

Actie-onderzoek naar de integrerende en activerende mogelijkheden van voedselbedeling door het actief betrekken van gebruikers

Promotoren : KRISTEL DRIESSENS, HUGUES-OLIVIER HUBERT EN ABRAHAM FRANSEN

Onderzoekers : CHARLOTTE BELLEFLAMME, ALEXANDRE CHAIDRON EN JAN DEPAUW
met medewerking van RAPHAËL DARQUENNE

MEI 2012

Een onderzoek in opdracht van de POD Maatschappelijke Integratie.

Colofon

Driessens Kristel, Hubert Hugues-Olivier, Fransen Abraham,
Belleflamme Charlotte, Chaidron Alexandre, Depauw Jan & Darquenne Raphaël

Actie-onderzoek naar de integrerende en activerende mogelijkheden van voedselbedeling door het actief betrekken van gebruikers

Brussel, POD Maatschappelijke Integratie, 2012.

89 blz.

ISBN 978-94-915-7100-8

Inhoudstafel

I. Samenvatting	4
1. Voedselhulp en participatie in cijfers.	5
2. Inspirerende, participatieverhogende initiatieven onder de loep	6
3. Empowerend en participatief werken in de voedselbedeling.....	7
II. Inleiding	12
1. Een studie naar hedendaagse voedselhulp	12
2. Het onderzoekskader	13
3. Het methodologisch kader	15
3.1. Kwantitatieve fase: vragenlijst en analyse.....	15
3.2. Kwalitatieve fase: contacten, observaties op het terrein, interviews en analyse	15
3.3. De gezamenlijke analyse in een MAG (Méthode d'Analyse en Groupe)	16
III. De voedselhulp in een aantal cijfers.....	19
1. Verdeling naar bevolkingsdichtheid	19
2. Verdeling per provincie	20
3. Graad van institutionalisering van de organisaties	21
4. Aantal begunstigden.....	22
5. Soorten voedselhulp.....	23
6. Bevoorradingsbronnen	24
7. Voorwaarden voor het verkrijgen van voedselhulp	24
8. Participatie bij de gebruikers.....	25
9. Soorten participatie	26
10. Struikelblokken in het opzetten van een participatieve structuur.....	27
11. Middelen om de participatie te verbeteren.....	28
IV. Innoverende participatieve projecten in de voedselhulp	29
1. La Ferme de la vache: een antenne van het OCMW van Luik.....	30
2. La «Rochelle» en de interparochiale hulp, twee antennes van de vzw Promotion Famille	31
3. Het OCMW van Marchin en het Maison des Solidarités	33
4. Het OCMW van Profondeville	34
5. De VZW Maison des Familles – L'Assiette pour tous	35
6. Het OCMW van Libin	36
7. Het Comité de la Samaritaine.....	38
8. Het OCMW van Ukkel.....	39
9. Vzw Bij Ons/Asbl Chez Nous	40
10. vzw De Schakel Beerse	41
11. vzw De Graancirkel	43
12. Vzw Filet Divers	44
13. VZW Toontje	46
V. Thematische analyse.....	48
1. De eigenheid van voedselbedeling: kansen en spanningsvelden	48
1.1. Van behoeftige consument via verbindend werken naar geëngageerd medewerker.....	52
1.2. De zoektocht naar een menswaardige voedselbedeling	55
1.3. Een focus op keuzevrijheid en gezonde voeding	57
2. Participatie in de voedselbedeling	59
2.1. Participatieladder	59
2.2. De belemmeringen voor de uitvoering van participatieve projecten.....	62
2.3. Motieven om participatieve projecten te organiseren	64
2.4. De actoren van de participatie	66
2.5. Voorwaarden om participatief te werken	70
2.6. Voedselbedeling als een 'enabling niche'	75
2.7 Praktische gids voor de organisaties	77

3. Versterkende samenwerking.....	78
VII. Aanbevelingen	82
1. Aanbevelingen voor het beleid	82
2. Aanbevelingen voor de sector	85
Bibliografie	88

I. Samenvatting

Dit rapport is het resultaat van een actieonderzoek naar de integrerende en activerende mogelijkheden van voedselbedeling door het actief betrekken van gebruikers. In opdracht van Staatssecretaris Maggie De Block en de POD Maatschappelijke Integratie werd dit onderzoek gerealiseerd door een samenwerkingsverband van les Facultés Universitaires St-Louis (spin-off Méthode d'Analyse en Groupe), het departement Sociaal-Agogisch Werk van de Karel de Grote Hogeschool (Antwerpen) en la Fédération des Services Sociaux (FdSS-FdSSB).

In de strijd tegen de armoede blijkt voedselbedeling nog steeds **noodzakelijk in België**. Alle mensen hebben recht op een menswaardig bestaan. Het sterk uitgebouwde sociaal beschermingssysteem (op basis van sociale zekerheid en de bijstand) biedt voor vele maatschappelijk kwetsbare burgers een bescherming tegen armoede. Maar het systeem is geen perfect vangnet. Alle indicatoren voor armoede zijn momenteel alarmerend: bijna 15% van alle Belgen leeft onder de armoedegrens (966 euro/maand voor een alleenstaande). Bijna 360.000 personen kunnen hun leningen niet meer terugbetalen of kunnen niet het hoofd bieden aan de kosten van het dagelijkse leven. Zowat 18.000 families dreigden in de loop van vorig jaar uit hun woonplaats gezet te worden. Volgens Eurostat, behaalde België in 2009 11,4 op de indicator van materiële deprivatie¹. Op het vlak van voeding betekent dit bijvoorbeeld dat 4,6% van de Belgische bevolking het zich niet kan veroorloven om de twee dagen vlees, vis of een vegetarisch alternatief te eten. In algemene termen kunnen we stellen dat meer dan 20% van de bevolking (erg) moeilijk rondkomt met zijn beschikbare budget². Steeds meer mensen doen daarom een beroep op noodhulpverlenende instanties. Steeds meer organisaties, steunend op het engagement van talrijke vrijwilligers bieden 'noodhulp onder protest'. We bestuderen deze noodhulp met zijn **empowerende hefboomen als schakel in de structurele armoedebestrijding**.

Deze studie reikt de lezer kennis aan over een sector die tot op heden nog vrij onbekend is bij het grote publiek en de media. Ze focust op de participatie(kansen) van gebruikers bij de voedselbedeling. Drie onderzoeksdoelen stonden centraal:

1. Een overzicht bieden van de sector van de voedselbedeling en zijn participatieve werking.
2. Een voorstelling van innoverende participatieve praktijken in de drielanddelen.
3. Een analyse van de spanningsvelden, voorwaarden en effecten van emancipatorisch en empowerend werken in de voedselbedeling.

In wat volgt bieden we een korte samenvatting van de resultaten van de studie.

---

¹ De indicator 'ernstige materiële deprivatie' geeft een percentage weer van de bevolking dat minstens 3 van de 9 opgenomen items ontbeert. Het gaat hier om 9 vragen over achterstallige betalingen en financiële draagkracht om bepaalde duurzame goederen aan te schaffen of uitgaven te bekostigen.
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions/documents/tab/Tab/changes_material_deprivation_variables_v3.pdf

² Enquête EU-SILC 2009 – SPF Economie ; Dierckx, D., Van Herck, N & Vranken, J., 2010

1. Voedselhulp en participatie in cijfers.

De laatste cijfers van de Federatie van de Voedselbanken (2011) gaven aan dat 629 organisaties de Voedselbank als bevoorradingsbron gebruikten. Daarmee werden 117.440 personen bereikt. Dat aantal kende de laatste jaren een continue stijging. In 1991 ontvingen 47.000 personen een voedselpakket van werkingen, bevoorrad door de Voedselbank. Sindsdien registreerden ze een constante toename van het aantal gebruikers. Het Europees programma voor voedselhulp aan de minstbesteden via het Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB) verstrekke in 2010 voedingswaren aan 757 organisaties (437 vzw's en 320 OCMW's) die deze producten verdeelden onder ongeveer 224.000 personen. De beschikbare cijfers tonen eveneens een **toename in de loop der jaren van het aantal gebruikers van de voedselhulp**, verstrekt via dit programma. De Voedselbank en het BIRB richten zich slechts gedeeltelijk op dezelfde organisaties, en we kunnen er dus van uitgaan dat de voedselhulp in België veel meer dan 200.000 personen betreft.

We selecteerden organisaties actief op het terrein van de voedselhulp en contacteerden hen via diverse kanalen. OCMW's werden aangeschreven via de nieuwsbrief van POD MI. Andere organisaties werden aangeschreven via mail op basis van adressenlijsten bezorgd door de provinciale voedselbanken, het BIRB, het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV), Saint-Vincent de Paul, het Rode Kruis, het netwerk van sociale kruideniers in Vlaanderen, Réseau des épiceries sociales (REPIS) in Wallonië en Brussel, de Concertation Aide Alimentaire Bruxelles gecoördineerd door FdSS-FdSSB, het Leger des Heils, de Federatie van Les Restos du Cœur, Welzijnsschakels en adressen bekomen uit een selectie van de webtoepassing 'sociale kaart' van de Vlaamse provincies. We nodigden de noodhulpverlenende organisaties uit tot deelname aan **een webenquête**.

Van de naar schatting 1.000 organisaties die in België actief zijn in de voedselhulp hebben er **369 de enquête ingevuld**, een niet onbelangrijk staal van een tot nog toe weinig geprofessionaliseerde en vaak ook voor onderzoek moeilijk bereikbare sector. We verwerkten informatie van 170 Waalse, 169 Vlaamse en 30 Brusselse initiatieven. Het ging concreet om 271 voedselbedelingscentra, 46 sociale kruideniers, 42 sociale restaurants en 47 andere initiatieven (waaronder sociale cafetaria's, het verstrekken van noodpakketten, van maaltijdcheques...). Ze bereiken vaak 100-den gezinnen per week.

Wie verzet het werk in deze organisaties? 161 van de organisaties werkten zonder betaalde kracht. **93% van de private organisaties** die hun medewerking verleenden, steunden op de inzet van **vrijwilligers** en in 133 organisaties (**36%**) kwamen vormen van **sociale tewerkstelling** voor.

65% van de organisaties gaven ook aan dat ze initiatieven namen voor het **betrekken van doelgroep** bij de werking. In 77% van de organisaties die participatief werken, ging het om ontspanningsactiviteiten, in 62% van de werkingen om vorming, zoals lessen Nederlands of kookcursussen. 43% organiseerden knutsel-, schilder- of toneelateliers. 33% organiseerden groepswerk, 26% cliëntenraden en in 12% namen doelgroepmedewerkers ook deel aan de beslissingsorganen. De helft van de organisaties betreft de gebruikers ook bij de organisatie van de voedselhulp: de stockage en het klaarmaken van pakketten of maaltijden zijn daarbij het meest courant.

Deze cijfers tonen reeds de mobiliserende kracht die deze initiatieven kennen inzake **burgerparticipatie en de ondersteuning van activerende initiatieven**. Dit betekent niet dat gebruikersparticipatie voor alle werkingen een evidentie is ofdat het gemakkelijk te organiseren is. De organisaties gaven ook een betekenisvolle opsomming van drempels en struikelblokken voor de inschakeling van doelgroepmedewerkers. Financiële beperkingen, gebrekkige infrastructuur, tekort aan ondersteunend personeel, niet kunnen garanderen van continuïteit, gebrek aan motivatie en vaardigheden bij de doelgroep, verschillen in visie en de betrokkenheid bij de klanten werden als redenen aangegeven.

2. Inspirerende, participatieverhogende initiatieven onder de loep

We selecteerden 13 innoverende en emanciperende projecten in de voedselhulp in de 3 landsdelen. Het ging om een diversiteit van initiatieven, in steden en kleinere gemeenten, van vzw's, van OCMW's en van samenwerkingsverbanden. De analyse leverde een staalkaart van hedendaagse praktijken, die aantonen dat voedselbedeling zich ontwikkelt, dat ze een **laagdrempelige vorm van emanciperend en activerend werken** kan worden waarin de meest kwetsbare burgers betrokken worden, dat sommige initiatieven erin slagen om een rijke **sociale mix van burgers te mobiliseren** die samenwerken aan de vormgeving van een solidaire en diverse samenleving. We presenteren in wat volgt enkele inspirerende casussen.

Vzw **De Graancirkel** werd opgericht door OCMW Roeselare. Het OCMW zetelt in de raad van bestuur, net als een afgevaardigde van 't Hope, een vereniging waar armen het woord nemen. Met de steun van een ½-time sociaal werker van het OCMW nemen 12 vrijwilligers alle taken rond voedselbedeling op. De sociaal werker staat in voor controle, voorraadbeheer en administratie (boekhouding). In hetzelfde gebouwen huist VZW Koekegoed, een arbeidszorgproject waarin groenten, zelf gekweekt, aangekocht of geschonken door lokale handelaars, verwerkt worden tot slaatjes en soep voor de voedselbedeling.

De Schakel in Beerse werkt met 54 vrijwilligers, waaronder 17 doelgroepmedewerkers. Ze hebben 4 deelwerkingen uitgebouwd: een ontmoetingsruimte, een tweedehandswinkel, het project 'Pampers & Co' (materiële hulpverlening voor gezinnen met kleine kinderen) en een hobbyclub. Er is een intensieve samenwerking met het OCMW van Beerse uitgebouwd. In overleg met de doelgroep werd een bijzonder traject rond voedselhulp opgezet: een evenwichtsoefening tussen het beantwoorden aan een reële nood, het verzekeren van keuzevrijheid en de zorg voor het verstrekken van gezonde en/of aangepaste voeding. OCMW Beerse werkt met maaltijdcheques in een lokale supermarkt.

La Ferme de la vache is een antenne van het OCMW van Luik. Zij ondersteunt een bijzonder collectief sociale-economieproject waarbij enerzijds opleidingen in groententeelt voorzien worden in het kader van de sociale inschakelingsdienst (SIS, service d'insertion sociale) en anderzijds groenten gekweekt worden voor een kleine buurtkruidenier³. Het team bestaat uit een coördinatrice, vier professionals (opvoeders, animator en sociaal assistenten), zes personen met een contract art. 60 (drie tuinmannen, een kok, een magazijnbeheerder, en een beheerder). De SIS-ateliers zijn ateliers waarin collectief en in gemeenschap gewerkt wordt (keuken, knutselen, ontdekking en tuin). De buurtactiviteiten zijn activiteiten op maat van de buurtbewoners: een gastentafel (de begunstigen

---

³ De kruidenier is open voor iedereen maar er zijn voordeeltarieven: behoeftige personen krijgen fikse kortingen op de producten. Dit initiatief verschilt van de andere sociale kruideniers omdat de productie beperkt is en omdat ze geen basisproducten aanbiedt (melk, brood, pasta,...)

bereiden een maaltijd voor 32 personen uit de wijk en omliggende straten met een vastgesteld budget), «Le pt'it canard de la Ferme de la Vache » (opmaak van een buurtkrantje), de kruidenier en de deelname aan verschillende buurtfeesten (“nuit des coteaux”, carnaval, enz.). Tot slot zijn er “natuur-“animaties voor kinderen die in eerste instantie bestemd zijn voor lagere scholen en voor verenigingen die zich inzetten voor kinderen met sociale moeilijkheden.

Het Comité de la Samaritaine is een buurthuis in het hart van de Marollen. De VZW bestaat sinds 1981 en ontstond uit een collectief buurtinitiatief, dat ondersteund werd door dokters⁴. Het doel van de vereniging is om tegemoet te komen aan de meest behoeftige mensen uit de buurt. Het team bestaat uit een coördinatrice en drie sociaal werkers die elk een eigen verantwoordelijkheid hebben: restaurant, gemeenschapsprojecten en individuele opvolging. Het sociale restaurant is de belangrijkste activiteit van de VZW. Hier kunnen de mensen uit de buurt komen eten en de sociale banden aanhalen. Het restaurant wordt collectief beheerd. De vrijwilligers worden omkaderd door een sociaal werkster en iedere maand is er een vergadering. De vrijwillige activiteiten gaan van opleidingen (dienstverlening, koken, stockbeheer,...) over responsabilisering (op tijd komen, precieze taken uitvoeren,...) naar het nemen van beslissingen (keuze van het menu, mening over de uitvoering van werkjes of bepaalde aankopen,...). De bedoeling is dat de begunstigden in groep activiteiten organiseren die hen interesseren en dat de werkers geleidelijk naar de achtergrond verdwijnen bij het voorstellen en organiseren van activiteiten. De activiteiten zijn erg divers. Wekelijks zijn er kookateliers. Maandelijks zijn er socioculturele uitstapjes (op basis van artikel 27) en thema-ontbijten waarop telkens een spreker wordt uitgenodigd (sociaal werker, dokter, diëtist,...) die antwoordt op de vragen vanuit het publiek. Er zijn tot slot ook themamaaltijden. De vzw heeft ook een collectieve groentetuin die de samenwerking tussen de begunstigden van de vzw en de buurtbewoners stimuleert: generaties en culturen vermengen zich in een sociale mix.

3. Empowerend en participatief werken in de voedselbedeling

Op basis van participerende observaties en diepte-interviews in de 13 innoverende praktijken van voedselhulp en ondersteund door 3 MAG's (Méthode d'Analyse en Group), waarbij we in de 3 landsdelen samen met gebruikers, vrijwilligers en sociaal werkers concrete praktijkvoorbeelden analyseerden, ontwikkelden we inzichten in de evoluties, mogelijkheden en valkuilen in participatieve projecten. In wat volgt beschrijven we de vernieuwingen, die werkingen opzetten in hun zoektocht naar de organisatie van menswaardige voedselhulp en hun ervaringen met participatieverhogende initiatieven.

Ook innovatieve projecten geven aan dat voedselhulp in onze moderne samenleving nog steeds een fundamentele basisbehoefte vervult. Het verlicht voor velen de druk op het (zeer krap) budget. Maar de manier van voedselbedeling evolueert. In verschillende projecten werd de traditionele vorm van verdeling van vooraf klaargemaakte pakketten afgezworen. Deze pakketten beantwoorden vaak niet aan de behoeften van de gezinnen en vele producten blijken ongewenst. Sociaal werkers en vrijwilligers die luisteren naar de noden van de gebruikers, zoeken naar **vormen van meer menswaardige voedselhulp**. Ze investeren in de uitbreiding van de **diversiteit van producten** en zoeken naar mogelijkheden om ook meer gezonde en kwaliteitsvolle producten ter beschikking te stellen. De zorg voor het **verstrekken van gezonde voeding** bleek in vele werkingen aanwezig, naast

---

⁴ De dokters van de buurt kwamen tot de vaststelling dat een aantal ziektes onder de bewoners konden worden verholpen als de personen op hun voeding zouden letten en als ze in gezondere huizen zouden wonen.

het **garanderen van 'keuzevrijheid'**. Voor OCMW's in kleinere gemeenten bleek het werken met maaltijdcheques een haalbaar en meer menswaardig alternatief. In grotere gemeenten ziet men sociale kruideniers ontstaan, waar mensen voor goedkopere prijzen kunnen winkelen, meer groenten en fruit ter beschikking krijgen en waar ook de producten van BIRB als extra gratis meegenomen kunnen worden.

Een belangrijk neveneffect is dat voedselbedeling **mensen uit hun isolement haalt** en uitnodigt tot participatie en burgerschap. Participatie start als mensen het gevoel krijgen (nog) ergens bij te horen. Voedselbedelingscentra bereiken de meest kwetsbare groepen en trachten hen ook op tal van verschillende manieren bij de werking te betrekken, om verbindend te werken. Via outreachend werken, bereiken ze zeer geïsoleerde gezinnen, door de inrichting van een onthaalruimte faciliteren ze ontmoeting en de opbouw van een ondersteunend netwerk. Gezinnen in armoede komen in contact met lotgenoten maar ook met vrijwilligers zonder armoede-ervaring. Deze sociale mix zorgt voor verrijkende ontmoetingen, waardoor enerzijds vrijwilligers meer begrip krijgen voor de leefsituatie en de overlevingsstrategieën aan de onderkant van de samenleving en anderzijds mensen in armoede een belangrijk sociaal kapitaal opbouwen.

Verschillende organisaties beschouwen de voedselhulp ook als een middel om zeer kwetsbare en geïsoleerde mensen te bereiken. Door het **verruimen van het aanbod** via de organisatie van een gezellige ontmoetingsplaats, een sociaal restaurant, het aanbieden van informatie en toegang tot computers en internet, kookcursussen en het samen telen van groenten, taallessen, culturele activiteiten en het aanmoedigen van vrijwilligerswerk bij de gebruikers bereiken ze ook andere doelen. Naast het verstrekken en verdelen van voedsel, bieden ze **ontwikkelings- en integratiekansen op maat** van de deelnemers. Verschillende werkingen rapporteren hoe ze passieve consumenten van het eerste uur zien evolueren naar geëngageerde medewerkers, die de organisatie versterken. Doelgroepvrijwilligers en sociaal tewerkgestelden geven aan hoe zij uit hun isolement geraakten, dat ze opnieuw van betekenis kunnen zijn voor andere mensen, iets kunnen terugdoen, weer een positie krijgen, onder de mensen komen en een gevoel van eigenwaarde opbouwen.

Voor de ordening van de participatieve initiatieven, hanteerden we **de participatieladder**. De voedselbedeling blijkt vaak een dankbare plaats voor het **verstrekken van informatie**. De beschikbaarheid van een geduldig en toegankelijk aanspreekpersoon in een onthaalruimte, maakt dat mensen vragen durven stellen, interesse tonen voor andere initiatieven, zich informeren over hun rechten en participatiemogelijkheden. Een belangrijke plek voor OCMW's om zeer kwetsbare burgers te bereiken, voor wie de drempel naar het OCMW nog te hoog is en voor wie vele rechten nog ongeëffectueerd bleven. In vele innoverende werkingen vonden we ook een open en respectvolle organisatiecultuur terug, waarin de **raadpleging van gebruikers** als een evidentie gold. Gebruikers worden regelmatig op een betrokken en informele wijze bevraagd op hun tevredenheid, wensen naar de toekomst, bevindingen over het aanbod en de organisatie en hun veranderingsadviezen worden ernstig genomen. Gebruikers gaan zich dan ook meer betrokken voelen bij de werking en tonen zich bereid om een handje toe te steken. In de organisatie van de voedselbedeling, kunnen ze een **diversiteit van taken** opnemen: meehelpen in het afhalen en stockeren van goederen, het verwerken van bederfbare producten, de verdeling van de goederen, het verstrekken van koffie of informatie, tolken, ... Tal van vrijwilligers vinden er een taak en engagement op hun maat, de mogelijkheid om in dat engagement te groeien en meer verantwoordelijkheid op te nemen. Op die manier wordt ook de werking versterkt en wordt het

aanbod aan producten en activiteiten groter. Vele concrete 'doeners' vinden er een zinvolle bezigheid, als vrijwilliger of sociaal tewerkgestelde (als art. 60 of in een arbeidzorgproject).

Wat minder evident lijkt, is om doelgroepmedewerkers of vrijwilligers te vinden die **mee beslissingen** willen nemen. Voor de deelname aan overlegorganen, de Raad van Beheer, het medeorganisator worden of het opnemen van eindverantwoordelijkheid van een team vindt men minder geïnteresseerden. Maar omdat verschillende werkingen dit wel belangrijk vinden, blijven professionals er zoekend naar haalbare en aantrekkelijke participatievormen op dit niveau.

Uit de interviews en gezamenlijke analyse bleek dat ook voor de innovatieve projecten het niet zo evident is om kwaliteitsvolle, menswaardige voedselhulp uit te bouwen op een participatieve wijze. De organisaties blijven zoekend en worstelen alle met gelijkaardige **spanningsvelden**. Hoe combineer je de garantie van keuzevrijheid met de bezorgdheid voor het verstrekken van gezonde voeding? Hoe ga je om met het feit dat verse groenten en fruit vaak niet worden meegenomen? Is het verantwoord om de calorierijke bereide maaltijden van de voedselbanken te verstrekken aan mensen met diabetisch en obesitas?

Organisaties zoeken daarin naar eigen oplossingen. Sommige ongezonde producten, verstrekt door de voedselbanken worden geweigerd. Sommige organisaties verwerken zelf groenten en fruit tot langer houdbare producten, geven recepten mee, organiseren kookcursussen, werken met gezondheidsambassadeurs, werken met puntensystemen gekoppeld aan de voedselpiramide die richtinggevend zijn voor de keuzes die mensen kunnen maken... Op die manier werken ze empowerend, aan de bewustwording en inzichtverwerving van gebruikers, aan de versterking van vaardigheden en kennis naast de verstrekking van voedsel. Recht op voeding, **gezonde voeding**, op informatie en persoonlijke ontwikkeling gaan daarbij hand in hand. Zulke initiatieven vragen natuurlijk ook extra werkracht. Een traditionele voedselbedeling is reeds heel arbeidsintensief. Deze werkvormen vragen extra investeringen in het verwerven, verzamelen en afhalen van kwaliteitsvolle, gezonde producten, in het vrijstellen van personeel of het werven en opleiden van vrijwilligers om die extra (begeleidings)taken op te nemen.

Ook de organisatie van vrijwilligerswerk en de participatie van doelgroepmedewerkers is niet evident. De onderzochte innovatieve werkingen krijgen af te rekenen met tal van **participatiedrempels**. Voor de gebruikers melden ze het gebrek aan tijd, de onzekerheid in de tijdsbeschikbaarheid, de onzekere toekomst die maakt dat ze zich moeilijker voor een langere termijn kunnen engageren. Vaak kunnen maatschappelijk kwetsbare mensen zelf moeilijk hun agenda plannen: ze worden geconfronteerd met administratieve en juridisch verplichtingen, verwachtingen van diensten en hulpverleners om beschikbaar te zijn voor begeleidingsgesprekken, sollicitaties. Ook mobiliteitsproblemen, materiële of immateriële kosten kunnen een belemmering zijn, eveneens als het gebrek aan zelfwaardegevoel. Kortom de **precaire leefsituatie** en geïnternaliseerde kenmerken van een leven in maatschappelijke kwetsbaarheid, bemoeilijken voor vele gebruikers de participatie aan activiteiten en vrijwilligerswerk of maken dat het slechts langzaam, voorzichtig aarzelend op gang komt.

Ook voor sociaal werkers en vrijwilligers zonder armoede-ervaring is het **samenwerken met doelgroepmedewerkers** geen evidentie. Participatief en groepsmatig werken vereist andere vaardigheden en een andere basishouding dan individueel maatschappelijk werk. Het vraagt een andere relatie-opbouw dan met cliënten of gebruikers. Ook het personeelsverloop kan een

struikelblok worden. Op institutioneel niveau vraagt participatie ook de inzet van extra middelen: het vrijstellen van een ondersteunende en **faciliterende sociaal werker**, die nieuwe initiatieven opmerkt en ruimte geeft, die gebruikers aanspreekt op hun talenten, participatiekansen creëert op maat van mensen, die oog heeft voor de persoonlijke ontwikkeling van mensen en ze blijft stimuleren, die bemiddelt en coacht op de werkvloer en zorg draagt voor continuïteit zodat mensen de kansen krijgen om te groeien. Het voorzien in infrastructuur, logistieke ondersteuning, middelen voor de organisatie van activiteiten zijn eveneens organisatorische voorwaarden.

Als de passende participatievoorwaarden kunnen gerealiseerd worden, biedt participatie een belangrijke **meerwaarde** voor alle betrokkenen. De gebruikers melden dat participatie aan activiteiten en vrijwilligerswerk hen toelaat om er even tussenuit te zijn en hun problemen los te laten, om praktische kennis te verwerven en nieuwe dingen te ontdekken, om een sociaal netwerk uit te bouwen en hun zelfbeeld te versterken. Sociaal werkers bouwen in de samenwerking met doelgroepmedewerkers andere relaties met cliënten op, krijgen meer inzicht in de leefwereld van maatschappelijk kwetsbare groepen, in hun kwetsuren maar ook in hun krachten. Ze ontwikkelen een andere kijk op hun eigen werk en de organisatie van de dienstverlening. Ze ontwikkelen een andere, meer stimulerende en faciliterende begeleidersrol. Er wordt van hen ook meer flexibiliteit, een grote openheid en creativiteit verwacht, aansluitend bij wat de gebruikers kunnen en wensen aan te bieden.

De **samenwerking met een OCMW** blijkt daarbij vaak versterkend te werken. Voor beide partijen verrijkende samenwerkingsverbanden ontwikkelen zich. Organisaties van voedselhulp hebben vaak een zeer lage drempel en bereiken groepen, die het OCMW nog niet bereikt. Ze kunnen mensen toeleiden naar het OCMW of maatschappelijk werkers kunnen **vindplaatsgericht werken** in deze projecten. Voor vele initiatieven verzorgde het OCMW het sociaal onderzoek, de gerichte en ondersteunende doorverwijzing en de individuele begeleiding van de kwetsbare gezinnen. De detachering van een sociaal werker brengt vaak met zich mee dat ook de sociaal werk visie in de organisatie wordt gebracht: de overgang van een caritatieve naar een meer **empowerende visie** wordt vaak door een sociaal werker geïnitieerd. Vaak neemt de sociaal werker ook de **coaching van vrijwilligers** op zich. De innoverende en brede werkingen van materiële hulpverlening kunnen ook andere deeltaken in het maatschappelijk werk opnemen: de drempel naar socio-culturele activiteiten verlagen, werken aan gemeenschapsvorming, via groepswerk structureel werken en signaleren voor het organiseren van een effectievere en efficiëntere hulpverlening, een warme, ondersteunende plaats bieden voor passend **vrijwilligerswerk** en concrete, zingevende taken ingevuld via **arbeidszorg of sociale tewerkstelling**.

Kortom, uit dit onderzoek blijkt dat innoverende initiatieven van voedselhulp evolueren naar het verstrekken van noodzakelijke basishulp op een meer menswaardige manier en een bron van kansen inhoudt tot integratie en activering van zeer kwetsbare burgers. Verschillende initiatieven toonden aan dat ze erin slagen om uit te groeien tot gecreëerde **kansenbiedende niches**, die toegankelijke hulpverlening, kansen tot vorming en vereniging, kansen tot persoonlijke ontwikkeling en gemeenschapsvorming en 'Supported employment' aanbieden. Deelnemers voelen er zich welkom, fysiek veilig en sociaal gewaardeerd. Ze kunnen hun eigen capaciteiten inzetten en opnieuw een persoon van betekenis worden. Ze worden tot medezeggenschap uitnodigt, krijgen verbinding met lotgenoten en een bredere leefwereld en krijgen de kans om zich als actieve burger in te zetten. Tal van vormen van sociale activering vinden hun plek in de innoverende werkingsmodellen die sociale

kruideniers, sociale restaurants en andere emanciperende vormen van voedselhulp uittekenen. Ze worden mee een **bron van arbeid voor kansengroepen** waarin de begeleiding op maat van deze vrijwilligers en werknemers voldoende aandacht krijgt, als verstrekker van goederen en diensten aan de (lokale) gemeenschap met aandacht voor principes van het maatschappelijk verantwoord ondernemen.

II. Inleiding

1. Een studie naar hedendaagse voedselhulp

Aan de hand van deze studie, uitgevoerd op vraag van de Programmatorische Overheidsdienst Maatschappelijke Integratie (POD MI) krijgen we zicht op de sector van de voedselhulp in België. Dankzij de studie kunnen we de werking van deze sector en het belang ervan voor tal van behoeftige personen begrijpen. Steeds meer personen doen een beroep op dit soort hulp en dit op een ogenblik dat het Europees programma voor voedselhulp aan de minstbedeelden (EPVM) door sommige landen in vraag gesteld wordt. Dit programma regelt de verdeling van levensmiddelen, de zogenaamde interventievoorraden, via het BIRB. Vandaag is België nog steeds de idee genegen dat het EPVM blijft voorbestaan en ingeschreven wordt in de kredieten van het Europees Sociaal Fonds (ESF), zij het niet ten koste van andere acties. Dit was ook het initiële voorstel van de Commissie in het financieel meerjarenplan (2014-2020). De laatste tekst, die werd voorgesteld onder het Deens voorzitterschap, schrapt deze optie echter en formuleert drie opties: het EPVM onderbrengen op het niveau van het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB), het onderbrengen onder het budget «Justitie en Burgermaatschappij», of het programma opdoeken. De begrotingsbesprekingen worden in de loop van de maand mei diepgaand gevoerd. Op dat moment zullen alle standpunten duidelijk worden, volgen uitspraken en worden keuzes gemaakt.

Voedselhulp is geen doel op zich. Het is op termijn zelfs wenselijk dat ze verdwijnt. Maar op dit moment en zonder drastische maatregelen die de oorzaken van de armoede wegwerken, blijft voedselhulp noodzakelijk. Deze hulp moet als complementair beschouwd worden en mag in geen geval in de plaats komen van een menswaardig inkomen. Alle armoede-indicatoren zijn alarmerend: bijna 15% van alle Belgen leeft onder de armoedegrens (966 euro/maand voor een alleenstaande). Bijna 360.000 personen kunnen hun leningen niet meer terugbetalen of kunnen het hoofd niet bieden aan de kosten van het dagelijkse leven. Zowat 18.000 families dreigden in de loop van vorig jaar uit hun woonplaats gezet te worden. Volgens Eurostat bedroeg de indicator van materiële deprivatie⁵ voor België in 2009 11,4%. We stellen vast dat 4,6% van de bevolking zich slechts om de twee dagen een volledige maaltijd met vlees, vis of een gelijkwaardig alternatief kan permitteren. In algemene termen zien we dat 20% van de bevolking zijn budget moeilijk of erg moeilijk rond krijgt.⁶»

In Europa is de gratis voedselbedeling aan de meest behoeftigen gestart in de extreem koude winter van 1986-1987. Overschotten aan landbouwproducten werden aan liefdadigheidsorganisaties geschonken zodat die ze konden uitdelen aan behoeftigen. Deze als tijdelijk bedoelde maatregel kreeg echter een permanent karakter⁷. In 2011 gaf Europa reeds 500 miljoen euro aan voedselhulp⁸.

---

⁵ De indicator 'ernstige materiële deprivatie' geeft een percentage weer van de bevolking dat minstens 3 van de 9 opgenomen items ontbeert. Het gaat hier om 9 vragen over achterstallige betalingen en financiële draagkracht om bepaalde duurzame goederen aan te schaffen of uitgaven te bekostigen.
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions/documents/tab/Tab/changes_material_deprivation_variables_v3.pdf

⁶ Enquête EU-SILC 2009 – FOD Economie ; Dierckx, D., Van Herck, N & Vranken, J., 2010

⁷ EUROPESE UNIE. (2011b). *Free food for Europe's poor* Retrieved 27/3/2012, van
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/756&type=HTML>

De actualiteit van de voorbije maanden toont duidelijk aan dat de voedselhulp in Europa voor grote uitdagingen staat. Het jaar 2010 was in Europa het jaar van de strijd tegen de armoede. Toch moeten we enkele maanden later vaststellen dat het in vraag stellen van het EPVM nefaste gevolgen zal hebben. Volgens verschillende schattingen zou het bedrag dat besteed wordt aan hulp voor de minstbedeelden in de Europese Unie dalen van 480.000.000 € naar 113.487.343 €.

Volgens de recentste cijfers van de Belgische Federatie van Voedselbanken (2011) steunden 629 organisaties op de voedselbanken voor hun bevoorrading. Ze bereikten hiermee 117.400 personen, een stijging met 2,10% in vergelijking met 2010. Dat cijfer stijgt voortdurend: tien jaar geleden ontvingen 90.000 personen voedselhulp via de verenigingen die lid zijn van de Voedselbanken. In 1991 betrof het 47.000 personen. Jaar na jaar stellen we een stijging van het aantal begunstigden vast. Het Belgisch Interventie- en Restitutiebureau (BIRB) voorzag in 2010 in totaal 757 organisaties van voedingsmiddelen (437 VZW's en 320 OCMW's) die op hun beurt ongeveer 224.000 personen bereikten. De cijfers voor 2011 zijn vergelijkbaar. Er was wel een lichte daling van het aantal personen dat voedselhulp kreeg (204.000), maar op langere termijn zien we wel een belangrijke stijging van het aantal personen dat steun kreeg via het BIRB. De voedselbanken en het BIRB bevoorraden deels dezelfde organisaties. Een aantal verenigingen verstrekt voedselhulp zonder een beroep te doen op het gratis voedsel, versterkt door de voedselbanken of het BIRB. We kunnen er derhalve van uitgaan dat meer dan 200.000 personen beroep doen op de voedselhulp in België.

De voorziene, maar nog niet definitieve vermindering van de Europese hulp via het BIRB is een belangrijke uitdaging voor de overlevingskansen van de organisaties die voedselhulp bieden. Dit zal ook essentieel zijn voor de rechthebbenden. De drastische vermindering van de producten van het EPVM die werd aangekondigd in mei 2011 bleef niet zonder reacties uit nationale en internationale hoek. Sociale en politieke actoren mobiliseerden zich om een oplossing te vinden. Op 13 december 2011 besliste de Raad van Europa om de steun tijdelijk te verlengen tot eind 2013.

2. Het onderzoekskader

Deze studie werd gerealiseerd in opdracht van de Programmatorische Overheidsdienst Maatschappelijke Integratie (POD MI). Het onderzoek werd gezamenlijk gevoerd door het departement Sociaal-Agogisch Werk van de Karel de Grote-Hogeschool (Antwerpen), la Fédération des Services Sociaux (FdSS-FdSSB), de Facultés Universitaires St-Louis (spin-off Méthode d'Analyse en Groupe) en het agentschap Alter.

De studie belicht de participatie-initiatieven in de voedselhulp. Een aantal organisaties, die actief zijn in de voedselhulp, ontwikkelen participatieve activiteiten voor hun publiek. Voor die organisaties is voedselhulp geen doel op zich, maar een middel dat enerzijds personen helpt om te overleven en anderzijds ook een ingangspoort vormt voor een integrale begeleiding. Deze organisaties zorgen er

---

⁸ EUROPESE UNIE. (2011a). *Europa geeft 500 miljoen euro uit aan voedselhulp voor behoeftigen in 2011*, van <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/1284&format=HTML&aged=0&language=NL&guiLanguage=fr>

mee voor dat hulpbehoevenden niet berusten in hun situatie, en helpen hen op weg uit hun situatie van afhankelijkheid.

Sommige verenigingen bieden hun doelpubliek de mogelijkheid om actief te participeren: gebruikers of klanten van de voedselbedeling worden als vrijwilligers ingezet bij de behandeling van goederen, de distributie, kunnen deelnemen aan ateliers, gezamenlijke activiteiten en opleidingen (gezamenlijke keukens, stockbeheer,...). Die initiatieven blijken echter niet wijd verspreid. Nochtans is de participatie van de gebruikers aangewezen als men met voedselhulp meer nastreeft dan louter materiële bijstand. Uit verschillende getuigenissen van mensen werkzaam op het terrein: gebruikers, vrijwilligers, hulpverleners en leidinggevers blijkt dat participatie onder verschillende vormen kan voorkomen, en verrijkend is voor alle betrokkenen. Het blijkt echter niet eenvoudig te organiseren.

Participatieve projecten situeren zich op het raakvlak tussen vraag en aanbod. Logischerwijze speelt een aanbod in op een vraag van een publiek. In de praktijk stellen we vast dat het aanbod ook de vraag kan voorafgaan en stimuleren. Is de wil van de verenigingen en hun medewerkers om het doelpubliek te laten participeren dan groter dan de vraag van de gebruikers om te participeren? Het is niet eenvoudig om te bepalen of het aanbod de vraag voorafgaat of andersom. Wel is duidelijk dat de participatieve projecten succesvol blijken, effectief en efficiënt zijn, als ze aansluiten bij de doelstellingen van de organisatie, en inspelen op de motivatie van de medewerkers en de gebruikers. Het concretiseren van zo'n participatief project is geen sinecure. De verenigingen hebben immers vrij veel middelen nodig, zowel finances als tijd, om de projecten te realiseren. Voedselhulp richt zich op een kwetsbaar publiek. Voor die meest kwetsbaren blijkt het vaak niet eenvoudig om zich te engageren in participatieve projecten. Overleven in een precaire situatie staat centraal en blijkt hiervoor vaak een struikelblok.

Deze studie, die in België nog nooit op dit niveau gevoerd werd, laat het grote publiek en de media kennismaken met een weinig gekende sector. Doel van dit onderzoek is de sterktes en zwaktes, de kansen en bedreigingen van participatie in voedselhulp te verduidelijken. We lijsten ook de voorwaarden op die participatieprojecten kunnen bevorderen. Concreet:

- Stellen we een stand van zaken op van de verschillende vormen van voedselhulp in de drie gewesten van het land. Uit de analyse komen de noodzakelijke voorwaarden tot participatie van de betrokkenen naar voor;
- Belichten we de belemmeringen en succesfactoren die de participatie van de hulpvragers afremmen of stimuleren;
- Identificeren we de problemen waarmee organisaties, medewerkers en de gebruikers geconfronteerd worden bij het werken aan empowerment (via activering, emancipatie,...) en bij het opzetten van participatieprojecten;
- Willen we een dynamiek op gang brengen in de sector van de voedselhulp. We willen zo de actoren helpen om hun ideeën en initiatieven op het vlak van participatie en empowerment van de rechthebbenden te ondersteunen, met het oog op een kwaliteitsverbetering van de werkingen;
- Willen we voorstellen formuleren – vertrekkend vanuit de ervaringen en de expertise van de verschillende betrokkenen – om de werking van de sector van de voedselhulp te verbeteren in het belang van de doelgroep. Die voorstellen situeren zich op verschillende operationele niveaus:

op organisatieniveau, op het niveau van de samenwerking tussen de verschillende initiatieven (netwerking) en op het niveau van de professionele activiteiten.

3. Het methodologisch kader

Wat de concrete aanpak van de studie betreft, was het volledige onderzoeksteam ervan overtuigd dat dit moest gebeuren via participatieve onderzoeksmethodes. Bij participatief onderzoek worden enerzijds de onderzoekers direct betrokken bij de praktijken op het terrein aan de hand van participatieve observatie en van interviews. Anderzijds worden alle relevante stakeholders (medewerkers en rechthebbenden) direct bij het onderzoek betrokken. In het kader van een *Méthode d'Analyse en Groupe* (MAG, Groepsanalyse) werd gewerkt aan een gezamenlijke kennisopbouw en een gemeenschappelijke analyse⁹. We onderscheiden drie verschillende fases in het onderzoek: het verzamelen van cijfergegevens, het verzamelen en de analyse van kwalitatieve gegevens, en een gezamenlijke analysefase, waarin een MAG per gewest werd georganiseerd.

3.1. Kwantitatieve fase: vragenlijst en analyse

In de eerste fase werden cijfergegevens verzameld, met als doel om een overzicht te bieden van de sector van voedselhulp in België. Op die manier schetsen we de ruimere context waarin de voedselhulp georganiseerd wordt. We belichten de algemene en specifieke uitdagingen waarmee de organisaties en de actoren geconfronteerd worden in termen van integratie, empowerment en participatie van gebruikers. Er werd een vragenlijst opgesteld en per mail verstuurd naar alle gekende organisaties om op die manier een zo compleet mogelijk overzicht te hebben.

3.2. Kwalitatieve fase: contacten, observaties op het terrein, interviews en analyse

Doel van de tweede fase was om de werking en participatieve projecten van een aantal beloftevolle initiatieven (vier per gewest) uit te diepen aan de hand van een kwalitatieve benadering op basis van semi-gestructureerde interviews en observaties. Op basis van een sjabloon, werden de organisaties en hun praktijken beschreven en geanalyseerd. Hierbij werd de nadruk gelegd op goede praktijken: op moeilijkheden en obstakels die participatie afremmen maar ook op stimulerende en faciliterende elementen die participatieverhogend werken.

Uiteindelijk werden, in overleg met de POD MI, 13 organisaties geselecteerd voor deze diepgaandere analyse:

- In Vlaanderen: vzw Filet Divers in Antwerpen, het OCMW van Beerse en de lokale welzijnsschakel, vzw De Graancirkel en vzw Koekegoed (een partnerschap met het OCMW van Roeselare) en vzw Toontje in Gentbrugge.
- In Wallonië: het OCMW van Libin, Ferme de la Vache (een antenne van het OCMW van Luik), Maison des Familles van Doornik, vzw La Rochelle en de interparochiale hulp van Courcelles (twee antennes van Promotion Famille)
- In Brussel: het OCMW van Ukkel, vzw Bij Ons/Chez Nous en het Comité de la Samaritaine.

---

⁹ VAN CAMPENHOUDT L., CHAUMONT J.-M., FRANSEN A., *La méthode d'analyse en groupe. Applications aux phénomènes sociaux*, Paris, Dunod, 2005.

De selectie weerspiegelt een sterke diversiteit in organisaties. We selecteerden organisaties, die vernieuwende participatieve projecten op de rails zetten in steden maar ook in kleine gemeenten innoverende projecten van VZW's, van OCMW's en van samenwerkingsverbanden tussen beiden.

3.3. De gezamenlijke analyse in een MAG (Méthode d'Analyse en Groupe)¹⁰

De derde fase is de participatieve fase van het project. Er werden drie MAG's georganiseerd: een per gewest. Op basis van de ervaringen van de actoren op het terrein en van de begunstigten onderzochten we welke voorwaarden noodzakelijk zijn om een kwaliteitsvolle participatie op te zetten. Via de MAG kregen we inzicht in de verschillende standpunten, uitdagingen, knelpunten en spanningsvelden. Het laat ons toe de perspectieven van de organisatoren, medewerkers en begunstigten in verband met (niet-)participatie of empowerment op te lijsten. Bovendien worden op die manier de actoren nauw betrokken bij de analyse en wordt gezamenlijke kennis geproduceerd. De bevindingen kunnen inspirerend zijn voor andere organisaties en voor een faciliterend beleid. Ook kunnen concrete actiepijlers aangereikt worden om de participatie en empowerment van de doelgroep te verbeteren.

Verschillende organisaties werden uitgenodigd om deel te nemen aan deze denkoefening. We streefden maximale representativiteit na, zowel wat betreft de geografische spreiding (verschillende provincies), de mate van verstedelijking (stad of platteland), de aard van aangeboden initiatieven (voedselbedeling, sociale restaurants, sociale kruidenier, andere,...). In de mate van het mogelijke streefden we ook een evenwichtige verhouding na tussen actoren uit de openbare sector (OCMW's) en uit het verenigingsleven (Vzw's).

De MAG is een systematische, strikt omschreven methode van dataverzameling- en analyse. Het belangrijkste doel ervan is theoretische en praktische kennis over een bepaalde thematiek te produceren met medewerking van de direct betrokkenen. Kenmerkend is dat de kennis niet van buitenaf komt, maar van binnenuit wordt opgebouwd, op basis van de ervaringen van de stakeholders. De actoren op het terrein worden beschouwd als een belangrijke bron van kennis over het domein waarin ze werkzaam zijn. Dit is een basisstelling van de MAG. De dubbele erkenning, van enerzijds de praktische vaardigheden van de betrokkenen en anderzijds hun capaciteit om te analyseren, valoriseert de personen en hun ervaringen. De rol van de animatoren beperkt zich tot de organisatie van de kennisproductie, om ze te faciliteren en overdraagbaar te maken. Door middel van gesprekken onder gelijken verkrijgen de deelnemers inzichten en krijgen ze een intersubjectief beeld van een situatie. Ze krijgen dus een ruimer zicht op de situatie en de uitdagingen die zich daarin stellen. De bedenkers van de methode merken op dat hoe beter de situatie begrepen wordt, hoe beter de deelnemers praktische- en beleidskeuzes kunnen maken. In grote lijnen verloopt de methode als volgt:

1. Kennismakingsronde en verhaal: iedere deelnemer vertelt over een concrete situatie waarbij hij direct betrokken was en waar hij zich vragen bij stelt.
2. Keuze van verhaal: de deelnemers kiezen samen twee van de verhalen die het meest aansluiten bij hun interesse en de probleemstelling. De keuze gebeurt bij meerderheid van stemmen.

---

¹⁰ Van Campenhoudt L., Chaumont J.-M., Franssen A. (2005), *La méthode d'analyse en groupe. Applications aux phénomènes sociaux*, Paris, Dunod.

3. Vertelling: De verteller van het eerste geselecteerde verhaal brengt dit zo volledig en feitelijk mogelijk, zonder teveel interpretatie of waarde-oordelen. Hij brengt de naar zijn inschatting kern. De verteller haalt kernaspecten aan en onderstreept wat belangrijk is voor hem, wat het verhaal naar boven brengt en waarom hij dit brengt, of belangrijk acht. Informatieve vragen. De deelnemers stellen bijkomend vragen naar verduidelijking. Ze moeten zich beperken tot het vragen naar feiten en informatie.
4. Eerste interpretatieronde: alle deelnemers, ook de onderzoeker, komen aan het woord en leggen uit welke spanningsvelden zij in het vertelde verhaal zien en verduidelijken hoe zij die situatie interpreteren en verklaren.
5. Tweede interpretatieronde: alle deelnemers, ook de onderzoeker, komen een tweede maal aan het woord. Zo kunnen ze de interpretaties uit de eerste ronde aanvullen en reageren op de invullingen of interpretaties die aan het verhaal gegeven werden door de andere deelnemers.
6. Verschillende en gelijklopende interpretaties: tijdens de twee discussierondes schrijft de onderzoeker de belangrijkste punten uit de discussie neer. Het gesprek wordt ook integraal opgenomen. De onderzoeker gaat met dat materiaal aan de slag: hij analyseert de data en ordent de verschillende perspectieven om zo verschillen en overeenkomsten te duiden. De onderzoeker legt vervolgens het resultaat van dat werk voor aan de deelnemers en vraagt:
  - Om na te gaan of ze de essentie van wat gezegd werd in de vorige etappes terugvinden en of hun woorden niet fout geïnterpreteerd werden;
  - Om overeenstemming te vinden over de formulering van de verschillen en de gelijkenissen in interpretatie. Het gaat dus niet om het vinden van de « juiste interpretatie » maar om het vinden van consensus over de dissensus.
7. Praktische perspectieven: tot slot wordt de tijd genomen om praktische perspectieven af te leiden. Het is een belangrijke synthese van de verschillende lessen die iedere deelnemer getrokken heeft uit de analyses en de gevoerde discussies.

Volgende organisaties namen deel aan de MAG in Vlaanderen:

- Open Huis van het Protestants Sociaal Centrum (Antwerpen),
- OCMW Dienstencentrum Houthalen-Helchteren,
- Vzw Filet Divers (Antwerpen),
- het OCMW en Welzijnsschakel Beerse,
- vzw De Graancirkel en Koekegoed (Roeselare)

We telden 11 deelnemers, waarvan 4 doelgroepmedewerkers, 2 vrijwilligers, 2 sociaal werkers van een vzw en 3 maatschappelijk werkers van een OCMW.

Volgende organisaties namen deel aan de MAG in Wallonië:

- OCMW van Chapelle-lez-Herlaimont,
- OCMW van Profondeville,
- Maison des solidarités van het OCMW van Marchin,
- vzw Maison des familles van Doornik,
- OCMW van Libin,
- OCMW van Chimay,
- Ferme de la vache van het OCMW Luik,
- vzw Avec toit.

Acht organisaties trokken zich terug uit het onderzoek. Aan deze MAG werkten 15 deelnemers mee, waaronder 2 vrijwilligers, 5 gebruikers, 2 voorzitters/coördinatoren/verantwoordelijken en 6 sociaal werkers.

Volgende organisaties namen deel aan de MAG in Brussel:

- Resto du Cœur in Sint-Gillis,
- Comité de la Samaritaine,
- OCMW Ukkel,
- vzw le Clos,
- vzw Snijboontje.

Op deze MAG konden we 8 deelnemers verwelkomen (3 gebruikers, 2 voorzitters/coördinatoren/verantwoordelijken en 3 sociaal werkers).

In wat volgt brengen we verslag van de resultaten uit deze 3 fases van het onderzoek. In hoofdstuk 2 brengen we een cijfermatig overzicht van participatieve projecten in de Belgische voedselbedeling. In hoofdstuk 3 zoomen we in op beloftevolle participatieverhogende initiatieven. We presenteren een staalkaart van innoverende projecten in de voedselbedeling met een focus op activering en participatie van doelgroepmedewerkers. Het vierde hoofdstuk bevat de resultaten van een thematische analyse, waarbij we de mogelijkheden en valkuilen van participatie in de voedselbedeling overschouwen om tot slot te komen tot aanbevelingen op beleids-, sector- en organisatieniveau.

III. De voedselhulp in een aantal cijfers

Doel van dit eerste deel van het onderzoek is om een zo ruim mogelijk beeld te schetsen van de sector van de voedselhulp in België. Daartoe werd een online enquête verstuurd naar verschillende organisaties, zowel verenigingen als OCMW's.

OCMW's werden aangeschreven via de nieuwsbrief van POD MI. Andere organisaties werden door aangeschreven via mail. Dit op basis van adressenlijsten bezorgd door de provinciale voedselbanken, het BIRB, het Federaal Agentschap voor de veiligheid van de voedselketen (FAVV), Saint-Vincent de Paul, het Rode Kruis, het netwerk van sociale kruideniers in Vlaanderen, Réseau des épiceries sociales (REPIS) in Wallonië en Brussel, de Concertation Aide Alimentaire Bruxelles gecoördineerd door FdSS-FdSSB, het Leger des Heils, de federatie van Les Restos du Cœur, de Welzijnsschakels, en adressen bekomen uit een selectie van de webtoepassing 'sociale kaart' van de Vlaamse provincies. We nodigden de noodhulpverlenende organisaties uit tot deelname aan **een webenquête**.

Van de naar schatting ongeveer 1000 organisaties die actief zijn in de voedselhulp in België¹¹ hebben 369 de vragenlijst ingevuld. Hoewel het om een vrij omvangrijk staal gaat, moeten we rekening houden met de beperkingen van de manier van werken (versturen van de vragenlijst via internet). De organisaties moesten immers, om te kunnen deelnemen aan de enquête, beschikken over een computer, een internetconnectie en een referentieadres. Niet alle organisaties hebben die elementen voor handen. Een aantal overkoepelende structuren wensten de contactgegevens van (een deel van) hun leden niet te communiceren.

De vragenlijst bestond uit verschillende vragen die enerzijds gingen over de manier van werken van de organisaties (aantal geholpen personen, aantal vrijwilligers, aantal voltijds equivalenten,...) en anderzijds over de participatieprocessen die de organisaties op poten gezet hebben (aantal activiteiten, type activiteiten, motivatie en de moeilijkheden die ze ondervinden bij het uitvoeren van deze projecten).

1. Verdeling naar bevolkingsdichtheid

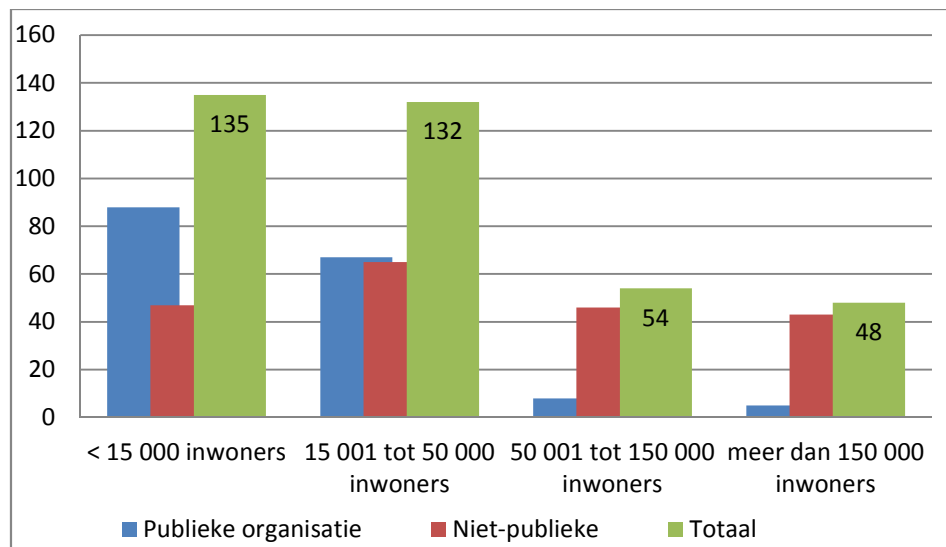
De grafiek hieronder geeft een beeld van het aantal organisaties actief in de voedselhulp in functie van de bevolkingsdichtheid¹².

---

¹¹ Volgens de lijsten van het BIRB, het FAVV en de voedselbanken.

¹² Deze verdeling is gebaseerd op een classificatie van steden en gemeenten naargelang hun grootte, zoals die werd opgenomen in de wet die de OCMW's regelt

Grafiek 1: Voedselhulp naar werkingsgebied (locaties)

De voedselhulp in België is onder te brengen in twee categorieën: er zijn initiatieven van openbare instellingen (OCMW's) en er zijn privé-initiatieven uit het verenigingsleven in de ruime zin. Deze laatste zijn ofwel vrijwilligersorganisaties (les Maisons Croix-Rouge, het Leger des Heils) ofwel professionele organisaties.

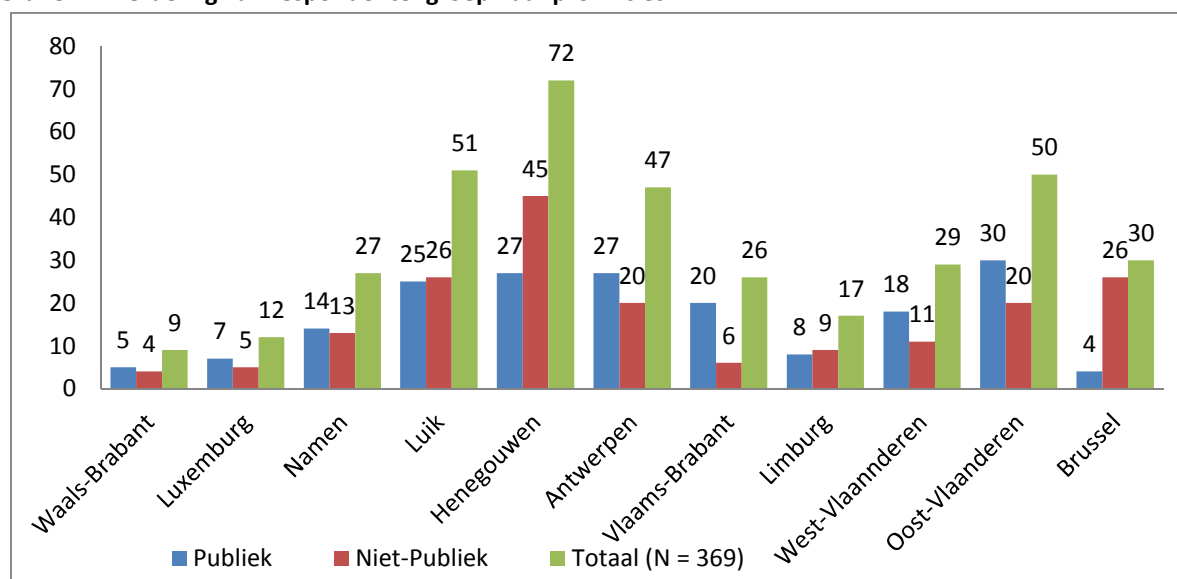
Als we de verdeling van de organisaties bekijken tussen platteland en stad, stellen we vast dat 37% van de organisaties in landelijke milieus gelegen is (in plaatsen met minder dan 15.000 inwoners). Dat cijfer stijgt naar 72% als we rekening houden met de kleine steden (plaatsen met minder dan 50.001 inwoners). 28% van de bereikte associaties zijn actief in de middelgrote of grote steden (plaatsen met meer dan 50.000 inwoners).

De openbare organisaties zijn goed verspreid over het volledige land, aangezien hun verdeling samenhangt met de indeling naar gemeente. In deze respondentengroep zijn de openbare instellingen die voedselhulp bieden dan ook beter vertegenwoordigd op het platteland (52%) en in semirurale gebieden (40%). In steden van middelgrote en grote omvang zijn de contrasten duidelijk zichtbaar: de openbare diensten die voedselhulp aanbieden zijn goed voor 7%, en het aantal verenigingen dat actief is in de voedselhulp is goed voor 44%. We vermoeden dat de OCMW's in de steden vooral een beroep doen op de dichtbijgelegen private initiatieven van voedselbedeling, dat ze hun cliënten doorverwijzen en samenwerkingsverbanden aangaan met deze organisaties. Deze hypothese zullen we verder onderzoeken in het kwalitatieve luik van de studie.

2. Verdeling per provincie

Wanneer we de verdeling van de initiatieven die antwoorden op de webenquête over de provincies bekijken, dan krijgen we het volgende beeld.

Grafiek 2: Verdeling van respondentengroep naar provincies

In algemene termen zien we dat de Vlaamse provincies gekenmerkt worden door een grotere vertegenwoordiging van openbare instellingen in de sector van de voedselhulp. De best vertegenwoordigde provincie in Wallonië is Henegouwen met 19% , op de voet gevolgd door de provincie Luik met 14%, West-Vlaanderen met 13% en Antwerpen met 12%. Deze vier provincies zijn goed voor 60% van de 369 organisaties die de enquête invulden. Brussel is goed voor 8% van de voedselhulpinitiatieven. Het is belangrijk om te benadrukken dat deze provincies ook de grootste steden van België bevatten: Brussel, Antwerpen, Luik, Charleroi en Gent. In Henegouwen en in Brussel zijn de associatieve organisaties het actiefst.

3. Graad van institutionalisering van de organisaties

In ons staal van 369 organisaties die voedselhulp bieden, heeft ongeveer de helft (56%) voltijdse of halftijdse betaalde werkrachten in dienst (ondersteunde jobs worden hier niet in rekening gebracht). Het grootste deel van de organisaties heeft maximum vijf voltijds equivalenten in dienst, een minderheid heeft meer de 5 voltijds equivalenten in dienst.

Tabel 1: Betaalde werkrachten in VTE (sociaal werkers)

Niet-ondersteunde jobs (VTE)	Aantal	%
0	161	44
0,01 - 0,5	59	16
0,6 – 1	35	9
1,1 – 5	80	22
5,1 – 10	20	5
> 10,1	10	3

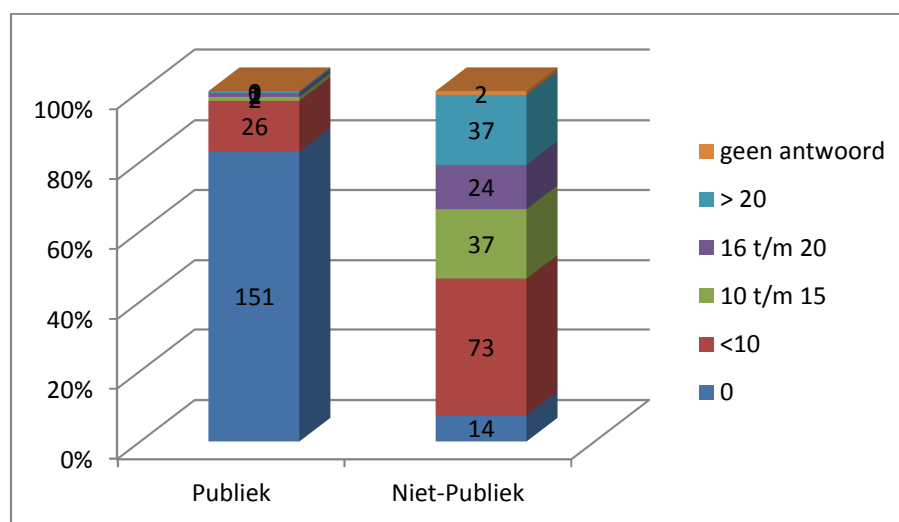
Personen met een ondersteunde betrekking (contracten artikel 60, PTP-contracten in Wallonië) vinden we vooral in de openbare sector en minder in de verenigingen.

Tabel 2: Sociale tewerkstelling in de voedselbedelingscentra (in VTE)

Ondersteunde jobs (VTE)	Aantal	%
0	232	63
0,01 - 0,5	30	8
0,6 – 1	28	7
1,1 – 5	49	13
5,1 – 10	12	3
> 10,1	14	4

De verenigingssector valt minder terug op ondersteunende jobs, zoals die hierboven aangehaald werden, maar hun werking steunt op vrijwilligers. Als we de grafiek hieronder bekijken, zien we dat het aantal vrijwilligers in de niet-openbare sector groot is.

Grafiek 3: Vrijwilligers in de voedselbedeling

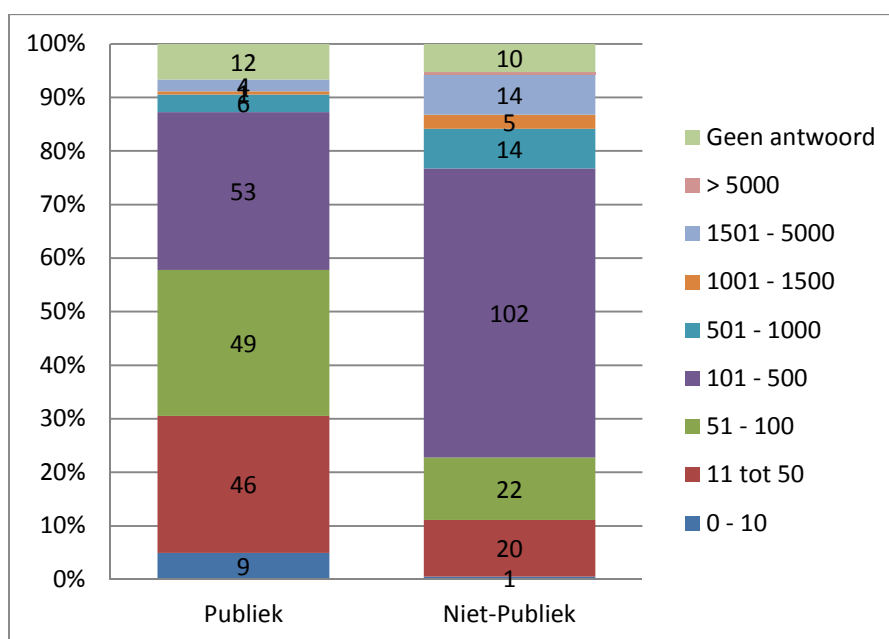
Meer dan 80% van de openbare organisaties werkt zonder vrijwilligers. 93% van de private organisaties maakt gebruik van vrijwilligerswerk. 40% (73 initiatieven) werkt met een kleine vrijwilligersploeg (minder dan 10 vrijwilligers). 37 initiatieven meldden dat ze kunnen rekenen op de inzet van meer dan 20 vrijwilligers.

4. Aantal begunstigden

De meeste verenigingen (54%) tellen tussen de 101 en 500 begunstigden. Slechts 23% van de verenigingen biedt hulp aan minder dan 10 begunstigden. In de openbare sector zien we dat 58% van de organisaties voor minder dan 100 begunstigden werkt, terwijl 29% van de openbare diensten zich situeert in de vork van 101 tot 500 begunstigden¹³.

¹³ De manier van berekenen verschilt hier van organisatie tot organisatie. Een aantal telt het aantal maaltijden per week of per maand (onafhankelijk van het aantal personen) andere hebben precieze lijsten met personen en hoe vaak die hulp kregen. Er zijn ook organisaties die geen regelmatige tellingen doen.

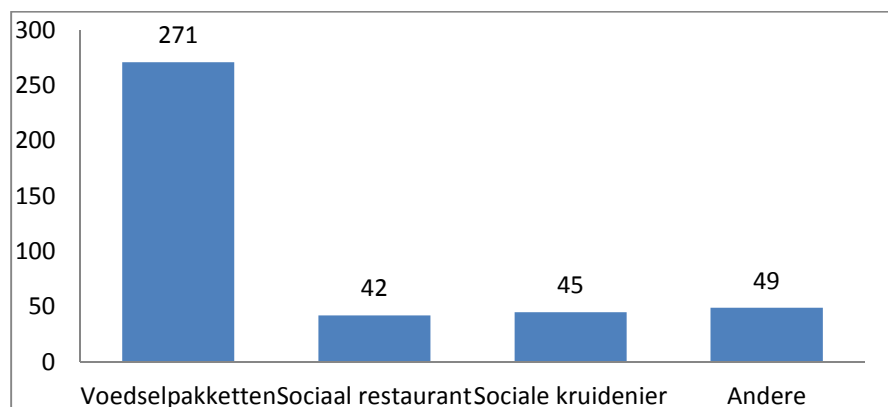
Grafiek 4: Werkingen naar aantal begunstigden (bezoekers)

5. Soorten voedselhulp

Bekijken we de verschillende mogelijke vormen van voedselhulp, dan stellen we vast dat de verdeling van voedselpakketten veruit de belangrijkste vorm is. 73% van de organisaties verstrekt dat soort hulp.

Grafiek 5: Voedselhulp naar werksoort

De sociale restaurants en sociale kruideniers vertegenwoordigen met 24% een relatief klein aandeel van de totale voedselhulp. De sociale restaurants (11%) bieden warme maaltijden aan tegen democratische prijzen. De sociale kruideniers (12%) verkopen basisproducten aan prijzen die onder de marktprijzen liggen. In de categorie 'anderen' vinden we allerlei initiatieven:

- Voedselbonnen die verdeeld worden door het OCMW in de vorm van « S-Tickets » of « Lunch Pass »
- Cafetariasystemen, m.a.w. uitdelen van boterhammen, soep of koffie maar ook van warme maaltijden

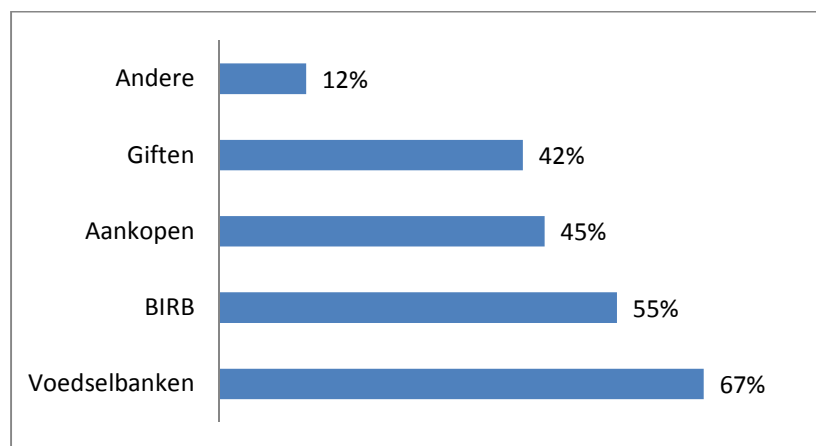

- Systemen die neigen naar de sociale kruideniers, zoals een rekening met voordelen bij een buurtkruidenier of een puntensysteem in buurtwinkels, enz.
- Maatschappelijke nood, met andere woorden initiatieven die organisaties nemen met eigen budget om basisvoedingsmiddelen te kopen, zonder daarom een voedselpakket aan te bieden.

6. Bevoorradingsbronnen

De voedselhulp is geen onbeperkte hulp, ze hangt af van verschillende bevoorradingsbronnen. In België is de hulp vanuit Europa op dit moment goed voor 50% van de bevoorrading van de voedselbanken. De studie wees uit dat 67% van de voedselhulporganisaties gebruik maken van het BIRB om zich te bevoorraden (voor sommige organisaties is het BIRB zelfs de enige bron). Een vermindering van de hulp uit Europese hoek zou dus belangrijke impact hebben voor de organisaties en hun gebruikers. Meer dan de helft van de organisaties doen inkopen bij lokale supermarkten en handels. Het aandeel van de giften is ook niet te onderschatten en vormt zeker een belangrijke steun, net als de ondersteuning van de Voedselbank.

Grafiek 6: De bevoorradingsbronnen van de voedselhulporganisaties

7. Voorwaarden voor het verkrijgen van voedselhulp

De problematiek in verband met de bevoorrading zorgt ervoor dat organisaties een aantal toelatingsvoorwaarden moeten hanteren, volgens een aantal objectieve criteria.¹⁴ De twee belangrijkste daarvan zijn het geografische criterium en het financiële criterium.

¹⁴ Zie ook : Hubert, H.-O., *L'Aide alimentaire au cœur des inégalités*, pp.92-107

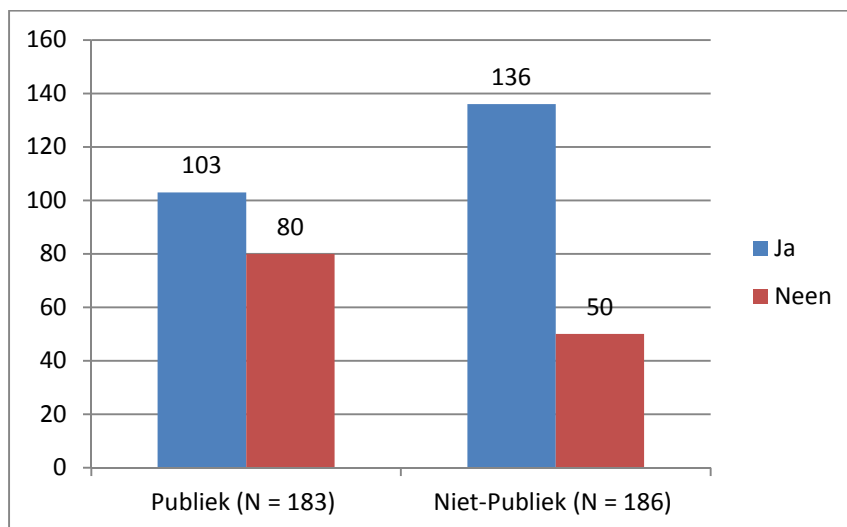
Tabel 3: Voorwaarden voor het verkrijgen van voedselhulp

Toelatingsvoorwaarden	België	%
Geografisch criterium (in de gemeente, de buurt, de parochie wonen, enz.)	218	59%
Financieel criterium (weinig inkomsten, leefloon, enz.)	162	43%
Voorwaarden opgelegd door partnerorganisaties (BIRB, voedselbank, enz.)	92	25%
Verplichting om zich administratief en sociaal te laten begeleiden	67	18%
Verplichting om zich financieel te laten begeleiden (bemiddeling en schuldenbeheer)	71	19%
Urgentiecriterium (Situaties met sociale hoogdringendheid)	34	9,2%
Geen toelatingsvoorwaarden	32	8,6%
Criterium « Statuut van het doelpubliek » (dakloos, mensen zonder papieren, senioren, enz.)	29	7,8%
Criterium van de tijdelijke of voorbijgaande bijstand (gerichte hulp)	12	3,2%
Andere (sancties, voedselhulp afhankelijk van deelname aan activiteiten, aan verplichte opleidingen, enz.)	11	2,9%

59% van de organisaties hanteert een territoriale afbakening. 43% hanteert financiële criteria (beperkt beschikbaar inkomen) voor het in aanmerking komen voor voedselhulp. Slechts 8,6% van de organisaties hanteert geen toegangscriteria.

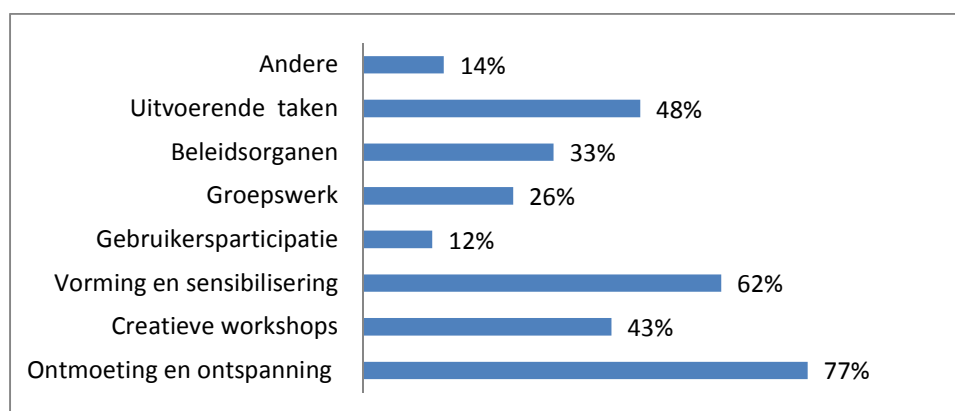
8. Participatie bij de gebruikers

65% van de organisaties verklaart dat ze initiatieven genomen hebben om de gebruikers te betrekken bij de activiteiten in het kader van de bedeling van voedselhulp. Er zijn participatie-initiatieven bij 73% van de niet-openbare organisaties en bij 56% van de openbare organisaties.

Grafiek 7 : Mogelijkheden tot participatie van gebruikers bij de bereikte organisaties

9. Soorten participatie

Grafiek 8: Soorten participatie bij de verschillende organisaties

Deze tabel geeft de participatie van begunstigden weer in de organisaties in het algemeen, en gaat verder dan alleen maar de voedselhulp. Deze categorieën zijn zo allesomvattend mogelijk gehouden om duidelijk het brede spectrum van de participatie te vertegenwoordigen.

77% van de organisaties die een participatie aanbieden aan hun begunstigden, bieden ontspanningsactiviteiten aan. Vaak gaat het om toegang tot culturele of sportieve activiteiten. Hoewel deze activiteiten vaak bekritiseerd worden, zijn ze erg belangrijk om te vechten tegen isolement en om de sociale banden aan te halen. Het is een belangrijke etappe om de gebruikers vertrouwd te maken met participatieve projecten en om ze aan te moedigen er meer gebruik van te maken.

Bij 62% van de organisaties waar vormen van participatie mogelijk zijn, richt die zich op pedagogische activiteiten. Voorbeelden zijn een kookatelier of sensibilisering in verband met gezond eten bij de sociale kruideniers.

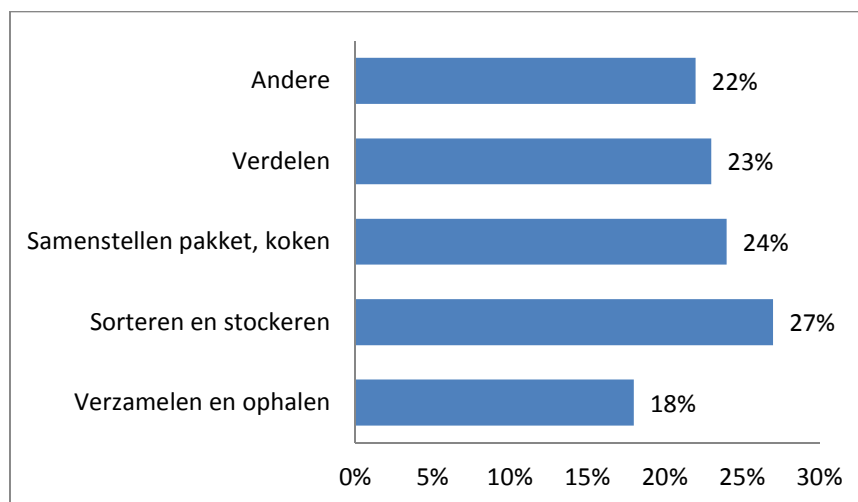
De creatieve ateliers (43% van de organisaties) kunnen zich bijvoorbeeld toespitsen op toneelateliers waarin de begunstigden hun vertrouwen in hun expressiecapaciteiten kunnen leren herwinnen.

Iets zeldzamer zijn de praatgroepen (33%). Hier kunnen de gebruikers zich uitdrukken over een gekozen onderwerp en op zoek gaan naar mogelijke oplossingen. In de gebruikersgroepen (26%) verzamelt men de mening van de personen om het functioneren van de door de organisaties aangeboden diensten te verbeteren. De overleggroepen (12%) lijken sterk op het medebeslissingsmechanisme over bepaalde aspecten van het leven van de organisatie. In de categorie « andere » (14%) vinden we minder vaak voorkomende participatievormen terug. Het gaat bijvoorbeeld om de deelname van bepaalde begunstigden in de beslissingsstructuren van de voedselhulporganisaties (effectief lid van de algemene vergadering).

Tot slot: bijna de helft van de organisaties (48%) betreft hun begunstigden bij het werk van de organisatie. De categorie “Werk van de organisatie” bevat het uitvoeren van kleine werkjes (verfwerk, herstellingen, schoonmaak, enz.), deelname aan rommelmarkten, aan verkopen maar ook taken die in directer verband staan met de voedselhulp. De onderstaande grafiek toont aan dat het

gereedmaken voor opslag (assortimenten en het in orde houden van de rekken) en het klaarmaken (van pakketten of maaltijden) de meest courante zijn.

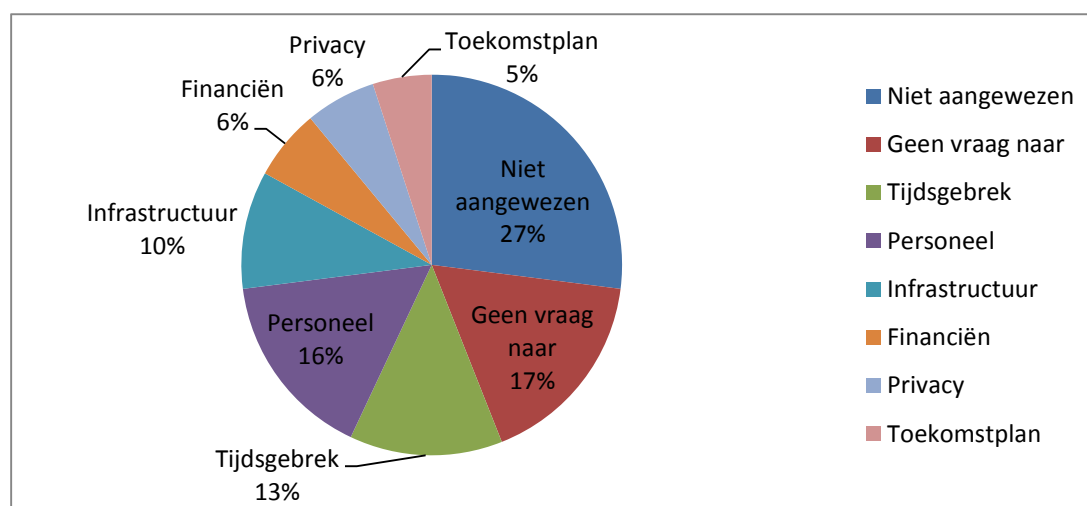
Grafiek 9: Taken in verband met de voedselhulp

10. Struikelblokken in het opzetten van een participatieve structuur

De organisaties zijn vaak terughoudend om participatieve projecten op te zetten, omdat dat tijd, human resources, een aangepaste infrastructuur en dergelijke vereist. Veel respondenten gaven aan dat zulke projecten voor hen op dit moment niet haalbaar zijn. In de categorie « onmogelijkheid » vinden we organisaties waarvoor dit type projecten niet tot hun opdrachten behoort, waar er al soortgelijke projecten bestaan in andere organisaties (dubbel gebruik), of waar er een voorafgaandelijke beslissing was van de hiërarchie. De categorie « Privacy » verwijst naar het beroepsgeheim of naar de bescherming van het privéleven van de begunstigten.

Grafiek 10: Redenen voor het niet-organiseren van gebruikersparticipatie

We vroegen ook om de voornaamste struikelblokken voor gebruikersparticipatie in de voedselhulp aan te geven. Zo kregen we een gedetailleerder beeld. Onderstaande tabel biedt daar een overzicht van. De twee belangrijkste moeilijkheden zijn de praktische en logistieke mogelijkheden (geen aangepaste lokalen, enz.).

Tabel 4: Struikelblokken voor de organisatie van gebruikersparticipatie

Struikelblokken	%
Praktische moeilijkheden (financiën, infrastructuur, personeel, vrijwilligers, continuïteit)	26
Motiveren van cliënten	26
Eigenschappen toegeschreven aan gebruikers	16
Privacy, beroepsgeheim	12
Gebrek aan skills in organisatie rond organiseren van participatie	7
Verschil in visie	5
Vrijwillige medewerkers te nauw betrokken bij de doelgroep	6
Regels en voorschriften	2

11. Middelen om de participatie te verbeteren

De volgende tabel is een samenvatting van de argumenten die de organisaties hebben aangehaald om actief rond participatie te werken. Participatie versterkt de betrokkenen op drie niveaus: het niveau van het individu (microniveau), het niveau van de organisatie (meso) en het niveau van de maatschappij (macro). Er werden aan elk argument concrete voorstellen gelinkt. Die voorstellen zijn de concrete manieren waarop organisatie de participatie vertalen in hun dagelijkse praktijk.

Tabel 5: Argumenten en voorstellen om participatief te werken

Versterking	Argumenten	Concrete voorstellen
Van de klanten/ De begunstigen (micro)	1. Psychologische empowerment versterken 2. (sociale) competenties van de doelgroep versterken	1. Ontmoetingen, creatieve ateliers, informatie,... 2. Opvoeding, opleiding, gemeenschapstuintjes
Van de organisatie (meso)	1. De efficiëntie van de diensten versterken 2. Partnerships versterken 3. Investeren en betrokkenheid versterken 4. Inclusie, integratie in het project van de organisatie	1. Meer resources (tijd, financiën, werknemers) 2. Regels vereenvoudigen, samenwerkingsverbanden aanmoedigen, enz. 3. Vrijwilligerswerk aanmoedigen 4. Zichtbaarheid, publiciteit, enz.
Van de maatschappij in het algemeen (macro)	1. Integratie bevorderen 2. De personen in moeilijke situaties aanmoedigen om het woord te nemen in de openbare en politieke milieus	1. Organiseren van ontmoetingen, professionele herinschakeling 2. Deelname aan adviesraden, politieke interpellaties, enz.

IV.

In dit hoofdstuk presenteren we 13 fiches van beloftevolle participatieve projecten in de voedselbedeling. We selecteerden daarvoor projecten in de 3 landsdelen, in steden en kleinere gemeenten, innoverende initiatieven van vzw's, van OCMW's en van samenwerkingsverbanden. Op deze manier brengen we een staalkaart van inspirerende hedendaagse praktijken, die aantonen dat voedselbedeling zich ontwikkelt, dat ze een laagdrempelige vorm van emanciperend en activerend werken kan worden waarin de meest kwetsbare burgers betrokken kunnen worden, dat sommige initiatieven erin slagen om een rijke sociale mix van burgers te mobiliseren die samenwerken aan de vormgeving van een solidaire en diverse samenleving.

ASBL Chez Nous - Bij Ons VZW

1. La Ferme de la vache: een antenne van het OCMW van Luik

La Ferme de la vache is een antenne van het OCMW van Luik, gelegen in de wijk « Les Pierreuses » in de rue Pierreuse 113-117.

De Ferme de la vache bevindt zich op een beschermde site. Oorspronkelijk was de site een burgerlijk tehuis, later kwam het in het bezit van het OCMW. In 1998 besloot het OCMW er een groententeeltproject te organiseren en zo aan sociale en professionele inschakeling te doen.

De Ferme de la Vache ondersteunt een bijzonder collectief sociale-economieproject waarbij opleidingen in groententeelt voorzien worden in het kader van de sociale inschakelingsdienst (SIS, service d'insertion sociale¹⁵) en groenten geleverd worden aan een kleine buurtkruidenier¹⁶. Het team bestaat uit een coördinatrice, vier professionele hulpverleners (opvoeders, animator en sociaal assistenten), zes personen met een contract art. 60 (drie tuinmannen, een kok, een magazijnbeheerder en een beheerder). Dit team werkt voor gemiddeld ongeveer dertig begunstigden. Opzet is om met kleinere groepen aan de slag te gaan, om zo meer in de diepte te kunnen werken. In algemene termen kan iedereen die voldoet aan de SIS-voorwaarden deelnemen aan de activiteiten. Personen die gekend zijn bij het OCMW hebben echter een streepje voor. Drie speerpunten kunnen onderscheiden worden in de activiteiten die de boerderij aanbiedt spelen. De SIS-ateliers zijn ateliers waarin collectief en in gemeenschap gewerkt wordt (keuken, knutselen, ontdekking en tuin). De buurtactiviteiten zijn activiteiten op maat van de buurtbewoners: een gastentafel (de begunstigden bereiden een maaltijd voor 32 personen uit de wijk en omliggende straten met een vastgesteld budget), «Le pt'it canard de la Ferme de la Vache » (opmaak van een klein magazine van de organisatie dat verspreid wordt in de wijk), de kruidenier en de deelname aan verschillende buurtfeesten (“nuit des coteaux”, carnaval, enz.). Tot slot zijn er “natuur-“animaties voor kinderen die in eerste instantie gericht zijn op lagere scholen en verenigingen die zich inzetten voor kinderen uit sociaal zwakke milieus.

Participatie wordt bevorderd door een aantal factoren: het aantal en de diversiteit van de voorgestelde activiteiten is er daar één van. Maar ook de omgeving speelt een belangrijke rol (een groene oase, midden in de stad), net als de sfeer en het team (een jong en dynamisch team, een gezellige sfeer). Maatschappelijke integratie en werken aan persoonlijke vaardigheden en kennis, zijn expliciete doelen van De Ferme de la Vache. Op langere termijn streeft ze ook naar professionele inschakeling, en dit vooral via tewerkstelling in artikel 60 en de groententeelt- en kookateliers.

De Ferme de la Vache werkt vaak samen met andere organisaties, meer bepaald met andere antennes van het OCMW. Ook met externe organisaties en partners heeft de boerderij samenwerkingsverbanden (la Maison de la citoyenneté, la Maison carrefour, scholen enz.). Ze stelt zich ook open op naar de buurtbewoners.

---

¹⁵ Het Waals decreet van 17 juli 2003, betreffende de maatschappelijke inschakeling regelt deze initiatieven. De SIS zijn sociale inschakelingsdiensten die tegemoet komen aan verschillende doelstellingen: 1) sociaal isolement doorbreken; 2) een deelname aan het sociale, economische politieke en culturele leven toelaten 3) sociale erkenning promoten; 4) het welzijn en de levenskwaliteit verbeteren; 5) autonomie bevorderen. In het artikel 5 van dit decreet staat dat deze doelstellingen gerealiseerd kunnen worden door collectieve of gemeenschapsacties.

¹⁶ De kruidenier is open voor iedereen maar er zijn voordeeltarieven: behoeftige personen krijgen fikse kortingen op de producten Dit initiatief verschilt van de andere sociale kruideniers omdat de productie beperkt is en omdat ze geen basisproducten aanbiedt (melk, brood, pasta,...)

2. La «Rochelle» en de interparochiale hulp, twee antennes van de vzw Promotion Famille

De vzw La Rochelle is een gemeenschapshuis aan de Rue des écoles 2 in Roux, de vzw « Entraide de Courcelles » ligt aan de rue Saint-Roch 4 in Courcelles. Ze liggen allebei in de voorsteden van Charleroi en het zijn twee van de tien verenigingen die lid zijn van de VZW Promotion Famille.

Promotion Famille werd in 1974 opgericht te Charleroi. Acht van de tien antennes vestigden zich in achtergestelde wijken en dorpen. De twee andere richten zich op specifieke doelgroepen (scheepvaarders en immigranten, asielzoekers). De vzw's La Rochelle en Entraide inter-paroissiale van Courcelles kwamen voort uit vrijwilligersinitiatieven. Ze verstrekten materiële hulp in noodgevallen onder de vorm van voedselpakketten. In Courcelles bundelden verschillende parochies hun krachten. In Roux betreft het onderlinge hulp in één parochie. De twee vzw's werden lid van de vzw Promotion Famille, waardoor ze zich konden professionaliseren en subsidies kregen waarmee ze een deeltijds sociaal werker in dienst namen.

In grote lijnen is het publiek van de twee vzw's gelijkaardig. Het gaat om personen en families in diepe armoede, die geïsoleerd of op sociaal vlak sterk gemarginaliseerd zijn¹⁷. Ook de doelstellingen van de twee vzw's liggen in dezelfde lijn: psychosociale hulp bieden aan hun doelpubliek en collectieve en gemeenschapsprojecten opzetten. In Roux bestaat het team uit een vrijwillig coördinator, twee werknemers (1 VTE), een aantal personen tewerkgesteld via Artikel 60, begunstigden en een twintigtal doelgroepvrijwilligers. Het plaatje ziet er in Courcelles min of meer hetzelfde uit, zonder tewerkstelling via « artikel 60 ».

Promotion Famille organiseert een gemeenschappelijke aankoopcentrale, een soort sociale kruidenier voor al zijn leden. De vzw La Rochelle heeft een coöperatieve voor groepsaankopen¹⁸. Die heeft verschillende deelwerkingen: de coöperatieve “meubels”, de coöperatieve “kleding” en de coöperatieve “voeding”. De meubels en de kledij komen van giften aan de vzw en worden aan lage prijzen doorverkocht aan de gebruikers. De coöperatieve « voeding » wordt met verse producten (fruit en groenten) bevoorraad door een gemeenschapstuintje. Het geld dat verzameld wordt in de meubel- en kledingcoöperatieve wordt geherinvesteerd in de voedingscoöperatieve. Iedere coöperant heeft een speciale kaart, waar hij geld kan opzetten. Met dat geld realiseert de vzw de gemeenschappelijke aankopen. De coöperatoren doen vervolgens hun aankopen met “punten” die van hun kaart afgetrokken worden. De kaart fungeert ook als systeem om te sparen: iedereen kan in de loop van de maand het geld dat hij erop gezet heeft, afhalen.¹⁹ Het doel van dit initiatief is dubbel: de personen direct betrokken laten zijn bij de hulp die ze krijgen (in de tuin werken, kledij herstellen aan de hand van verschillende ateliers) en samen beslissen over welke voedingsproducten worden aangekocht. De activiteiten in de 2 vzw's zijn erkend als SIS-ateliers. Een aantal activiteiten kunnen niet door de SIS erkend worden omdat ze een groter publiek aanspreken. Dat geldt onder meer voor een aantal praatgroepen in Courcelles en de gemeenschapsontwikkelingsruimte in Roux.

¹⁷ Structurele armoede: analfabetisme, mentale gezondheid, hygiëne, zware familiale problemen (kinderopvang, dagopvang, enz.)

¹⁸ De gezamenlijke aankoopcentrale is geen sociale kruidenier: het is niet de bedoeling om een parallelle handel te promoten voor behoeftige personen in een apart circuit maar om hen in de maatschappij te houden en in het circuit van de reguliere handel

¹⁹ Franck, I., « De la lasagne industrielle à la soupe du jardin : Colis alimentaires ou jardin coopératif ? », september 2001, Vivre Ensemble Education, Analyse, p.2

Courcelles:

De SIS-ateliers in Courcelles zijn: informatica, « culinair » koken, alfabetisering, tuinieren en naaien. Er zijn ook twee praatgroepen: een rond het thema 'rouw', de andere rond 'ouderschap'. Bijkomend idee van de vzw is VZW om een « takenschool » op te richten in samenwerking met een school in de gemeente.

Roux:

De medewerkers verkiezen de term « ruimte boven de term « atelier »²⁰. Het gaat om de volgende ruimtes: theater, koken, kennisuitwisseling, informatica, naaien (een ruimte waarin kan worden samengewerkt met de « kledingcoöperatieve »). Naast de SIS-ruimtes is er ook een gemeenschapsontwikkelingsruimte (Espace de développement communautaire, EDC). Dit is een aanvulling op de SIS aangezien die enkel voor volwassenen onder de 64 jaar bedoeld zijn, en slechts voor een bepaalde duur. Personen die niet (meer) voldoen aan de SIS-voorwaarden kunnen dan terecht in de EDC: in de gezamenlijke tuin (leren tuinieren en de coöperatieve bevoorraden), in de coöperatieve zelf door lid-coöperant te worden (deelname naar eigen keuze, discussies, beslissingen, enz.) of in de grot van Ali Baba als animator of begeleider. De grot van Ali Baba is een ruimte voor behoeftige kinderen. Het is geen takenschool. Wel zijn het socio-culturele activiteiten die georganiseerd worden op vraag van de kinderen. De EDC bevordert onderlinge solidariteit en biedt de gebruikers de mogelijkheid zich nuttig te maken door een bijzondere vorm van vrijwilligerswerk dat vertrekt van het principe dat iedereen waardevolle kennis en competenties heeft.

In het algemeen zijn de personen vrij om deel te nemen aan de participatieve initiatieven. In Roux zijn de lokalen open van 9 u tot 18u. Er is een ontmoetingslokaal waar ze kunnen bijpraten bij een kopje koffie enz. De participatie wordt aangemoedigd doordat gebruikers zich identificeren met de plek (openheid/flexibiliteit). De twee vzw's zijn echte pleisterplekken. Er is een belangrijk inbreng van vrijwilligers, die vaak inspringen in de animatie, in de logistiek enz. In Roux zijn de lokalen eigendom van de kerkgemeenschap (waardoor ze lage huur- en vaste kosten hebben), worden de gebruikers omkaderd door werknemers die bijgestaan worden door doelgroepvrijwilligers en vrijwilligers uit het dorp. Dit zijn veelal personen die de hulp van de vzw niet nodig hebben maar die tijd en zin hebben om te investeren in het project.

Er zijn veel samenwerkingsverbanden:

Het lokale OCMW: de OCMW's verwijzen bepaalde personen door naar de vzw's en soms worden gemeenschappelijke activiteiten georganiseerd. Er is ook samenwerking met het OCMW van Charleroi voor activiteiten op grotere schaal waarin ook het publiek van het OCMW betrokken wordt (Théâtre action). In Roux worden werknemers met een artikel 60-contract ingeschakeld in de werking van de vzw.

De Promotion Famille : Zij is de werkgever en zetelt ze in de beheersraad van de VZW's. Er zijn ook verschillende vormen van samenwerking tussen de antennes.

---

²⁰ Het idee daarachter is het volgende: « atelier » impliceert dat de werknemer initiatief neemt in een vrij opwaardse visie. De notie « ruimte » staat eerder voor « ontmoeting » en voor het modeleren van de activiteiten op basis van de vraag van het publiek.

Christelijk geïnspireerde verenigingen: Er zijn specifieke projecten met « Vivre Ensemble » (etentjes, excursies, wedstrijden, ...). Deze samenwerking is gericht op het schrijven en uitbrengen van persartikels of studies. Er is een gelijkaardige samenwerking met Entraide et Fraternité, Caritas, enz. In Courcelles worden de alfabetiseringslessen gegeven in samenwerking met Vie féminine.

3. Het OCMW van Marchin en het Maison des Solidarités

Het Maison des Solidarités ligt in de gemeente Marchin (Provincie Luik, arrondissement Hoi), op een steenworp afstand van het lokale OCMW (Rue Émile Vandervelde, 6A - 4570 Marchin).

In 2004 staken een aantal gemeentelijke autoriteiten de hoofden bij elkaar (OCMW, de vzw Devenirs en andere actoren). Er was een gezamenlijke ervaren nood aan oplossingen vanuit de gemeenschap voor de financiële moeilijkheden die een deel van de lokale bevolking ondervond. Gestart werd met een gezellige en warme ruimte waar mensen in moeilijkheden iets konden eten. In 2005 kocht het OCMW een gebouw op waarvan ook de buurtzaal deel uitmaakt. Het solidariteitsrestaurant vond dan onderdak bij het Maison des Solidarités. De Sociale dienst stelt ondertussen vast, naar aanleiding van een bevraging onder haar cliënteel, dat de personen die gebruik maken van de dienstverlening vaak in problematisch sociaal isolement leven. De oorzaken zijn divers: conflicten (familiaal, buurt,...) gebrek aan zelfvertrouwen om met anderen in contact te komen, gebrekkige kennis van de structuren en van de personen die in deze structuren werken.

In het Maison des Solidarités is iedereen welkom. Het sociale restaurant is toegankelijk voor iedereen en de prijs van de maaltijd hangt af van het inkomen. De acties gericht op sociale integratie, wenden zich tot een publiek tussen de 18 en de 65 jaar die geen toegang vinden tot de arbeidsmarkt.

Naast het sociale restaurant en de voedselbedeling in de winterperiode, zijn er ook andere inschakelingsprojecten: een kookatelier, een soepbar, een tuinatelier, een fietsreparatie-atelier, een creatief atelier, culturele uitstappen en een gemeenschapsactiviteit in de sociale woningen.

De participatie wordt bevorderd door de inschakeling van begunstigden. In 2004 startte een gebruiker met het verdelen van wekelijkse maaltijden. Dat project groeide stilaan om uiteindelijk te resulteren in het huidige sociaal restaurant dat vier dagen per week open is. Via het OCMW werden drie personen, oorspronkelijk werkzaam als vrijwilligers, aangeworven in de keuken. De andere medewerkers participeren in het kader van een inschakelingsproject dat werd opgezet door de dienst Maatschappelijke Inschakeling van het OCMW. Participatie bevorderen is een expliciete doelstelling van het OCMW en de andere actoren waarmee ze samen werkt. Zo startte het OCMW van Marchin in 2004-2005 een theateratelier: de groep koos zelf een naam 'les itinérantes (de reizigers, de trekkers)'. Het Cultureel centrum engageert zich in het project, voert promotie voor het spektakel, zoekt plaatsen waar ze kunnen spelen en geeft ook financiële steun. Er werd een uitwisselingsproject uitgewerkt met een theatergroep uit Burkina Faso: de Burkinese groep kwam naar Marchin, en omgekeerd.

De samenwerkingsverbanden: Réseau Wallon de Lutte contre la Pauvreté, Cultureel centrum van Marchin, les Chiroux in Luik, le Zézétique (theater van Luik), de VZW Devenirs, Artikel 27, vzw Lire et Ecrire, Latitude 50°...

4. Het OCMW van Profondeville

Dit ruraal gelegen OCMW is gehuisvest in de Rue Jules Borbouse 66 in 5170 Bois-de-Villers, in de provincie Namen, grondgebied Profondeville, dat zes dorpen verenigt.

In het kader van dit onderzoek bezochten we het moestuinproject van het OCMW van Profondeville. Opvallend is dat het OCMW van Profondeville iemand in dienst heeft die zich enkel en alleen bezig houdt met inschakelingsactiviteiten

De activiteiten staan open voor alle cliënten van het OCMW. De doelstellingen verschillen naargelang de activiteit. Het moestuinproject is slechts één van de lopende projecten. Het OCMW van Profondeville organiseert daarnaast ook infosessies over verschillende thema's, excursies, creatieve ateliers voor volwassenen, stages voor kinderen en een theateratelier rond het thema energiebesparing.

De participerende observatie vond plaats op een ogenblik dat men bezig was met een opstart van het moestuinproject. Er werden drie voorstellen gedaan, elk inspelend op een ander aspect van de participatie:

- Productiviteit van het terrein: doel is een ruime verdeling van de geteelde groenten. De overweging speelt dan om enkel betaalde krachten met de juiste competenties en kennis in de groententeelt aan te stellen.
- Sensibilisering in verband met gezonde voeding: doel is om de productie ook toegankelijk te maken voor de gebruikers en hen toegang te geven tot gezonde producten. De werknemers moeten dan extra energie investeren in het kiezen van thema's, opzetten van activiteiten, enz.
- Participatie van de gebruikers: het project richt zich rechtstreeks op de gebruikers van het OCMW, maar laat hen ook toe om nog tijd te steken in particuliere projecten. Ze kunnen vertrouwd gemaakt worden met de teelt en met de oogst en er wordt geluisterd naar hun noden en hun suggesties. Het project laat eveneens ruimte voor pedagogische animaties en opleidingen in verband met het project.

Op dit moment oriënteert dit project zich in de richting van een sociale-economieproject. Het belangrijkste doel is namelijk om wekelijks twintig groentenmanden samen te stellen²¹. Tot op heden laat de kleine oogst echter nog geen verdeling toe. De groenten worden aangeboden in de wachtzaal van het OCMW, zodat de personen die naar de permanentie komen, ze kunnen meenemen. Sinds één jaar is er op bepaalde dagen een doelgroepvrijwilliger aanwezig in de wachtzaal²². De verantwoordelijke voor het project dringt op dit ogenblik niet sterk aan bij de cliënten van het OCMW om zich te engageren in het project omwille van de beperkte infrastructuur die momenteel een rem zet op de participatie van gebruikers (geen toiletten, geen schuilplaats als het regent, geen aangepast materiaal,...).

Samenwerking: Artikel 27, La Maison de Tous, FOD Maatschappelijke Integratie, enz.

---

²¹ Het eerste seizoen van de groentetuin ging van start in april 2008 en er zijn meerdere personen betrokken bij het project: de animatrice, een Artikel 60-werker, twee gebruikers van het OCMW, een vrijwilliger, een jonge halftijdse tuinman

²² Ze legt het moestuinproject uit, geeft uitleg over oude groenten en over eenvoudige recepten.

5. De VZW Maison des Familles – L’Assiette pour tous

De belangrijkste antenne bevindt zich in het centrum van Doornik, rue de Monnel 12. Er zijn nog een aantal andere antennes: in Frasnes, Chièvres, Estaimpuis en Brunehaut. De zogenaamde volksteams (« Equipes populaires ») van de stad Doornik stonden aan de wieg van het Maison des Familles (1989). Het eerste restaurant opende de deuren in 1993. Officieel zijn « L’Assiette pour tous » (sociaal restaurant) en « la Maison des Familles » twee aparte vzw’s maar het dagelijkse beheer gebeurt gezamenlijk. Het MDF vindt onderdak bij de kerkfabriek. Het gebouw was op een bepaald moment in erbarmelijke staat. Nadat het probleem werd aangekaart door een regionaal televisiestation kocht een lokale handelaar het gebouw op en liet de noodzakelijke herstellingen uitvoeren. Het MDF betaalt geen huur.

Het doel is om « mensen via hun maag te bereiken » (via voedselpakketten, kruideniers, en het sociale restaurant), maar van daaruit meer integraal te werken. Een ander doel is om de sociale banden te herstellen bij mensen die vaak in grote eenzaamheid leven. De vereniging heeft een SIS-erkenning (Service d’insertion sociale). De voorzitter vat de filosofie van de vereniging als volgt samen: “men wordt geholpen door helper te worden.” De activiteiten zijn: voedselpakketten verstrekken (22.000/jaar), sociale kruidenier, sociaal restaurant (14.000 maaltijden per jaar in Doornik en Frasnes – 3 euro voor een volledige maaltijd), tweedehandskledingwinkel, sociale permanenties, (in Doornik en Frasnes), en culturele activiteiten (georganiseerd met Artikel 27).

Participatie gebeurt op verschillende manieren: verdeling van voedselpakketten, bediening aan tafel in het restaurant, schoonmaakwerk, aardappelen schillen, opruimen, stockbeheer,... De vrijwilligers krijgen reële verantwoordelijkheid over de hun toevertrouwde taken. Zo beheert één vrijwilliger de volledige hangar, het transport en ontvangst van de goederen van de Voedselbank. Vrijwilligers participeren ook in de organisatiestructuur. In iedere antenne is er om de twee maanden een beheerscomité, waarin zowel werknemers als vrijwilligers zetelen. De algemene vergadering van de vrijwilligers vindt twee keer per jaar plaats, en wordt bijgewoond door zo’n 40 personen. Ook in de ‘juridische’ algemene vergadering zetelen vrijwilligers. Ze worden geselecteerd op basis van hun ervaring binnen de vereniging en hun competenties (discretie, enz.). De participatie blijkt moeilijk, zelfs onmogelijk met personen met mentale gezondheidsproblemen.

Er wordt veel en positief samengewerkt met de OCMW’s: cliënten van het OCMW worden via artikel 60 tewerkgesteld in Doornik en de verschillende antennes. Er worden maaltijdbonnen verdeeld onder cliënten van het OCMW voor het sociale restaurant l’Assiette pour Tous. In de sociale kruidenier van Brunehaut stelt het OCMW een lokaal ter beschikking (net zoals het OCMW van Chièvres en Estaimpuis). De sociaal assistente van het OCMW van Brunehaut houdt sociale permanentie in datzelfde lokaal zodat personen die moeite hebben om zich te verplaatsen ook bereikt worden. Het MDF neemt ook deel aan de maatschappelijke coördinaties (themavergaderingen) die georganiseerd worden door het OCMW voor de verschillende maatschappelijk werkers. In Frasnes is er geen geprivilegieerde band met het OCMW maar wel met het verenigingsnetwerk van het dorp: AMO, Maison de jeunes, enz. Het MDF maakt ook deel uit van de “Relais social urbain” (lid van de stuurgroep). Er is ook een samenwerking met het cultuurhuis van Doornik voor culturele uitstappen (animatie, uitleg,...). In Doornik is er een efficiënte en warme samenwerking met het OCMW bij de individuele begeleiding van de gebruikers. De

verantwoordelijken van het Maison des Familles en van de diensten van het OCMW kennen elkaar al jaren en er is in die tijd een sterke vertrouwensband gegroeid.

6. Het OCMW van Libin

Het OCMW van Libin ligt in het dorpscentrum aan de Rue du Commerce 7, niet ver van Libramont in de Ardennen.

Vanaf begin 2000 verdeelt het OCMW voedselpakketten, oorspronkelijk samengesteld uit producten bekomen via BIRB aan personen die door hen begeleid worden in het kader van financiële hulpverlening (leefloondossiers en budgetbegeleiding). Die pakketten waren een antwoord op een voortdurend stijgende vraag naar voedselhulp. Vanaf 2004 worden er ook zogenaamde 'proxypakketten' verdeeld. Dit zijn onverkochte producten en giften van de buurtwinkels. Die pakketten zijn bestemd voor alle personen die een beroep doen op het OCMW. Dit initiatief droeg bij tot een vermindering van het geweld en de toenemende agressie van het cliënteel van het OCMW. Het is een concrete materiële hulp waardoor de mensen die vaak in precaire omstandigheden overleven, nooit met lege handen naar huis gaan. Sinds 2006 is er nog een derde soort voedselpakket: de 'Colruytpakketten'. Die pakketten worden samengesteld uit aankopen met eigen middelen. De beslissing om met dit soort pakketten te werken werd genomen na een denkproces en evaluatie waaruit bleek dat de aangeboden producten vaak ongezond, te vet of calorierijk zijn (paella, ravioli, couscous, enz.) en te weinig verse producten, groenten en fruit bevatten. Enkel de personen die opgevolgd worden door het OCMW of waar het sociaal onderzoek nog loopt, kunnen zo'n pakket krijgen.

Doel van het OCMW van Libin is om de personen en gezinnen die om hulp vragen, zo integraal mogelijk bij te staan. Ze doen dit door een individuele begeleiding, maar ook via participatieve projecten. Meestal gaat het om erg behoeftige en geïsoleerd levende personen. Sinds een aantal jaren stellen de medewerkers van het OCMW echter vast dat ook het aantal werkende armen dat een beroep doen op het OCMW toeneemt.

Het OCMW ontplooit een hele waaier aan activiteiten. We focussen hier op de participatieve projecten. Er zijn activiteiten met cliënten die een beroep doen op subsidiering in het kader van socio-culturele participatie (artikel 27). De geografische ligging van het dorp bemoeilijkt de stap naar cultuur: het theater, de bioscoop en dergelijke liggen op grote afstand en het OCMW-clieënteel heeft vaak geen auto ter beschikking. Mobiliteitsproblemen maken het quasi onmogelijk om aan dergelijke activiteiten deel te nemen. Het OCMW is op zoek gegaan naar een creatieve oplossing en schakelt vrijwilligers uit de buurt in als 'culturele ambassadeurs artikel 27'. Deze vrijwilligers vervoeren en vergezellen cliënten van het OCMW die deelnemen aan de activiteiten. De plaatsen zijn beperkt in functie van het aantal beschikbare ambassadeurs. Vaak worden er film- en spelletjesnamiddagen georganiseerd in de lokalen van het OCMW om de verplaatsingen minimaal te houden. Soms werken OCMW's samen om verdere verplaatsingen te regelen, soms worden die verplaatsingen georganiseerd door de vzw Artikel 27 (bezoek aan het Muziekinstrumentenmuseum in Brussel, enz.) Het OCMW heeft ook een partnerschap met de vereniging CRIEE, voor natuuruittappen, om champignons te plukken, compost te maken en te gaan wandelen.

De Pause Enfants Parents (PEP) kwam er op vraag van jonge moeders die steun zochten in hun rol als ouder. Dit project richt zich op de band tussen ouders en kind en ondersteunt de ouders door hun

pedagogische kwaliteiten aan te scherpen en te ontwikkelen. In de ontwikkeling van dit project werd er een groot netwerk aangesproken en werd samengewerkt met ONE, een diëtiste, verpleegsters, enz.

Développement Encadrement Formation Intégration par le Travail et la Socialisation (DEFITS) is een gezamenlijk project van verschillende nabij gelegen OCMW's (Libin, Saint-Hubert, Tellin et Wellin). DEFITS wil personen met sociale en professionele problemen steunen in het uittekenen van een levensproject en een professioneel traject en hen helpen om dat project ook daadwerkelijk te realiseren. Dit project omvat onder meer een ontmoetings- en uitwisselingsruimte, collectieve en participatieve activiteiten, voorbereiding voor en begeleiding naar een job.

Participatie wordt door de maatschappelijk werkers vooral bevorderd in het buurtwerk. Deelname aan activiteiten is aangepast aan de verschillende publieken. De deelnemers worden naar verschillende projecten geleid in functie van hun problemen, hun interesses, hun competenties, enz. Libin ligt in een landelijk gebied waar een auto bijna onmisbaar is, wil men zich verplaatsen om inkopen te doen, enz.... Zonder makkelijk bereikbaar vervoer (een eigen auto) geraakt men snel geïsoleerd. Het OCMW wil iets doen aan de mobiliteitsproblemen die het gevolg zijn van de ligging, het feit dat er maar weinig openbaar vervoer is, en het feit dat door de lokale topografie (veel zware hellingen) de fiets geen volwaardig alternatief biedt. De meeste activiteiten vinden dan ook plaats in de gemeente zelf: de lokalen van het OCMW of in lokalen van andere organisaties om de stigmatisering die nog vaak aan het "OCMW" toegedicht wordt, tegen te gaan. Ook het systeem van artikel 27-ambassadeurs biedt een gepaste oplossing voor het gestelde probleem. De combinatie van algemeen maatschappelijk werk en buurtwerk is in deze landelijke context enorm belangrijk. Het OCMW werkt hiermee gemeenschapsvormend en integratiebevorderend, vooral dan met de geïsoleerde personen. Het OCMW zorgt voor eerstelijns hulp en verbinding, daar waar het verenigingsleven ontbreekt of ontoegankelijk lijkt voor mensen in armoede. De werkers kennen hun klanten goed en bij een aantal van hen leveren de medewerkers de pakketten aan huis en wordt dus outreachend gewerkt. De werkwijze is op maat van het publiek en de lokale context.

De samenwerkingsverbanden die het OCMW van Libin opgezet heeft zijn divers. Er zijn vrij sterke partnerschappen met nabij gelegen OCMW's, vooral in het kader van het bestaande DEFITS-project en de voorbereiding van een toekomstig project waarbij een gemeenschappelijke moestuin wordt aangelegd. Het OCMW werkt ook samen met verenigingen als het Rode Kruis van Libin en met andere structuren zoals de ONE in het kader van de Pause Enfants Parents.

7. Het Comité de la Samaritaine

Het Comité de la Samaritaine is een buurthuis in het centrum van de Marollen in de Samaritanessestraat 41/6. De VZW bestaat sinds maart 1981 en ontstond uit een collectief buurtinitiatief, dat ondersteund werd door lokale artsen²³. In 1989 oordeelde de stad Brussel dat de woningen uit de buurt ongezond waren en besliste een deel van de woningen om te bouwen tot luxeappartementen (vlak naast de Zavel). Om dit mogelijk te maken plande de stad om een groot deel van de bewoners van de straat uit de huizen te verdrijven. De bewoners laten dit niet gebeuren, organiseerden zich, en legden uit protest hun matrassen op straat waar ze verschillende nachten sliepen. Ze verwittigden de media en hun actie haalde de pers. Gevolg van deze actie was dat de stad Brussel besliste de gebouwen te vernieuwen om er sociale woningen van te maken. Gedreven door dit succes vormden bewoners en artsen daarna een buurtcomité dat in de loop van de tijd meer geprofessionaliseerd werd. Op die manier groeide het uit tot een organisatie die zich inzet voor en werkt met de bewoners, met de focus op renovatie- en stadsprojecten.

Het comité de la Samaritaine is een buurthuis met als belangrijkste bezigheid een sociaal restaurant. Het doel van de vereniging is een antwoord te bieden aan de noden van de meest behoeftige mensen uit de buurt. Sinds een paar jaar wordt het publiek van het restaurant wel diverser. Een van de redenen daarvoor is dat de kwaliteit van het restaurant verbeterd is sinds ze maaltijden laten aanvoeren. Ook de opvangcapaciteit steeg. De vereniging werd sterk ondersteund door medewerkers en gebruikers die er van in het begin bij waren. Door hun toenemende ouderdom verdwijnen die stilaan. In de plaats komt nu een groter, jonger publiek: vooral alleenstaande jonge moeders. Er zijn ook meer en meer mensen met mentale problemen. Het team bestaat uit een coördinatrice en drie sociaal werkers die elk een eigen verantwoordelijkheid hebben: restaurant, gemeenschapsprojecten en individuele opvolging.

De vzw richt zich op een globale psychosociale begeleiding van de personen door in te zetten op buurtwerk met de gebruikers. De informele begeleiding tijdens het eten in het restaurant of gedurende de activiteiten is erg belangrijk voor de VZW. De individuele begeleiding is, gezien de aard van het publiek (erg kwetsbare mensen, daklozen,...) niet verplicht en gebeurt vaak informeel. Anderzijds probeert de vzw de gebruikers wel te stimuleren om deel te nemen aan het buurtleven. Ze doen dit door gemeenschapsprojecten te organiseren in samenwerking met andere organisaties. De vzw biedt individuele sociale begeleiding aan de begunstigden wanneer ze dat vragen. Ze probeert ook de sociale band tussen de gebruikers te versterken door gemeenschapsactiviteiten en door een ontmoetingsruimte te creëren in het sociale restaurant.

Het sociale restaurant is de belangrijkste activiteit van de vzw. In het restaurant kunnen mensen uit de buurt komen eten en de sociale banden aanhalen. Gebruikers worden volop betrokken bij dit project want ze kunnen als vrijwilliger meedraaien in het restaurant. Dit is gestart op vraag van de gebruikers zelf. De organisatie ging hier gretig op in omdat ze de buurtbewoners graag duurzaam bij de organisatie wil betrekken. Momenteel is er een team van 14 doelgroepvrijwilligers. Het restaurant wordt, op uitdrukkelijk verzoek van het Comité de la Samaritaine en zijn beheersraad, collectief beheerd. Vrijwilligers worden gecoached door een sociaal werkster en maandelijks is er een

---

²³ De artsen in de wijk stelden vast dat een aantal ziektes onder de bewoners konden worden voorkomen door gezonde voeding en huisvesting.

vergadering. De activiteiten waaraan vrijwilligers kunnen deelnemen gaan van opleidingen (dienstverlening, koken, stockbeheer,...) over sensibilisering (op tijd komen, precieze taken uitvoeren,...) naar het nemen van beslissingen (keuze van het menu, mening over de uitvoering van werkjes of bepaalde aankopen,...). Op lange termijn wil de organisatie voor alle activiteiten gebruikersbeheerscomités samenstellen. Bedoeling daarvan is de gebruikers samen activiteiten laten organiseren die hen interesseren en dat de professionele krachten gaandeweg meer naar de achtergrond verdwijnen om nog meer het accent op het emancipatorische te leggen. De activiteiten die de vzw organiseert zijn erg divers. Wekelijks zijn er kookateliers. Maandelijks vinden er socioculturele uitstappen plaats (op basis van de artikels 27), en zijn er thema-ontbijten waarop een spreker wordt uitgenodigd (sociaal werker, dokter, diëtist,...) die antwoordt op vragen vanuit het publiek. Er zijn ook themamaaltijden. Het moestuinproject is een project dat gestart is op initiatief van de stad Brussel (de grondregie) die hiervoor een braakliggend terrein ter beschikking stelde. De gebruikers hebben mee beslist dit terrein in te richten als moestuin. Het project loopt nu een drietal maanden. Belangrijke vaststelling is dat er nauw wordt samengewerkt tussen buurtbewoners en gebruikers van het restaurant. Generaties en culturen vermengen zich hier in een mooie sociale mix.

Participatie wordt bevorderd door een open onthaal bij de VZW: de lokalen zijn iedere dag van 9u tot 16u open en de vrijwilligers zetten de koffie klaar voor de gasten. De identificatie met de organisatie is ook een belangrijke troef. Door zijn geschiedenis en zijn militante rol in de buurt heeft ze een belangrijke plaats verworven in het leven van de arme buurtbewoners. Ook het informeel werken blijkt een troef te zijn, want sluit nauw aan bij de karakteristieken van de doelgroep van de vzw. De vereniging heeft veel en rijke samenwerkingsverbanden. De belangrijkste partners zijn: de sociale coördinatie van de Marollen, le Marolien rénové (deelname aan de redactievergadering van dit buurtkrantje), het netwerk gezondheid diabetes, het gezondheidsnetwerk van de Marollen, het netwerk mentale gezondheid van de Marollen, “les Hommes des Marolles” en nog andere.

8. Het OCMW van Ukkel

De sociale supermarkt bevindt zich in een grote hangar die gehuurd wordt door het OCMW van Ukkel. De supermarkt bevindt zich buiten het centrum van Ukkel aan de Horzelstraat 100. Het OCMW organiseert al sinds 1978 voedselhulp. Tot voor kort verkochten ze enkel melkproducten en een beperkt aantal andere producten. Zowat dertig gezinnen, samen goed voor 100 personen, konden 1 à 2 keer per maand hiervan gebruik maken. Een medewerker van het OCMW werd vrijgesteld voor het samenstellen van de pakketten. Vanaf 1 april 2011 is de sociale supermarkt gestart met een nieuwe werkwijze. Die is het rechtstreekse gevolg van het feit dat er inmiddels een ruimer aanbod van producten geleverd werd via het BIRB. Mensen met een inkomen onder de armoedegrens en cliënten van het OCMW die recht hebben op een leefloon komen in aanmerking voor deze ondersteuning. Personen die niet verbonden zijn aan het OCMW kunnen ook terecht in de supermarkt, na een sociaal onderzoek door een maatschappelijk assistent van het OCMW. Het aanbod wordt kenbaar gemaakt via Actiris (Brusselse gewestelijke dienst voor arbeidsbemiddeling) en de mutualiteit.

Het doelpubliek bestaat uit de cliënten van het OCMW, van Actiris en de mutualiteit. Doel is om aanvullende materiële hulp te bieden aan behoeftige personen. De supermarkt biedt 12 verschillende BIRB-producten aan. Een voedselpakket (volledig gratis) stemt overeen met een bedrag

van 160 euro in prijzen van de producten bij Colruyt. De gebruikers kiezen zelf de producten en de hoeveelheid die ze willen, zij het beperkt binnen bepaalde grenzen (een quotum wordt vastgesteld per persoon en per jaar). Er is geen participatief project in of rond deze supermarkt. De logistieke ondersteuning worden verzorgd door het personeel van het OCMW. Er werd ook een tevredenheidsenquête afgenomen bij de gebruikers van de dienstverlening.

Samenwerkingsverbanden werden opgebouwd met Actiris en met de Mutualiteiten. De hangar wordt gehuurd samen met het OCMW van Sint-Agatha-Berchem die daar ook zijn BIRB-producten opslaat, maar geen supermarkt uitbaat.

9. Vzw Bij Ons/Asbl Chez Nous

De vzw Bij Ons ligt aan de Kartuizersstraat 60 in het centrum van Brussel. De VZW werd gesticht in 1998 door Kaatje Borms. Zij stond aan het hoofd van een vrijwilligersvereniging die bestond uit studenten en die drie keer per week voedsel uitdeelde. Aanvankelijk in het Centraal Station, later in een apart lokaal. Van bij de aanvang hielpen de behoeftige personen mee in de voedselbedeling en werden ze betrokken bij de organisatie. Hun hulp was een noodzaak. Kaatje Borms, die vroeger zelf in een GB werkte was ook vakbondsafgevaardigde van het ACV Brussel. Ze vond steun bij de vakbond (lokaal, materiaal, enz.) en kon zo gaandeweg de vereniging verder uitbouwen. Op dit ogenblik zijn er een aantal gesubsidieerde banen (Geco's, Artikels 60), en de vzw krijgt ook een subsidie als Vereniging waar armen het woord nemen. Er zijn ook substantiële giften van particulieren.

De vereniging wil eerstelijns hulp bieden aan een publiek dat niet meer terecht kan bij andere organisaties: de allerarmsten en de uitgeslotene (daklozen en mensen zonder papieren). Het belangrijkste ankerpunt voor die mensen is het sociale restaurant. Participatieve projecten die tegemoet komen aan de noden van het publiek worden opgezet met het doel de zelfredzaamheid van het doelpubliek te versterken. De vereniging neemt ook een signaalfunctie op en stapt zonder aarzelen naar beleidsverantwoordelijken om zaken aan te kaarten (tekort aan onderdak, bijvoorbeeld).

De vereniging voorziet een gratis ontbijt, een warme lunch aan 1 euro per maaltijd, waarbij er geen toegangscriterium gesteld wordt. Iedereen is welkom. Er worden ongeveer 30 maaltijden per dag geserveerd, zo lang de voorraad strekt. De vereniging heeft ook een MIVB-project. Hierin geven twee gebruikers tips aan chauffeurs van de MIVB om hun inzicht in de situatie van, en begrip voor de mensen in armoede te vergroten. Zo wordt gewerkt aan het voorkomen van conflicten. De vereniging beschikt over drie gebouwen. Cliënten krijgen daar onderdak en een adres, zodat ze hun sociale administratie in regel kunnen brengen (uitkeringen), voorziet douches en kleedruimtes, organiseert praatgroepen en verzorgt een maatschappelijke permanentie.

De participatie van de gebruikers gebeurt op twee manieren: in de vereniging zelf (spontaan en vrijwillig) of aan de hand van georganiseerde acties of praatgroepen. Klanten kunnen vrijwilliger worden bij de vereniging. Dit vergemakkelijkt de individuele begeleiding en opvolging. Het ideale parcours, dat echter zelden voorkomt, is er een waarbij een dakloze zich laat inschrijven op het adres van de vereniging, hij tijdelijk een OCMW-uitkering ontvangt, en een job vindt zodat hij de vereniging niet meer nodig heeft. Hoe worden die vrijwilligers geselecteerd? Vaak gebeurt dit spontaan, groeit

dit organisch: een klant ziet de vrijwilligers aan het werk en steekt zelf spontaan een handje toe (uitladen, tafels schoonmaken,...) om zich nuttig te maken. Het team van werknemers merkt dit op en brengt de naam van de betrokkene aan op de teamvergadering met de suggestie hem te selecteren. Het statuut van vrijwilliger wordt niet voorgesteld aan de meest kwetsbare (zware drugsverslaafden, ...). Het statuut van vrijwilliger kan ook worden ingetrokken als er problemen opduiken, zoals: alcohol- of drugsmisbruik, de uurregelingen niet naleven,... Er kunnen daarnaast specifieke projecten worden opgestart in functie van de noden. Noden die aan het oppervlak kunnen komen in de praatgroepen van de gebruikers. Een voorbeeld hiervan is de discussie over de openbare toiletten die niet beschikbaar zijn voor het publiek van de vereniging. Er werden daarom een aantal acties georganiseerd en de beleidsverantwoordelijken gaven uiteindelijk gehoor aan de eisen.

Er wordt vaak samengewerkt met externe partners: het Vlaamse Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, de MIVB, 123 Logement (project voor het innemen van leegstaande panden), Brusselse Bond voor het recht op wonen, de straathoekwerkers (in partnership opgevolgd), de straatverzorgers, het Collectief « morts de la rue » (begrafenissen voor behoeftigen), de gemeenschapsdiensten, de OCMW's (via een Artikel 60 en het werk in de maatschappelijke permanenties om terug sociale rechten te verkrijgen). Deze organisatie is ook lid van de Association des Maisons d'Accueil et des Services d'Aide aux Sans-abri²⁴.

10. vzw De Schakel Beerse

De Schakel in Beerse, Boudewijnstraat 18 te 2340 Beerse, werkt nauw samen met het plaatselijke OCMW, sociaal huis, Gasthuisstraat 49 te 2340 Beerse.

De Schakel is één van de 130 Welzijnsschakels in Vlaanderen waarin vrijwilligers samenwerken met gezinnen die armoede of uitsluiting ervaren. "Welzijnsschakels" is erkend als een landelijke vereniging waar armen het woord nemen. Ze werken vanuit de visie dat iedereen in onze samenleving respect verdient en basisrechten heeft. Welzijnsschakels willen iedereen die het moeilijk heeft in onze maatschappij, van welk ras, stand of geloofsovertuiging ook, uit hun isolement halen, weerbaarder en sterker maken. Ze doen dit door ontmoeting te stimuleren tussen mensen met en zonder armoede-ervaring. Dit maakt hen redelijk uniek in het verenigingslandschap in Vlaanderen. Het diensthoofd van de sociale dienst van OCMW Beerse neemt actief deel aan de lokale welzijnsschakel van Beerse. Het OCMW wil zo haar werking inzake armoedebestrijding beter afstemmen op het doelpubliek door hen actief te betrekken. Ze wil hierbij de krachten van alle welzijnsdiensten op het grondgebied maximaal inzetten. In het lokaal sociaal beleidsplan staat ingeschreven dat het OCMW aan participatie zal werken. Dit werd vertaald in strategische doelstellingen. Eén van die strategische doelstellingen is dat het OCMW, samen met de doelgroep, zaken op elkaar moet afstemmen. Het OCMW werkt aan het toegankelijker maken van gezondheidszorg voor mensen in armoede. Een aanzienlijk deel van het overleg en de acties rond voedselhulp van de voorbije maanden kaderen in die zorg om gezonde voeding.

---

²⁴ Meer info : Association des Maisons d'Accueil et des Services d'Aide aux Sans-abri (<http://www.ama.be>).

De werking steunt op de inzet van 53 actieve vrijwilligers, waaronder 17 afkomstig uit de doelgroep. Samen bouwden zij vier deelwerkingen uit. In de ontmoetingsruimte kunnen bezoekers op woensdag en zaterdag bij een drankje of een versnapering bijpraten. De tweedehandskledingwinkel is voor iedereen toegankelijk. Ze werken met gediversifieerde prijzen die lager liggen voor mensen uit de doelgroep. De winkel is geopend op woensdag en zaterdag, en iedere eerste dinsdag van de maand is er een koopavond. Pampers en Co is gericht op jonge ouders met financiële problemen en hun kinderen. Een twintigtal jonge ouders komt wekelijks of tweewekelijks melkvoeding (pap), wegwerpluiers en/of groentepapjes afhalen aan goedkope prijzen. In de Hobbyclub kunnen deelnemers op maandagnamiddag terecht voor knutselactiviteiten of een babbel.

Doelgroepmedewerkers participeren in een welzijnsschakel aan de voorbereiding, de uitwerking en het plannen van activiteiten in de vrijwilligersploeg. Zij brengen hun eigen perspectief, hun strijd op verschillende levensdomeinen, en de binnenkant van de armoede binnen bij de organisatie. Op die manier krijgen niet-arme vrijwilligers en lokale beleidsmedewerkers een andere kijk op en inzicht in armoede. De vrijwilligers, zowel doelgroep- als niet-doelgroepmedewerkers hebben zitting in de bestuursvergaderingen. Doelgroepvrijwilligers hebben daarnaast nog een eigen praatgroep. Eten blijkt daar vaak onderwerp van discussie. De voorbije maanden werd, in overleg met de doelgroep, een bijzonder traject afgelegd rond voedselhulp. Een traject dat zijn voorlopig einde kent in de beslissing om geen traditionele voedselhulp (voedselpakketten) meer te verstrekken, maar te werken met maaltijdcheques geldig in een lokale supermarkt.

Naar Pampers en Co worden ouders verwezen door artsen, verpleegkundigen en sociale diensten uit de regio Beerse. Regelmatig wordt met hen overleg gepleegd. Ook wordt samengewerkt met de Opvoedingswinkel in Turnhout. In 2006 werd een samenwerking opgestart tussen De Schakel, het OCMW, het gemeentebestuur van Beerse en CVO Horito (centrum voor dag -en avondonderwijs voor volwassenen) rond de opleidingen logistiek assistent in de gezondheidszorg, „verzorging” en „polyvalent verzorgende en zorgkundige”. De lessen gaan door in de gebouwen van De schakel. In 2009 startte de gemeente, in samenwerking met Strategische Projectenorganisatie Kempen (SPK – een onafhankelijke streekontwikkelaar), in de gebouwen van de Welzijnsschakel met ‘digidak’: een openbare computerruimte waar computerleken onder begeleiding gratis kunnen kennismaken met pc en internet via lessen en vrije inloopmomenten. De actieve inbreng van het diensthoofd van de sociale dienst van OCMW Beerse werd reeds vernoemd. Vermeldenswaard initiatief is de actie „Leef je in”. Tijdens de zogenaamd ‘sobere week’ wordt het gemeentelijk personeel aangespoord om spaarzamer om te gaan met vervoer, catering bij vergaderingen, verwarming, verlichting, en dergelijke meer. Daarnaast is er de inleefweek voor raadsleden en inwoners. Gedurende één week krijgen ze een beperkt weekbudget waarmee ze moeten rondkomen. Er wordt ook een buddysysteem met mensen van de doelgroep voorzien. De volledige gemeenteraad en de raad van het OCMW heeft hieraan meegewerkt, wat de oorspronkelijke verwachtingen ver overtrof. De voorbereidende gesprekken en de ervaringen resulteerden in een grotere luisterbereidheid vanuit het beleid en een vergrootte aandacht voor de adviezen en suggesties van doelgroepmedewerkers.

11. vzw De Graancirkel

vzw De Graancirkel, Desiré Mergaertstraat 15 te 8800 Roeselare, werd mee opgericht door het OCMW van Roeselare. Het OCMW zetelt in de raad van bestuur.

vzw De Graancirkel is ontstaan uit de noodzaak om voedselhulp te verstrekken aan mensen in nood. Dit gebeurt op twee manieren: via voedselbedeling en het verstrekken van noodpakketten. Met de oprichting van de VZW in 2003 werd de traditie van (inmiddels afgeschafte) voedselbedeling door de congregatie verdergezet. De VZW behield enige soepelheid (noodpakketten verstrekken) maar werkte ook aan de professionalisering van de hulp door de inschakeling van een halftijds sociaal werker van het OCMW, door toegangscriteria te hanteren, de hulp in te bedden in integrale hulpverlening en te koppelen aan budgetbegeleiding, én door samenwerkingsverbanden uit te bouwen met verwijzende instanties en het arbeidszorgtraject Koekegoed.

Doelstelling van de vzw is het lenigen van de materiële nood door het verstrekken van materiële hulp aan personen die doorverwezen worden. De hulpverlening richt zich op alle inwoners van Roeselare en wijde omgeving. Het merendeel van de bereikte doelgroep zijn leefloontrekkers. Daarnaast doen ook werkende mensen (veelal in schuldbemiddeling), mensen die een opleiding volgen, werklozen en (in mindere mate) mensen met een invaliditeitsuitkering beroep op de voedselbedeling.

Ondersteund door een halftijds gedetacheerde sociaal werker van het OCMW nemen 12 vrijwilligers (met een actieve kern van 6 trekkers) alle praktische taken in de voedselbedeling op. De sociaal werker staat in voor de controle van de doorverwijskaarten, het voorraadbeheer en de administratie. Er zijn drie voedselbedelingen per maand, telkens op de maandag. Met het verstrekken van voedselhulp wil De VZW niet alleen tegemoet komen aan fundamentele basisbehoeften, maar ook een signaalfunctie opnemen. De sociaal werker werkt gecoördineerd: gericht doorverwijzen, terugkoppelen naar doorverwijzers, ... Waar mogelijk wordt samenwerking opgezet. De voedselbedeling vindt plaats in gebouwen van het OCMW. In dezelfde gebouwen zijn ook diverse andere projecten zoals arbeidszorg, sociale tewerkstelling, de kringwinkel, een buurtgerichte kinderopvang en het eco-café gehuisvest. Bij de voedselbedeling ligt het accent op gezonde voeding. Bij de samenstelling van de pakketten wordt rekening gehouden met de grootte van het gezin en de voedingsdriehoek. De inhoud van een pakket varieert: er worden 10 producten per pakket voorzien waaronder standaard melk, brood, groenten en braadvlees. Afhankelijk van het aanbod wordt dit aangevuld met eigen aankopen en giften. De VZW ontvangt van de stad Roeselare (tijdelijk) een subsidie voor de aankoop van groenten en fruit, en Cera schenkt subsidies voor ontbijtproducten.

Sinds kort (februari 2012) wordt geëxperimenteerd met een puntensysteem, waardoor gebruikers, producten kunnen kiezen uit de verschillende segmenten van de voedingsdriehoek. Vrije keuze wordt zo gecombineerd met de zorg voor een gezonde, evenwichtige voeding. Voor wie beroep wil doen op voedselbedeling gelden inkomstenvoorwaarden. De materiële hulpverlening staat niet op zich, maar kadert in een budgetbegeleiding bij het OCMW of CAW. Wie aan de voorwaarden voldoet, krijgt een doorverwijskaart, die voor 3 maanden, maximaal verlengbaar tot 6 maanden verstrekt wordt. De voedselbedeling bereikt een 400-tal mensen. Naast voedselpakketten zijn er ook noodpakketten. Hier zijn in principe geen toelatingsvoorwaarden.

De vrijwilligers van De Graancirkel, veelal doelgroepmedewerkers, staan in voor alle andere taken die te maken hebben met voedselbedeling. Ze zorgen ervoor dat de producten afgehaald worden en dat de bedeling goed verloopt. De doelgroepmedewerkers zijn vooral allochtone mensen, die gezien hun verblijfsstatus (nog) geen reguliere tewerkstelling kunnen aanvatten. Via Koekegoed, het arbeidszorgproject van het OCMW van Roeselare, worden leefloontrekkers betrokken bij het verstrekken van voedselhulp. Overschotten van groenten, zelf gekweekt, aangekocht of geschonken door lokale handelaars, worden verwerkt tot slaatjes en soep. De 8 vrijwilligers van Koekegoed werken 2 dagdelen per week exclusief voor De Graancirkel. Daarnaast werken ze 2 dagdelen voor de biohoeve (biologische groenten en fruitteelt).

Een afgevaardigde van 't Hope, een vereniging waar armen het woord nemen in Roeselare, is vertegenwoordigd in de Raad van Bestuur en de Algemene Vergadering. Essentieel in de werking van de VZW is de ondersteunende en faciliterende rol van het OCMW van Roeselare door detachering van één van haar sociaal werkers (halftijds). Ze neemt de administratieve en organisatorische taken op, ondersteunt het vrijwilligerswerk en schakelt deelwerkingen (arbeidszorg Koekegoed) mee in.

12. Vzw Filet Divers

Filet Divers, gelegen in de Rolwagenstraat 49 te 2000 Antwerpen, is een sociale kruidenier die ontstaan is uit een samenwerkingsverband van verschillende welzijnsorganisaties uit het Antwerpse. De voorziening is gelegen in het centrum van Antwerpen.

Vanuit de confronterende realiteit dat steeds meer mensen trachten te overleven met weinig of geen inkomen hebben Het Protestants Sociaal Centrum Open Huis, CAW De Terp vzw, De Acht vzw – vluchtelingenteam, De Loodsen vzw, Het Wagenwiel vzw en Bond zonder Naam-sociaal vzw een sociale kruidenier opgericht onder de naam Filet Divers. De manier waarop de noodhulp tot dan toe georganiseerd werd resulteerde in een grote afhankelijkheid van de hulpvragers. Het bestendigde de ongelijke machtsrelatie tussen de hulpvragers en de hulpverlener. De Sociale Kruidenier wil dit patroon doorbreken door mensen in armoede zoveel mogelijk te laten participeren.

Filet Divers heeft als doelstelling om mensen met weinig of geen inkomen te ondersteunen, hen met elkaar in contact te brengen zodat ze ervaren dat ze niet alleen staan, hen aanspreken op hun krachten en het onrecht aanklagen. Ze zetten concrete projecten op die gedragen worden door vrijwilligers waarbij hulpvragers maximaal betrokken worden. Het richt zijn aandacht op mensen in armoede, voornamelijk vluchtelingen en mensen zonder papieren. Bij Filet Divers en de Sociale Kruidenier komen er maar weinig autochtone mensen.

Filet Divers heeft een groep van vrijwilligers die zich inzetten op verschillende terreinen van de organisatie. De groep bestaat uit zowel autochtone als doelgroepvrijwilligers. Momenteel zijn er een 60-tal vrijwilligers die ondersteund worden door 3 professionele hulpverleners (1,3 VTE). De ploeg wordt aangevuld door een 5-tal artikel 60'ers (poetsvrouw, chauffeur, onthaalmedewerker, ...) en mensen in arbeidszorg. In de Sociale Kruidenier kunnen mensen terecht die doorverwezen zijn door één van de instanties waarmee Filet Divers samenwerkt. Gebruikers krijgen een persoonlijke toegangspas. Met deze pas, geldig voor 6 maanden, kunnen ze wekelijks terecht in de winkel. Die

beperkte geldigheidsduur garandeert een regelmatig contact van gebruikers met hun begeleider. De verwijzende instantie schat de financiële situatie en noodwendigheid in. Wekelijks kunnen mensen een bepaald bedrag, aangepast aan de gezinssamenstelling, besteden. Enkel kwaliteitsvolle en verse producten worden aangeboden, en dit aan een sterk verminderde prijs. In de onthaal- en ontmoetingsruimte worden de mensen ontvangen en kunnen ze terecht bij de vrijwilligers. Deze bieden informatie, spreken klanten aan met de vraag om deel te nemen aan activiteiten of acties.... In de onthaalruimte zijn computers aanwezig waar de bezoekers gratis gebruik van kunnen maken. Daarnaast is er ook een ruilmuur aanwezig. Hier worden geschonken goederen of spullen aangeboden aan de bezoekers. De Nederlandse conversatiegroepen zijn toegankelijk voor de klanten van de Sociale Kruidenier die ingeschreven staan voor een officiële cursus Nederlands. Zo krijgen ze de mogelijkheid om onder elkaar Nederlands te oefenen en te verbeteren. Elke 14 dagen is er het kookproject. Doelgroepvrijwilligers uit verschillende landen koken dan voor de andere vrijwilligers. Soms wordt er ook gekookt in het kader van festiviteiten of voor bezoekende groepen. Er is ook een houtatelier waar mensen onder begeleiding leren om hout te bewerken. Ze leren een aantal basisvaardigheden en krijgen hier de ruimte om creatief te zijn. Er is de groep 'Samen Sterk'. Hier kunnen mensen in armoede samenkomen om ervaringen uit te wisselen. Deze ervaringen worden genoteerd zodat signalen doorgegeven kunnen worden aan beleid en samenleving.

Doelgroepmedewerkers participeren in alle deelwerkingen. Ze krijgen op die manier de kans om hun capaciteiten te verhogen en een positief zelfbeeld te verwerven. Zij komen in contact met lotgenoten en breiden hun netwerk uit. Mensen kunnen blijven deelnemen aan de participatieve projecten en activiteiten, ook wanneer ze geen recht meer hebben om te winkelen bij de sociale kruidenier.

Filet Divers is een samenwerkingsverband tussen Het Protestants Sociaal Centrum Open Huis, CAW De Terp vzw, De Acht vzw – vluchtelingenteam, De Loodsen vzw, Het Wagenwiel vzw en Bond zonder Naam-sociaal vzw. Met OCMW Antwerpen werd een samenwerking uitgebouwd in het kader van sociale kruideniers Antwerpen. Cliënten die in begeleiding zijn van het OCMW van Antwerpen worden doorverwezen naar de sociale kruideniers van het OCMW. OCMW Antwerpen biedt ook logistieke ondersteuning via het ter beschikking stellen van artikel 60'ers en mensen in arbeidszorg.

13.VZW Toontje VZW

VZW Toontje is gelegen in de Louis Van Houttestraat 62 te 9050 Gentbrugge. De VZW is een onderdeel van de KRAS VZW, een koepel van armoedewerkingen in Groot Gent.

Toontje richt zich tot de inwoners van Gentbrugge, Ledeborg en Nieuw Gent. Met 'Toon je' als motto bouwt een groep vrijwilligers mee aan kansarmoedewerking. De VZW richt zich in haar werking op mensen die psychisch broos zijn, of fysiek niet in staat om te werken, mensen wier inkomsten op lange termijn niet zullen stijgen, en die daarom gedoemd lijken in armoede te 'moeten' leven. Participatie van alle betrokkenen in de werking wordt nagestreefd. Met de materiële hulpverlening die VZW Toontje verstrekt, willen de medewerkers niet alleen tegemoet komen en beantwoorden aan fundamentele basisbehoeften, maar ook en vooral mensen zien veranderen, versterken en uit hun sociaal isolement halen. Toontje hanteert hierbij een brede blik waarbij ze ook oog heeft voor brede maatschappelijke invloeden zoals de te hoge huurprijzen en het te lage bedrag van minimumuitkeringen. Ze neemt een kritische houding aan tegenover de door hen verstrekte voedselhulp vanuit het besef dat de alternatieven beperkt zijn, maar voedselbedeling ook perverse effecten heeft: het ontslaat een overheid om zelf ten volle haar verantwoordelijkheid op te nemen, wat armoede bestendigt. Uitkeringen onder de Europese armoedegrens ziet men als een onrecht.

De organisatie werkt volledig en uitsluitend met vrijwillige inzet. Momenteel zijn er 61 vrijwilligers. Zij bouwden zes deelwerkingen uit. In de voedselbedeling kunnen mensen naargelang de grootte van hun gezin een keuze maken uit een ruim aanbod. Een aanbod dat samengesteld wordt door BIRB-goederen en eigen aankopen. Op een week worden gemiddeld 200 personen bevoorraad. De voedselbedeling heeft plaats op dinsdag- en vrijdagochtend. In de sociale dienst kan men terecht voor opvang en ondersteuning. Dit voor problemen van sociale, relationele en financiële aard. De sociale dienst bemiddelt, verwijst door en begeleidt. In de 'vestiaire' kan iedereen terecht voor de betaalbare tweedehandskledij en kleine huisraad. De financiële opbrengst daarvan ondersteunt de rest van de werking. Voor mensen begeleid door de sociale dienst van de VZW worden lagere prijzen gehanteerd. In crisissituaties kan er gratis kledij verkregen worden. Vorming, cultuur, en uitstappen worden aan lage prijzen aangeboden aan alle klanten. Voor de vrijwilligers zijn er diverse uitstappen, is er jaarlijks een nieuwjaarsreceptie, en een vrijwilligersfeest in maart, dat gecombineerd wordt met de algemene statutaire vergadering. In het project 'Happen en klappen' wordt aan mensen de mogelijkheid geboden anderen te ontmoeten in een ongedwongen, gastvrije sfeer. In groep worden gezamenlijk voedzame, lekkere en betaalbare hapjes gemaakt. Mensen kunnen ook meewerken aan de rommelmarkt die tegelijkertijd plaats heeft. Het praatcafé biedt plaats aan 28 mensen en wordt gerund door vrijwilligers die koffie, thee en een koekje voorzien. In dezelfde ruimte bevindt zich ook een standje met brochures en nuttige informatie. Eén vrijwilliger houdt zich specifiek bezig met het verstrekken van allerlei informatie: culturele activiteiten die op stapel staan, vakantieparticipatie, korting bij gas- en elektriciteitslevering, enz.... Alle dagen is het praatcafé geopend.

De vrijwilligers nemen alle taken op. Er wordt geen onderscheid gemaakt naar afkomst of sociaaleconomische positie. Mensen worden op kennis, vaardigheden en talenten ingezet. Participatie wordt door de voorzitter omschreven als deelname aan de werking waarbij men vooral mogelijkheden ziet voor vrijwilligers maar minder voor gebruikers of mensen die beroep doen op de voedselbedeling... tenzij participatie ingevuld wordt als optreden als consument. Participatie voor zij die beroep doen op de hulp van de sociale dienst wordt ook individueel ingevuld: mensen mogen in

hun hulpverlening bepalen waaraan gewerkt wordt. Vrijwilligers bevinden zich op alle niveaus van de participatieladder. Zij die een onderafdeling leiden, zetelen ook mee in de raad van beheer. Voor de voedselbedeling is dat een doelgroepmedewerker. Er is de wens om participatiemogelijkheden voor gebruikers te verruimen, maar de organisatie en haar medewerkers zijn nu al overbevraagd. Er is de toenemende druk van administratieve voorwaarden en regels, maar er is ook het effect van de Prijs welzijnszorg 'Armoede uitsluiten 2010'. Dit resulteert in meer bekendheid, aandacht, en middelen, ...maar ook meer vragen.

Het OCMW Gent verleent zelf geen voedselhulp maar ze volgt de voedselverdeling in Gent van nabij op. Het OCMW heeft op regelmatige basis contact met de verdelers, met name de KRAS diensten, andere caritatieve diensten, samenlevingsopbouw, CAW en dergelijke meer. Veel mensen die beroep doen op de hulp van VZW Toontje worden verwezen via OCMW Gent, waarmee een samenwerkingsprotocol werd opgesteld. Toontje geeft voor OCMW-cliënten voedsel als surplus op (ontoereikend) leefloon en een tussenkomst in geneesmiddelen. Via registratie van verwijzingen worden signalen (van toenemende nood bv) doorgegeven naar de hogere overheid. De voorzitter van Toontje is tevens de voorzitter van Kras VZW. Er is regelmatig overleg met het OCMW Gent en andere verwijzers. Deze samenwerking in de Kras-koepel maakt dat men op het lokaal beleid kan wegen en aandacht vragen voor de problematiek en bestaande noden.

V. Thematische analyse

In dit hoofdstuk beschrijven we de resultaten van een thematische analyse op het verzamelde kwalitatieve materiaal. Het gaat concreet om de verwerking van 34 diepte-interviews met sociaal werkers, vrijwilligers en gebruikers van voedselbedelingsorganisaties, die beloftevolle participatieprojecten uitbouwden en van de verslagen van 3 Methodes d'Analyse en Group (MAG's) waarbij we gedurende 6 werkdagen samen met de betrokkenen zochten naar de meerwaarde, voorwaarden en valkuilen van participatiemogelijkheden in de voedselbedeling. We werken achtereenvolgens drie thema's uit: de eigenheid van voedselbedeling met zijn krachten en spanningsvelden, de participatiemogelijkheden bij de organisatie van de voedselbedeling en de mogelijkheden tot samenwerking met de OCMW's.

1. De eigenheid van voedselbedeling: kansen en spanningsvelden

In een onderzoek toonde Warshawsky aan hoe voedselbanken in een context van besparingen en een terugtrekkende overheid tot volle ontplooiing kwamen. Volgens sommigen opent dit nieuwe mogelijkheden tot participatie. Volgens anderen zijn die veranderingen fundamenteel dis-empowerend²⁵. Op dit spanningsveld situeert zich voedselhulp ook in België.

In 2007 publiceert de FdSS een eerste onderzoek over de voedselhulp²⁶. Hierin wordt een stand van zaken opgemaakt van de verenigingen die betrokken zijn bij de voedselhulp in Brussel. Gesprekken die in dat kader gevoerd werden met medewerkers en vrijwilligers deden veel vragen rijzen. Hoe is het mogelijk dat er vandaag de dag in ons land nog mensen een beroep moeten doen op voedselhulp? Wie zijn die mensen? Wat maakt dat ze in zo grote getale aankloppen bij de voedselhulporganisaties? Op welke manier komt men tegemoet aan hun vragen? Wat heeft men hen te bieden? Hoe worden ze ontvangen, hoe worden ze bekeken, hoe worden ze behandeld? Hoe kunnen we de hen geboden hulp verbeteren?

Naast die operationele vragen is er ook de beleidskwestie: zorgt het behoud of verbeteren van voedselhulp er niet voor dat een onaanvaardbare situatie van sociaal onrecht en blijvende armoede in stand gehouden wordt? Wat is het alternatief? Wat kunnen we, gezien die voortdurende sociale ongelijkheid en armoede, aan de geboden voedselhulp verbeteren voor zij die er nood aan hebben?

Het zijn vooral de maatschappelijk werkers, die willen werken aan empowerment van de meest kwetsbare personen, die voedselhulp ervaren als een « stap achteruit ». Voedselhulp wordt geassocieerd met soepbedeling door liefdadigheidsinstellingen. Professionele hulpverleners stellen zich de vraag in welke mate ze bijdragen tot het in stand houden van systemen van bijstand. Ook het overdragen van (deel) taken naar vrijwilligers roept bij hen een aantal vragen op. Wat is de kwaliteit van de geboden hulp? Hoe worden de begunstigden onthaald? Hoe luistert men naar hun vragen? Welke methodes worden aangewend bij het maatschappelijk onderzoek,... allemaal aspecten die naar de kern van het maatschappelijk werk gaan.

Het in 2007 uitgevoerde onderzoek schetste een stand van zaken van de sector, maar bood geen antwoord op deze vragen. Op basis van de vele contacten met de medewerkers in de sector konden

---

²⁵ Warshawsky, D. N. (2010). New power relations served here: the growth of food banking in Chicago. *Geoforum*, 41(6), 763-765.

²⁶ Hubert H.-O., Nieuwenhuys C. (2009), *L'aide alimentaire au cœur des inégalités*, L'Harmattan, Paris.

we evenwel vaststellen dat wanneer voedselhulp gepaard gaat met andere initiatieven (activiteiten of ontplooiingsruimtes voor de gebruikers en/of de medewerkers) deze spanningsvelden en negatieve inschattingen veel minder zwaar doorwegen.

Wanneer de medewerkers en gebruikers elkaar ontmoeten in een ander kader dan dat van de voedselhulp (sociale permanenties of activiteiten) geven ze een andere invulling aan hun dagelijkse werk. Sociaal werkers zijn immers van mening dat deze hulp weliswaar noodzakelijk is en blijft, maar op zich geen oplossing biedt. Er moet dus terzelfdertijd op andere aspecten gewerkt worden.

« Het voedselpakket is een middel van het sociaal werk waarmee economische problemen geledigd kunnen worden, maar niet alleen economische problemen. Vaak veroorzaken financiële problemen andere problemen: familiale spanningen, geweldplegingen, enzo bij de mensen. Als de mensen halverwege de maand geen geld meer hebben en hun inkopen niet meer kunnen doen dan gebeurt er van alles in de families waar we niet noodzakelijk zicht op hebben. De problemen die we tegenwoordig meer zien zijn mentale problemen en het geweld van adolescenten op hun ouders. En als er geen eten meer in de kasten ligt, gebeurt dat ook vaak. Het voedselpakket is voor ons een manier om mensen tijdelijk te helpen in crisissituaties. » (medewerkster/coördinatrice)

Werknemers zien dat het betrekken van de begunstigden bij de keuze van de producten (wat het laagste niveau van participatie is) hun zelfstandigheid gunstig beïnvloedt en leidt tot zelfrespect en waardigheid. De professionals en de gebruikers verkozen het model van de sociale kruideniers, omdat dit het sterkst aanleunt bij de reguliere vormen van consumptie. Voor bepaalde begunstigden kan wederkerigheid spelen. Ze hebben een ongemakkelijk gevoel omdat ze dingen gratis krijgen (voedselpakketten of een maaltijd) en willen graag een handje kunnen toesteken of iets terugdoen. Dit is de «power of giving»-logica waarover de literatuur over empowerment en de bekende antropoloog Marcel Mauss het ook heeft²⁷.

De conclusie van het onderzoek in 2007 luidde als volgt: *« (...) de voedselhulp moet op zo'n manier ingericht worden dat het een kans biedt voor de begunstigden om te vechten tegen de mechanismen die hun uitsluiting veroorzaken en voor hun grondrecht op een aangepaste en duurzame voeding. Er moet gezocht worden naar middelen om hen te betrekken bij het vaststellen van de noden, bij de evaluatie van de ontvangen hulp, bij de organisatie van de voedselhulp, bij de analyse van de oorzaken van de armoede (aan de hand van de levensverhalen die inzicht geven in hun levensloop) en bij het formuleren van eisen aan beleid en politiek. Deze interessante piste erkent mensen in armoede in hun waardigheid (dat ze niet alleen het hoofd kunnen bieden aan hun fysiologische honger, maar ook aan hun honger naar erkenning en rechtvaardigheid); versterkt hen als rechtspersoon (door hen er op te wijzen dat hun rechten geschonden worden); biedt de mogelijkheid om aan te sluiten bij een beweging die de beleidsverantwoordelijken wijst op hun verplichtingen inzake het waarborgen van basisrechten (hier: op voeding). Daarvoor moet het « militante » aspect van de verenigingen versterkt worden. Participatie versterkt voedselhulp en haar actiemogelijkheden door het gevecht tegen de honger te koppelen aan een even belangrijke strijd voor erkenning en de concretisering van het fundamentele recht op een aangepaste en gezonde voeding. Helaas stellen we vast dat (in Brussel alleszins) maar weinig initiatieven de participatie van gebruikers aanmoedigen. Participatie in*

---

²⁷ Mauss, M. (1923/1924). *Essai sur le don: forme et raison de l'échange dans les sociétés archaïques*, in L'Année Sociologique.

voedselhulp blijkt niet voor de hand liggend. Het is aangewezen deze probleemstelling verder uit te spitten, en de grenzen van de participatie en de noodzakelijke voorwaarden daartoe, te benoemen.»²⁸

We voelden het toen al aan: participatie komt er niet vanzelf, en daar zijn verschillende redenen voor. Ten eerste blijken de doelstellingen van de organisaties die voedselhulp organiseren zeer uiteenlopend. Die doelstellingen hebben uiteraard invloed op de manier waarop de hulpverlening georganiseerd wordt, op de mobilisatie – of net niet – van de gebruikers, en op de aard van de ingerichte activiteiten. Een vereniging die zich als hoofddoel stelt om zich ten dienste te stellen van de armen (morele plicht) of om te beantwoorden aan een vitale nood – mensen voeden – zal bezwaarlijk het nut inzien van aanvullende activiteiten. Voedselhulp bieden kan immers op zich staan als doel. In een situatie waarin de voedselhulp door een organisatie beschouwd wordt als één van de middelen om meer integraal maatschappelijk werk te doen, zal voedselhulp als onvoldoende beschouwd worden om de gestelde doelen te bereiken (de financiële situatie verlichten, vechten tegen isolement of sensibiliseren voor gezonde voeding). Die organisaties zullen dan ook een aantal activiteiten organiseren die het aanbod vervolledigen.

De sector van de voedselhulp kampt vaak met een tekort aan menselijke en financiële middelen. Dat zet een rem op participatie. In de privésector is geen enkele vorm van financiering voorzien voor de voedselhulpinitiatieven. De tijd en energie die de organisaties besteden aan hun overlevingsstrijd (zoeken naar donaties, naar levensmiddelen, naar mensen, tijd voor logistieke taken) kan niet meer ingezet worden voor andere activiteiten. Vanuit dit oogpunt lijkt het aangewezen dat vrijwilligersverenigingen samenwerken met professionelere organisaties. Als de ene niet de middelen heeft om te investeren in participatie, mobilisatie en / of ondersteuning van de begunstigden, kan de andere zijn professionele expertise aanbieden en aanvullend werken bij de voedselhulp stricto sensu. Die samenwerkingsverbanden kunnen ook nuttig zijn aangezien ze vrijwilligers kunnen ontlasten van taken waar ze niet de juiste competenties voor hebben, zoals het sociaal onderzoek of de begeleiding van de begunstigden.

Om het militante gewicht in het verenigingsleven (cf. op. cit.) te versterken moet er een gedragen visie op armoede en de uitsluitingsprocessen zijn. Volgens Jan Vranken en Kristel Driessens²⁹ kunnen de verschillende interpretaties van de oorzaken van armoede gerangschikt worden in zes velden op basis drie causaliteitsniveaus en twee modaliteiten van oorzaken (intern of extern). Het microniveau is het individuele niveau, de levenswandel. Een eerste model (1) legt de verantwoordelijkheid voor de toestand van armoede bij de personen zelf. Een iets mildere versie is het model van het persoonlijke ongeluk (2) waarbij vooral gefocust wordt op het lot dat hen parten speelt (een ziekte, een jobverlies, een scheiding). In dit perspectief focust men op de individuele gevolgen, maar staat men te weinig stilstaan bij de oorzaken van het ongeval.

In het mesoniveau gaat het over de collectieve dimensie. Dit niveau spreidt zich uit van informele realiteiten (de groep waartoe men behoort, buurt, gemeenschap, feitelijke vereniging, familie...) over formelere en structurele entiteiten (parochie, vzw, vakbonden), tot echte instellingen (die zich op het grensgebied met het macroniveau bevinden). De « interne » invalshoek (3) zoekt de oorzaken van de

---

²⁸ Hubert H-O., Nieuwenhuys C., op. cit., pp. 159 - 160

²⁹ Driessens, K. (2003). *Armoede en hulpverlening. Omgaan met isolement en afhankelijkheid*, Gent, Academia Press.
Vranken, J. (2004). Pauvreté et exclusion sociale : un cadre conceptuel, *Revue Belge de Sécurité Sociale*, 4e trimestre, pp. 749-763.

uitsluiting in de organisatie en in het functioneren van de instellingen (bureaucratisering, slechte toegankelijkheid) maar ook in de culturele kenmerken van de gemeenschappen en de groepen (terugplooiën in de gemeenschap, uiteenlopende socialisatie, marginale of afwijkende subcultuur, etnische of armoedecultuur). Het externe perspectief (4) heeft het eerder over discriminatiefenomenen zoals stereotypering, stigmatisering en uitsluiting.

Het macroniveau behelst het overkoepelende niveau van de structuren van de maatschappelijke orde. Het gaat hier om bepaalde domeinen (arbeidsmarkt, huisvestingsmarkt,...), een normatieve orde, de cultuur (ideologie, waarden,...) en ook politieke organisaties en programma's. Extern zien we dan fenomenen zoals conjunctuurschommelingen, die als 'tijdelijk van aard' gepercipieerd worden. Het kan ook gaan over de invoering van nieuwe technologieën of diensten die ervoor zorgen dat economische sectoren verouderd geraken en reorganisaties met zich meebrengen, naast demografische veranderingen zoals de komst van nieuwe migranten. Ook economische crisissen (de oliecrisis, financiële crisis) behoren tot dit niveau. Men gaat er dan van uit dat het om een maatschappelijk ongeluk gaat en dat de uitsluiting die er het resultaat van is, zal verdwijnen wanneer de crisis achter de rug is, wanneer de voorbijgaande dysfunctie opgelost is, en dat kan niet lang op zich laten wachten.

Tabel 6 : Verklaringsmodellen van armoede

Modaliteit Niveau	Schuld (intern)	Ongeval (extern)
MICRO Individu/familie	Individuele schuld-model Nadruk op de houding en op de motivatie	Individueel ongeval-model Genetische uitleg Human Capital benadering
MESO Groep/netwerk/ Organisaties	Institutionele schuld-model Armoedecultuur, organisationele gebreken	Institutioneel ongeval-model Sociaal isolement, stigmatisering, aanpassingsstrategieën
MACRO Maatschappij	Maatschappelijk schuld-model of structureel model Dualisering, maatschappelijke organisatie	Maatschappelijk ongeval-model of conjunctureel model Economische of demografische crisis technologische ontwikkelingen

Bron: Driessens, K. & Van Regenmortel, T. (2006), *Bindkracht in armoede: Leefwereld en hulpverlening*, Heverlee, Lannoo Campus, p. 23.

De micro, meso en macro-conjuncturele modellen kunnen inderdaad een verklaring vormen voor sommige individuele en collectieve trajecten en veranderingen in arme bevolkingsgroepen. Maar ze kunnen niet verklaren waarom de armoede, zelfs in gunstigere conjuncturele tijden blijft bestaan ondanks de welvaart van onze moderne samenlevingen. Het is dan ook intern, in de organisatie van het functioneren van de maatschappelijke orde (6) (en niet zozeer in disfunctioneren) dat de mechanismen van uitsluiting en verpaupering zitten. De oorzaken zijn structureel want het is het maatschappelijk kader dat zorgt voor ongelijkheden in de verdeling van de inkomens, statuten en macht. Het is dus de maatschappelijke verantwoordelijkheid die in vraag wordt gesteld. Een naturalistische visie op armoede of zelfs een interpretatie waarbij de oorzaken

van de armoede gelegd worden bij de individuele verantwoordelijkheid zal niet zorgen voor dezelfde mobilisatie van de gebruikers als een visie die verwijst naar de collectieve verantwoordelijkheid van de maatschappij. Tussen die twee extremen, die ideaaltypes zijn³⁰, vinden we nog een reeks meer genuanceerde tussenstappen. Die zullen gedeeltelijk de oriëntatie van de georganiseerde activiteiten bepalen.

Met dit onderzoek in opdracht van de POD Maatschappelijke Integratie kregen we de kans om bovenstaande bevindingen te toetsen en te verfijnen voor gans België. Ook in dit onderzoek wilden we de perceptie van de verschillende bij de voedselbedeling betrokken actoren in beeld brengen. We ondervroegen sociaal werkers, vrijwilligers en gebruikers van ‘hedendaagse’, wat hier betekent ‘sociaal innovatieve, participatiebevorderende’ voedselbedelingsorganisaties in Wallonië, Vlaanderen en Brussel. We vonden daarin een bevestiging van bovenstaande spanningsvelden maar zien tegelijkertijd in de zoektocht naar het omgaan met die spanningsvelden heel wat positieve evoluties in de organisatie van voedselbedeling.

1.1. Van behoeftige consument via verbindend werken naar geëngageerd medewerker

Vele organisaties zien de stijgende nood aan voedselhulp bij kwetsbare gezinnen, die niet meer lijken rond te komen met hun beperkte budgetten. Via een laagdrempelige voedselbedeling bereiken ze maatschappelijk kwetsbare en geïsoleerde mensen.

De nood aan voedselhulp, werd door een gebruiker als volgt geformuleerd:

“Je wilt eten hé, je moet eten uiteindelijk. Ik had niks van inkomen, geen RVA, geen OCMW, dus ben ik inderdaad hier terecht gekomen, en dus de behoefte, het overleven, we zijn een beestje, en het instinct tot overleven is nog altijd bij het beestje aanwezig.” (afnemer voedselpakketten).

Uit dit onderzoek blijkt opnieuw dat voedselhulp een fundamentele basisbehoefte vervult. Het verlicht voor velen de druk op het (zeer krap) budget. Zij die leefloon ontvangen via het OCMW beschouwen het als een belangrijke aanvulling op de door hen ontvangen hulp. Een belangrijk neveneffect is dat voedselbedeling mensen uit hun isolement haalt en uitnodigt tot participatie en burgerschap. Door aan te schuiven in de rij en deel te nemen aan allerlei activiteiten, ontmoet men lotgenoten en bouwt men nieuwe netwerken uit.

“We zijn allemaal sociale beestjes en inderdaad, mijn sociaal netwerk is niet al te uitgebreid, en een sociaal netwerk opbouwen kost ook geld, elke activiteit die je in deze maatschappij doet kost geld, en als je er geen hebt, ja dan moet je uw sociale contacten beperken tot waar die mogelijk zijn.” (afnemer voedselpakketten)

Participatie start als mensen het gevoel krijgen (nog) ergens bij te horen. Voedselbedelingscentra bereiken de meest kwetsbare groepen en proberen ook op tal van verschillende manieren om ze bij de werking te betrekken, om verbindend te werken.

---

³⁰ Max Weber, een van de oprichters van de sociologie, heeft deze methode voorgesteld. Om ze te beschrijven verwijst, Julien FREUND naar l'avare van Molière. Het personage Harpagon personaliseert alle karaktertrekken van een gierigaard. Hij is er een karikatuur van. Het bedenken van een type-gierigaard zorgt voor een zeer goed begrip van deze karaktertrek. In de realiteit zal er waarschijnlijk geen enkele gierigaard bestaan die al die kenmerken in zich heeft, maar alle gierigaards komen wel min of meer in de buurt van dat stereotype.

Sommige organisaties werken outreachend. Ze verstrekken voedselpakketten aan huis aan mensen die niet langer mobiel zijn, die volledig geïsoleerd zijn, die niet meer buiten kunnen of durven komen. Daarmee zorgen ze voor ondersteuning in fysieke basisbehoeften maar ook voor het onderhouden van contacten met zeer geïsoleerde mensen/gezinnen. Dit is een eerste vorm van zorgen voor verbinding.

Een volgende vorm van organisatie van verbinding, gebeurt via het creëren van ontmoetingskansen. Bij voedselbedeling of een sociale kruidenier kunnen de wachttijden oplopen. Een onthaalruimte schept dan mogelijkheid tot ontmoeting: mensen kunnen contacten opbouwen, hun persoonlijk sociaal netwerk uitbreiden, en dit in een niet-commerciële context. Het feit dat mensen zich op geregelde tijdstippen (moeten) aanbieden op locatie, in de rij staan wachten, vaak met steeds dezelfde personen, kan aanleiding geven tot onderlinge babbels. Dit ‘gedwongen’ buiten komen zet mensen in beweging, brengt structuur en scherpt basisvaardigheden aan (zoals ‘een praatje maken’). Daarnaast kunnen mensen een ondersteunend netwerk opbouwen waarin ze, in onderlinge solidariteit, elkaar helpen. Los van persoonlijke effecten is er ook het belang van ‘herkenning’: zien dat je er niet alleen voor staat in gezamenlijk ervaren problemen (hoge energie- en huurprijzen,...). Mensen, vaak uit de meest kwetsbare groepen (want psychisch broos) vangen elkaar op, bieden een luisterend oor voor elkaar. Voedselbedeling kent een heel ‘eigen’ publiek dat zo een thuisplek vindt. Op die manier biedt voedselhulp naast materiële hulp ook kans tot emotionele ondersteuning.

Typisch aan de door ons bekeken organisaties is dat ze ook ontmoeting organiseren tussen mensen met armoede-ervaring en mensen zonder die ervaring. Ze stimuleren contacten tussen vrijwilligers en doelgroep. Verbindend werken betekent voor vrijwilligers die geconfronteerd worden met reële verhalen van mensen in diepe problemen, inzicht krijgen in achtergronden, in wat speelt bij de doelgroep, bij mensen in armoede.

“Eigenlijk een mooi gemengd publiek want er komen kansarmen, maar ook veel niet kansarmen”. (doelgroepmedewerker Welzijnsschakel).

Verenigingen hebben een lage drempel: iedereen is welkom. Om het haalbaar en betaalbaar te houden voor mensen in armoede worden voor dezelfde diensten soms verschillende prijzen gehanteerd. Dit betekent echter niet dat alle activiteiten ‘gemengd’ zijn: waar mogelijk zijn er gezamenlijke activiteiten, waar wenselijk apart. Zo kent één van de door ons bezochte organisaties een aparte praatgroep voor mensen met armoede-ervaring waar ze in alle veiligheid ideeën en ervaringen kunnen uitwisselen.

Ontmoeting organiseren gebeurt niet enkel binnen de eigen organisatie, maar ook door verbindingen te leggen tussen verschillende vrijwilligerswerkingen. In één organisatie betreft de voorzitter doelgroepmedewerkers, via haar engagement in andere organisaties zoals ziekenzorg en het lokale CAW-crisisopvang, ook in het vrijwilligerswerk van die andere werkingen. Ze introduceert hen zo in haar eigen persoonlijke netwerken. Uit eerder onderzoek blijkt dat (generatie-)armen uit de armoede kunnen treden door een inkomen, een job of een opleiding in combinatie met nieuwe relaties, sociale netwerken en de emotionele ondersteuning die daarbij hoort³¹. Ook professionele hulpverleners kunnen gebruikers en doelgroepmedewerkers introduceren in andere werkingen of via

---

³¹ Thys, R., De Raedemaecker, W., & Vranken, J. (2004). *Bruggen over woelig water. Is het mogelijk om uit de generatie-armoede te geraken?* Leuven: Acco.

gecoördineerde hulpverlening toeleiden naar andere welzijnsorganisaties. In een insluitende werking wordt soms ook de deelname aan culturele activiteiten bevorderd door lagere tarieven te bedingen bij socio-culturele organisaties. Via het opzetten van gezamenlijke activiteiten met alle leden binnen de organisatie (van raad van beheer tot gebruikers) wordt de bestaande hiërarchie binnen de organisatie doorbroken. Zo creëert men ook binnen de organisatie zelf een lage drempel: leden van de raad van beheer nemen gewoon deel aan activiteiten, tonen zich als mens in de werking, zijn aanspreekbaar voor problemen, signalen en suggesties. Tot slot kan ontmoeting georganiseerd worden met een breder, extern publiek via gezamenlijke kookactiviteiten (bijvoorbeeld in de “week van de smaak”). Door daar iets te doen voor anderen, worden doelgroepmedewerkers betekenisvol voor anderen. Werken aan gelijkwaardigheid en kwetsbare burgers ‘de power of giving’ laten ervaren, worden in de empowermentliteratuur ook genoemd als bouwstenen van veerkracht voor burgers³². Voedselbedelingscentra nemen op deze manier ook een rol op in het versterken van de veerkracht en het werken aan empowerment.

Vele voedselbedelingscentra voorzien in een gezellig onthaal, waar mensen bij een kop koffie kunnen bijpraten, informatie en advies inwinnen en uitgenodigd worden voor deelname aan andere activiteiten. Groepswork, een kookcursus en Nederlandse taallessen worden aangeboden in het verlengde van de voedselbedeling. Voedselbedeling leidt toe naar andere activiteiten. Daarmee komen verschillende verdelingspunten tegemoet aan de kenmerken van de basisschakelmethodek. Een BASIS-schakelwerking is een toegankelijke werking die zich richt tot mensen die geen verbinding meer hebben met of uitgesloten worden van de samenleving en haar voorzieningen. In een geïntegreerde aanpak worden ontmoeting, ontspanning, krachtgericht groepswork en nuldlijnshulpverlening, vorming en collectieve belangenbehartiging verweven. De deelnemers participeren actief aan alle facetten van de werking, zodat de activiteiten aan hun noden en behoeften beantwoorden. Via een warm, laagdrempelig onthaal krijgen mensen de kans om ‘thuis te komen’, om lotgenoten te ontmoeten, om betekenisvol te zijn voor anderen, om verborgen talenten te ontwikkelen en zich in te zetten als vrijwilliger. Er wordt ‘geSCHAKELd’ naar andere mensen, andere diensten en naar de samenleving³³. In de innovatieve voedselbedelingscentra die wij bestudeerden vonden we deze methodische kenmerken, kenmerken waaraan nog weinig professionele sociaal-werkorganisaties kunnen beantwoorden.

Uit de getuigenissen van doelgroepmedewerkers blijkt dat de participatie als vrijwilliger geleidelijk aan groeit: ze maken gebruik van het aanbod als consument, raken in de wachtrij of de onthaalruimte in gesprek met lotgenoten en vrijwilligers, en blijven hangen voor de sfeer, het gezelschap. De vraag om tijdelijk in te springen bij afwezigheid van een medewerker of een handje toe te steken, blijkt dan vaak de start van een langdurig en soms intensief engagement als doelgroepmedewerker. De werking van de meeste voedselbedelingscentra steunt (vaak volledig) op de inzet van vrijwilligers: een inzet die ondersteund wordt door een beperkt aantal beroepskrachten. Vermeldenswaard hierbij is de vaak tomeloze inzet van vrijwilligers.

“ Ik (maatschappelijk werkster van het OCMW, gedetacheerd naar de voedselbedeling) doe minder voor de VZW dan vrijwilligers. Ik heb mijn gezin en doe mijn uren. De voorzitter doet

---

³² Driessens, K. & Van Regenmortel, T. (2006). *Bind-Kracht in armoede. Leefwereld en hulpverlening*. Heverlee : Lannoo Campus.

³³ Baert, H. & Droogmans, A. (2010). *Bind-Kracht door basisschakelmethodek. Een opstap in armoedebestrijding*, Leuven : Lannoo Campus.

enorm veel voor de voorziening. Als er mensen zijn die niet kunnen komen, komt zij zaterdagvoormiddag om de mensen een pakketje te geven. Ik zou dit niet doen. » (sociaal werkster).

Bovendien konden we ook vaststellen dat het vele werk dat nodig is bij de organisatie van voedselhulp mogelijkheden biedt voor arbeidszorg, sociale activering, sociale tewerkstelling en een opstap naar reguliere tewerkstelling.

De mobilisatiekracht van menselijk kapitaal, de onbaatzuchtige inzet van 10-tallen geëngageerde vrijwilligers, is een bijzondere meerwaarde in deze diensten. Die participatie werkt verbindend: mensen (en in voedselhulp blijken dat vaak de zwaksten, de meest kwetsbaren) worden uit hun isolement gehaald. Vaak is er sprake van de opbouw van een sociaal netwerk, het versterken van sociale cohesie, het samenwerken in een boeiende sociale mix (van vrijwilligers uit de middenklasse en doelgroepmedewerkers, van mensen van diverse etnisch-culturele achtergronden). Sommige organisaties bereiken zo tot 100-den gezinnen. Ze beantwoorden hiermee aan een reële nood, schrijven zich in in een lange traditie van materiële hulpverlening, en zorgen ervoor dat er geografisch gespreid, veel verdelingspunten zijn. Voedselhulp, vaak gekoppeld aan tweedehandswinkels, is ook een vorm van maatschappelijk verantwoord ondernemen: tegen verspilzucht, voor recyclage en hergebruik.

“Ik kan absoluut niet tegen verspillen, en als, pft, ik ben er dan ook op gaan letten, als je inderdaad ziet wat er in restaurants, in de grootwarenhuizen, in... overal eigenlijk, wat er allemaal wordt weggegooid, daar kan ik niet tegen, en daarom, dat maakt het voor mij ook makkelijker om hier naar toe te komen, want anders, wat gebeurt er mee? Ik kan het niet zeggen wat ermee gebeurt, maar weggooien zal wel één van de opties zijn.” (afnemer voedselpakketten).

1.2. De zoektocht naar een menswaardige voedselbedeling

In verschillende organisaties is men ook voortdurend op zoek naar meer menswaardige manieren van voedselbedeling. Vaak wordt voedselbedeling als mensenwaardig beleefd: mensen ervaren gevoelens van schaamte wanneer ze er een beroep op moeten doen.

“Het was een open cafetaria. Iedereen zat te drinken of zo en mensen kwamen gewoon en ja dat is het niet hé want mensen voelen zich bekeken als je dan met een pak pampers naar buiten loopt.” (doelgroepmedewerker Welzijnsschakel)

Eens die schaamte overwonnen, blijken gebruikers als overlevingsstrategie vaak shoppinggedrag te vertonen. Ze bieden zich op verschillende verdeelpunten aan.

Professionals wijzen dan op de nood aan controle. Ze ervaren de nood aan controle op de behoefte van gebruikers. Gaat de hulp werkelijk naar hen die ze het meest nodig hebben? En wat gebeurt er met de ontvangen producten? Zijn ze allemaal voor eigen gebruik? Worden er ook producten weggegooid, doorgegeven of doorverkocht? Om dit op te vangen, wordt er vaak samengewerkt met professionele welzijnsorganisaties, zoals OCMW 's en CAW's die het sociaal onderzoek naar behoefte uitvoeren en mensen een tijdelijk recht op voedselhulp verschaffen.

Maar ook de manier waarop vrijwilligers met de bedeling en de gebruikers omgaan, vereist soms wat controle of bijsturing. Vanuit goedbedoeld paternalisme, maar soms ook machtsongelijkheid, sluipt soms willekeur in de bedeling. Dan speelt bijvoorbeeld eigenbelang of vriendjespolitiek. Hoe zit het met de basishouding van de vrijwilligers? Zijn ze wel voldoende respectvol en begripvol in de omgang met alle gebruikers die zich aanmelden?

Daarnaast melden sociaal werkers ook heel wat ethische overwegingen en twijfels. Ze stellen zich vragen bij de kwaliteit van de producten die ze kunnen verstrekken. Zijn de pakketten wel aangepast aan de behoeften van mensen? Is het wel verantwoord om zoveel suikers en koolhydraten te verstrekken aan mensen met een zwakke gezondheid, mensen die meer dan gemiddeld kampen met diabetes of obesitas?

Bovendien is de organisatie van voedselhulp ook zeer arbeidsintensief. Het vereist een stevige inzet van particulieren (voor het ophalen van producten, voor de zorg voor een verantwoorde stockage, een groot engagement in tijd en in aanwezigheid), maar ook van organisaties (voor het voldoen aan de vereiste administratie, normen van BIRB, Hazard Analysis and Critical Control Points-reglementering), naast de organisatie-eigen logistieke of infrastructurele problemen zoals de nood aan voldoende opslagruimte.

*“Soms gaan ze liever elders gaan helpen dan de voedselbanken hé, dat doen ze ook , ja ‘t is lastiger werken hé, dikke pakken en bakken op zetten, de mannen doen dat, mijn man en Anton, zetten zoveel mogelijk klaar, maar ja , we moeten dan ook nog heu, maar nu heeft vandaag allemaal rustig geweest, maar verleden week waren wij allemaal , allemaal echt versleten, we waren allemaal zo moe, haaa, het was zo druk en zoveel mensen die kwamen”
(voorzitter)*

Organisaties die ook voldoende gezonde voeding willen aanbieden (vers fruit en verse groenten), moeten daar nog extra inspanningen voor leveren via een extra zoektocht naar betaalbare maar ook bederfbare producten, die men op de juiste tijdstippen moet kunnen afhalen, goed kunnen stockeren en eventueel verwerken tot producten die langer houdbaar zijn. Ook als je mensen keuzevrijheid wil bieden vraagt dit extra werk: geen vooraf klaargemaakte pakketten meer, maar een winkelformule, met systemen die een eerlijke en solidaire verdeling mogelijk maken.

Kortom, naast een aantal duidelijke argumenten pro voedselhulp zien we een aantal uitgesproken contra's of hinderpalen om tot een meer menswaardige en verantwoorde voedselbedeling te kunnen komen. Is voedselbedeling wel een missie van het sociaal werk? Steun verleend door het OCMW moet toch kunnen volstaan om een menswaardig bestaan te verzekeren? Het (vaak vet en calorierijk) aanbod in voedselhulp, staat haaks op wat sociaal werkers vanuit hun bezorgdheid willen aanbieden: gezonde voeding, aangepast aan de behoeften van de gebruikers. Vraagt voedselbedeling als middel om mensen te bereiken en integratiekansen te bieden, geen te hoge prijs en inzet van middelen en menskracht, zodat het een doel op zich blijkt te worden?

Evenwichten zoekend in deze spanningsvelden zien we enerzijds dat sommige organisaties het opgeven en de voedselbedeling stopzetten. Anderzijds konden we vaststellen dat deze zoektocht ook heel wat werkingen innoverende en empowerende initiatieven doet ontwikkelen. Deze werkingen slagen erin om een emanciperende visie en werken aan sociale cohesie te koppelen aan voedselbedeling vanuit een gerichtheid op samenwerking en participatie. Ieder zoekt op zijn manier

naar antwoorden op deze (vaak ethische) dilemma's. Noodhulp blijft noodzakelijk. Het blijkt voor velen een noodzakelijke aanvulling op het leefloon. De hulpverlening van het OCMW bereikt niet iedereen. Naast mensen zonder papieren, is er ook nood bij zij die geen beroep (meer) kunnen doen op OCMW-steun. Noodhulp wordt dan gegeven 'onder protest', als noodzakelijk kwaad.

1.3. Een focus op keuzevrijheid en gezonde voeding

Opvallend gespreksonderwerp tijdens de 'Methode d'Analyse en Groupe' was de zorg voor de keuzevrijheid voor mensen die behoefte hebben aan voedselhulp en de zorg voor gezonde voeding.

De participatiebevorderende voedselbedelingsorganisaties die wij aan tafel kregen, deelden met elkaar hun initiatieven om diversiteit te brengen in het aanbod en om mensen zelf te laten beslissen welke producten ze willen meenemen. Steeds meer organisaties verlaten de werkwijze om vooraf standaardpakketten samen te stellen en die dan te bedelen. Ze plaatsen de beschikbare producten in de rekken en laten gebruikers zelf kiezen uit het aanbod. Ze proberen daarbij te zorgen voor een grotere diversiteit in producten en het aanbod aan gezonde producten te verruimen. Ze krijgen overschotten van bakkers, van de groenteveiling, van supermarkten, telen zelf biologische groenten, of kopen met eigen middelen extra producten aan. De sociale kruideniers vragen daarvoor ook een eigen bijdrage van de gebruikers of de doorverwijzende organisaties. Kleine OCMW's kozen voor het verstrekken van voedingscheques, zodat mensen daarmee zelf in een supermarkt konden gaan winkelen.

Verschillende organisatoren blijken dan toch te worstelen met de naar middenklassenormen 'on'verantwoorde keuzes van de gebruikers. Vele vrijwilligers stellen vast dat de verse groenten vaak blijven liggen, dat mensen toch veel vetrijke, kant-en-klare maaltijden verkiezen.... Ook dan worden initiatieven genomen om mensen te stimuleren 'anders' te kiezen. Een organisatie stelde bijvoorbeeld dat ze niet alle producten van BIRB aanvaardden. Ze weigeren chips en mayonaise en nemen enkel basisproducten als spaghetti en melk mee. Anderen werken met een puntensysteem in bonnen, aangestuurd door de voedingspiramide. Mensen die gezondere voeding kiezen, kunnen meer producten (gezonde voedingswaarden hebben een lagere puntenwaarde) meenemen. Tijdens de analyse-oefening in de Vlaamse MAG legden we de link met de theorie van Sen.

Amartya Sen³⁴ ontwikkelde de "capability approach". De sterkte van zijn werk is dat hij een wetenschappelijke bijdrage heeft kunnen leveren tot de bescherming van kwetsbare minderheden. Sen legt de focus op levenskwaliteit, op welzijn, wat hij conceptualiseert als het hebben van keuzes en mogelijkheden. De 'capability approach' focust op wat mensen mogelijk kunnen doen en zijn, op basis van hun functioneren en capaciteiten. 'Capabilities' staat voor de vrijheid, het vermogen of de mogelijkheid om deel te nemen aan de samenleving. Positieve vrijheid betekent dan geen belemmeringen ervaren (door bijvoorbeeld een gebrek aan middelen of mobiliteit) en in staat zijn om keuzes te maken (waarvoor je naast materiele middelen ook handelingsbekwaamheid nodig hebt). Sen omschrijft armoede als een gebrek aan mogelijkheden, als een 'gedwongen' deprivatie van basiscapabilities (elementaire fysieke kenmerken zoals goed gevoed zijn, aangepast gekleed en gehuisvest, ... tot meer sociale 'verworvenheden' zoals deelname aan het gemeenschapsleven, in het openbare leven kunnen treden zonder schaamte...³⁵). Armoede beperkt de vrijheid. Mensen in

---

³⁴ Nobelprijs voor de Economie voor zijn theoretisch werk over de ethische aspecten van de economie en zijn strijd tegen de armoede in de wereld.

³⁵ Sen, AM.(1992). *Inequality Reexamined*. Oxford: Clarendon Press.

armoede ervaren een fundamenteel gebrek aan vrijheid in actie en keuze. Een rechtvaardige maatschappij geeft mensen de vermogens om hun leven zo goed mogelijk zelf in te richten. Sen ziet daarom de bevrijding van armoede ook als een fundamenteel recht, als een recht op het maken van persoonlijke keuzes en als de mogelijkheid om rechten te verzilveren. Het gebrek aan publieke diensten en welzijnszorg, gezondheidszorg, onderwijs, kwaliteitsvolle huisvesting leidt tot beperkingen in vrijheid om deel te nemen aan het sociale, politieke en economische leven in een gemeenschap. Een overheid heeft daarom volgens Sen de taak om essentiële voorwaarden te bevorderen die noodzakelijk zijn om een kwaliteitsvol leven te kunnen leiden, een leven dat past bij de menselijke waardigheid en om minimale rechtvaardigheid te bereiken. 'Steun aan bekwaamheden van burgers is geen kwestie liefdadigheid maar het is hun recht', stelt hij.

Uit de analyse van de werking van de vernieuwende vormen van voedselbedeling, bleek dat de betrokken organisaties met de basiselementen van de 'capability approach' aan de slag zijn gegaan. Ze zoeken naar mogelijkheden om de keuzevrijheid van maatschappelijk kwetsbare burgers te vergroten. Ze hebben aandacht voor de verschillende basisbehoeften (de fysieke en de sociale behoeften). Naast de voedselhulp bieden ze ook kansen tot ontmoeting, vorming en participatie aan. Daarnaast verhogen ze ook de capaciteit om bewust en overwogen keuzes te maken, om te kunnen kiezen voor 'gezonde voeding' via het ter beschikking stellen van meer gezonde voeding, het verstrekken van informatie en advies over gezonde voeding via de opleiding van gezondheidsambassadeurs, het verstrekken van recepten bij de beschikbare groenten, de organisatie van kookcursussen, de samenwerking met een wijkgezondheidscentrum.

« (...)we hebben een week gehad dat er honderd in de tachtig hulpvragers kwamen en we hebben daar 160 groentepakketten kunnen aan verdelen. Dat is in samenwerking met het wijkgezondheidscentrum hier » (voorzitter)

Het voorzien in keuzemogelijkheden, zoals de sociale kruideniers dit hanteren, houdt mogelijk ook een gevaar in. Het grotere en diversere aanbod 'rechtvaardigt' volgens de organisatoren ook het vragen van een eigen bijdrage: een werkelijke kost (financiële bijdrage) of een fictieve kost (punten), die misschien niet iedereen kan of wil dragen, waardoor het ook drempelverhogend kan werken.

2. Participatie in de voedselbedeling

In deze paragraaf beschrijven we de ervaringen van de geselecteerde voedselbedelingsorganisaties in het participatief werken. We geven een overzicht van participatie-bevorderende technieken, die de organisaties in hun werking hanteren, scoren hun initiatieven op de verschillende niveaus van de participatieladder, beschrijven de hinderpalen die ze ervaren in het participatief werken, de rollen van de vrijwilligers en de professionals en besluiten met een toetsing van hun werkingen aan het kader van 'kansenbiedende niches'.

2.1. Participatieladder

De geselecteerde organisaties ontwikkelden participatieve initiatieven op de verschillende niveaus van de participatieladder³⁶. We onderscheiden daarbij: mee-weten, mee-denken, mee-doen en mee-beslissen en overlopen systematisch op welke manier de verschillende bestudeerde organisaties dit vorm geven.

2.1.1. Mee-weten: informeren

"Wat dat de schriftelijke zaken betreft hebben we het idee dat dat maar één van de kanaaltjes is. Een heleboel mensen lezen niet. Weinig! Ze zien het niet of nemen het niet op. Dat geeft ons heel veel werk. Als wij van de welzijnsorganisaties informatie krijgen, dan krijgt ge zo een blad, en dan moeten wij daar beginnen uithalen: waar? Wat? Uur? En zo, centen, hoeveel kost dat? Dan moeten wij nog een apart blad maken. We hebben al heel dikwijls gevraagd aan de welzijnsdiensten, maar die snappen dat niet. Er is dus, die snappen niet dat dat vreselijk duidelijk moet zijn, zelfs is het te simplistisch gezegd. Ik ben daar soms lastig om. Ik heb daar echt last mee." (voorzitter).

Organisaties die voedselhulp verstrekken, vertalen informatie naar de meest kwetsbare groepen die andere organisaties niet of onvoldoende bereiken. De onthaal- en ontmoetingsruimte wordt gebruikt om informatie en bijzondere acties onder de aandacht te brengen. Al dan niet gecombineerd met een herkenbaar aanspreekpunt: een medewerker die daarvoor werd aangesteld, die optreedt als dispatcher, als 'buffer' voor de (overbevraagde) sociale dienst. Vaak sluiten vormingsactiviteiten aan bij de doe-cultuur, waarbij doelgroepmedewerkers en gebruikers actief betrokken worden, samen mee aan de slag gaan rond bepaalde onderwerpen en thema's.

2.1.2 Raadplegen

"Ik denk dat dat de nagel op de kop is, van de werking eigenlijk in vraag te durven stellen en ook als OCMW de stap te zetten naar de mensen zelf toe van kijk ja wat denk jij ervan, en ook van de feedback die je krijgt om daar iets proberen mee te doen." (diensthoofd sociaal huis).

Cruciaal is dat een organisatie zichzelf kritisch durft bevragen, ze haar werking of werkwijze in vraag durft stellen en zichzelf bezint over de achterliggende visie. Dit doen ze door over de eigen

---

³⁶ Inbas & Engender. (2010). Discussion Paper for the working seminar – 12th February 2010- on stakeholder involvement in the implementation of the social inclusion strand of the open method of coordination. http://www.stakeholders-socialinclusion.eu/site/en/wos/copy_of_dis/view

International Association for Public participation AUSTRALASIA. (2011). IAP2 spectrum, from <http://www.iap2.org.au/sitebuilder/resources/knowledge/asset/files/36/iap2spectrum.pdf>

organisatiegrenzen heen te kijken en te leren van de aanpak van andere organisaties. Of ze gaan intern te rade bij doelgroepmedewerkers of opgeleide ervaringsdeskundigen, die ze bevragen over de concrete aanpak en gehanteerde werkwijzen. Van gebruikers van de voorzieningen worden formele enquêtes afgenomen waarin hen gevraagd wordt praktische adviezen te formuleren, wat de concrete impact van bepaalde acties of activiteiten was, of waaruit het vast gedeelte van een voedselpakket moet bestaan.

2.1.3. Adviseren

Advies geven is mee denken, eigen aspiraties, wensen, oplossingen en alternatieven kunnen aanbrengen, eigen ideeën kunnen formuleren.

Dit vereist van organisaties en hun medewerkers een open houding, de erkenning dat hun publiek in het algemeen en de doelgroepmedewerkers in het bijzonder over specifieke krachten beschikken, dat zij over vaardigheden en kennis beschikken die aanvullend zijn bij de eigen kennis en vaardigheden.

“Maar naar hier toe, ja zowel naar praktische dingen waar dat ik weinig verstand van heb. We kunnen wel iets van elkaar leren”. (begeleidster arbeidszorg)

Doelgroepmedewerkers in de werking betrekken, impliceert dat zij binnen bepaalde grenzen mee kunnen bepalen hoe en op welke manier gewerkt wordt. Op een systematische manier om advies vragen en daarmee aan de slag gaan in de organisatie, vraagt tijd. Doelgroepmedewerkers worden gradueel klaargestoomd voor deze (nieuwe) rol. Hen inschakelen als gezondheidsambassadeurs, bijvoorbeeld, vraagt een heel proces dat start bij het bewustmaken van het thema gezondheid en het organiseren van een vorming, die voldoende deelnemers ook kunnen voleindigen. Maar ook organisaties hebben tijd nodig.

“(…) Ik zit binnen een structuur waar dat wij eigenlijk moeten plannen en dat dat binnen een regelgeving valt en zo en daar hebben we eigenlijk wel afspraken rond gemaakt, van ik kan niet ad hoc zo ineens er een heel ander werking tussen zetten, want dat lukt niet. Wat we hier wel proberen te doen dat is van als we advies krijgen van daar dan te kijken van hoe kunnen we dat in een project gieten het jaar nadien, alle, als dat iets omvangrijk is. Dan breng ik dat mee op de planningsdag van het OCMW zodanig dat dat daar een plaats krijgt, en dan beginnen wij verder te werken van kijk: hoe gaan we dat dan verfijnen, hoe gaan we dat uitwerken”. (diensthoofd sociaal huis)

Bij advies is er een noodzakelijke vertaalslag in twee richtingen: verlangens en wensen van de doelgroep naar de organisatiestructuren en terugkoppeling rond haalbaarheid en realisaties naar de doelgroep.

2.1.4. Mee-doen

Mee-doen, het betrekken bij activiteiten, de co-creatie lijkt sterk aan te sluiten bij de doe-cultuur van (doelgroep)vrijwilligers. Ze hebben vaak geen of weinig vergadercultuur. Vele vrijwilligers blijken een breed scala van taken aan te kunnen, mits ondersteuning en begeleiding. De meeste doelgroepvrijwilligers lijken quasi toevallig in een bepaalde functie in te rollen: ze leren de organisatie en haar werking kennen als klant, leren gaandeweg medewerkers kennen en waarderen, steken al eens een handje toe, en voor ze het goed en wel beseffen draaien ze als vrijwilliger mee. Ze

hebben een zinvolle dagbesteding en komen in de rol en positie van ‘gever’ en zijn niet louter (meer) ‘ontvanger’.

“Ge hebt er heel veel die nu zeggen: ‘ik ben blij dat ik mag komen want als ik thuis zit, zou het niet goed gaan. Ik ken ook iemand die anders heel de tijd ja ik weet niet wat juist het probleem is, zeker ook de thuissituatie, die gewoon content is dat die een keer weg is thuis en dat die iets kan doen en iets presteert. Want hier zijn ze ook heel fier. Vroeger als al die pakketten klaarstaan, wisten ze ook van de maandag mensen komen daarachter. En dan zijn ze wel ... ze doen dat voor iemand anders”. (begeleidster arbeidzorg).

Mee-doen-onder toezicht of begeleiding

Het betrekken van doelgroepmedewerkers in activiteiten zorgt voor een betere aansluiting bij de doelgroep. Een OCMW kan in het kader van arbeidzorg leefloontrekkers inschakelen. Dit is dan werk dat er echt toe doet, dat voor gezinnen in moeilijkheden een wezenlijk verschil kan maken. Medewerkers van voedselhulp kunnen meer doen dan louter uitvoerende taken. Ze kunnen doelstellingen van sociaal werk helpen realiseren, bijvoorbeeld rond het promoten van gezonde voeding. In een door ons bezocht arbeidzorgproject werden goedkope, gezonde hapjes verdeeld samen met een foto-recept. Zo wordt het gebruik van groenten die in het seizoen goedkoop op de markt komen, gepromoot.

Mee-doen onder toezicht is vooral uitvoerend werk. Medewerkers hebben inspraak die gericht is op de technische uitvoering, de taakverdeling, en het aansluiten op eigen interesse en voorkeuren. Maar co-produceren betreft niet louter uitvoerend werk. Een voorbeeld, waarin de meerwaarde van doelgroepmedewerkers en de inbreng van hun perspectief blijkt, is de organisatie van een “inleefweek” waarin doelgroepmedewerkers opdrachten uitwerkten en activiteiten planden om ambtenaren en beleids mensen hun leefwereld en dagelijkse strijd te doen kennen en zelf ervaren.

Mee-doen-autonoom

“Het was hier gezellig en dan op een keer, de pampers werden hier verkocht op zaterdagmorgen en ja Georgette is daar ooit mee gestart en dan heeft iemand anders dat over genomen en die mevrouw kon dan even niet en dan is er aan ons gevraagd of we dat even konden overnemen. Wij zaten gewoon aan een tafeltje in de cafetaria en iedereen zat daar.” (doelgroepmedewerker Welzijnsschakel)

Een toffe, gezellige, ongedwongen sfeer zorgt er voor dat leden uit de doelgroep bijna ongemerkt gaan meewerken als vrijwilliger. Nieuwkomers kunnen aangesproken worden om een handje toe te steken op het moment dat ze er ‘klaar’ voor lijken. De versterking en inschakeling van de doelgroepmedewerkers, wordt mogelijk gemaakt door leuke activiteiten (gezamenlijk ontbijt) en de creatie van een veilige ontmoetingsplaats, zoals een praatgroep die enkel voor doelgroepmedewerkers toegankelijk is.

2.1.5. Mee-beslissen: zelfbeheer

“We hebben... 53 actieve vrijwilligers op dit moment waarvan, en da’s heel bewust ook denk ik, ongeveer een zeventiental mensen uit de doelgroep. Mensen die zeggen: “hé, ik ben MIA, ‘mens in armoede’. We hebben een structuur, we hebben een bestuur en heel het verhaal, en dit is een bestuursvergadering, een kernkabinet noemen wij dat, waar ook mensen uit de

doelgroep in zetelen. Ik denk dat die geen enkel probleem hebben om dat op die manier te benoemen, die zijn aanwezig bij ons bestuur omdat wij het belangrijk vinden dat wat wij doen dat dat gecontroleerd en gestuurd wordt door mensen uit de doelgroep. (Voorzitter)

Verschillende organisaties kiezen er bewust en in alle openheid voor om doelgroepmedewerkers mee zitting te laten hebben in de raad van bestuur van de VZW. Sommige doelgroepmedewerkers verklaren desgevraagd dit ook te willen doen, hier interesse voor te hebben. Ze vinden het belangrijk om inspraak te hebben in het (algemeen) beleid van de organisatie, waarbij ze zich sterk betrokken voelen. Maar ook bij de hoogste trap van participatie gaat het niet om een eenduidig verhaal. Niveaus van participatie kunnen binnen één werking verschillen naargelang het deelproject. Men kan zitting hebben tot in de bestuursraden, maar tot hoever gaat participatie? Zelfs in verenigingen waar armen het woord nemen lijkt het niet zo vanzelfsprekend dat de verzuchtingen van de doelgroep in de eindbeslissing meegenomen worden. In een voorbeeld, aangehaald in de Vlaamse MAG, bleken vooral argumenten van kostprijs (te grote inzet van personeel en middelen) en sociaal werk – verantwoorde gezonde voeding - door te wegen in de beslissing om voedselbedeling stop te zetten. Professionals namen die beslissing, zonder akkoord van de vrijwilligers, die zich al jaren inzetten voor dit initiatief.

2.2. De belemmeringen voor de uitvoering van participatieve projecten

Participatieve processen zijn niet altijd eenvoudig te implementeren. We sommen knelpunten op.

2.2.1 Bij de organisaties

Organisaties hebben veel middelen nodig, of het nu gaat om materiële en financiële middelen of om de tijd om dingen te realiseren. Om aan participatie te doen moet er een verankering en een ontwikkeling zijn op langere termijn:

« Een dakloze kon bijna niet lezen en kon nauwelijks schrijven. En dus kiezen we er ofwel voor om snel te gaan, om alles in zijn plaats te doen en hem maar erg gedeeltelijk te laten participeren. Ofwel nemen we onze tijd. We nemen de tijd om met hem te lezen, om hem te begeleiden, om hem te telefoneren en samen door te nemen wat hij gaat zeggen, enz. En dat is de tijd voor de participatie. Maar je moet die tijd nemen.» (werker)

Er is dus vaak een tekort aan middelen, financiën en personeel en bovendien vraagt participatie ook een zekere aanpassing van de organisatie en van de werknemers.

De betrokken sociaal werkers of vrijwilligers staan soms weigerachtig tegenover de tijdsinvestering in participatie. Magali Nonjon heeft het over de moeilijke verhouding tussen professionals en participatie³⁷. Aangezien sociaal werkers niet altijd opgeleid zijn om participatief of groepswork te doen, vervallen ze vaak in probleemoplossend handelen, waarbij ze zaken uit handen nemen en overnemen van de betrokkenen.

« (...) maar het probleem is dat medewerkers van het OCMW individueel maatschappelijk werkers zijn, en dat die in het individueel maatschappelijk werk heel actief zijn en heel goed werk leveren, maar wat we nu doen dat is eigenlijk projectmatig werken, en ik denk dat dat moeilijk is om dat inderdaad te combineren, die dingen, want ik verwacht van hen dat ze hier

---

³⁷ Nonjon, M. (2005). Professionnels de la participation: savoir gérer son image militante, in *Politix*, n°70, p.90

deelnemen aan bijeenkomsten met mensen in armoede, én aanwezig zijn op de sociale dienst, maar ik kan niet én én blijven verwachten”(diensthoofd).

Maatschappelijk werkers kunnen vanuit de beste bedoelingen participatie belemmeren. Ze willen efficiënt werken of cliënten vormen en opleiden, maar nemen dan vaak te veel plaats in en laten zo te weinig ruimte voor de begunstigden om te spreken of om te participeren.

In een aantal gevallen wordt groepswerk of collectieve actie veronachtzaamd (door de organisatiestructuur of -cultuur) ten voordele van een individuele aanpak. Werknemers worden ook geconfronteerd met institutionele beperkingen, wat betreft arbeidstijd en middelen (turnover van de werknemers).

Maar alles, binnen een organisatie, start bij een visie. Een gelijke of door iedereen gedragen visie in de organisatie is van fundamenteel belang. Overeenstemming moet er zijn over de toegelaten spanning tussen proces en product: welke “last” van doelgroepmedewerkers kan een organisatie dragen, die tegelijk ook kwaliteitsvolle dienstverlening aan kwetsbare burgers moet en wil bieden? Welke oefenruimte krijgen medewerkers, waarin ze mogen en kunnen falen?

« En door buitenstaanders word je afgerekend op en ook klanten rekenen je af op de kwaliteit die je biedt. Zet ge dat vol met professionals of niet. Daar ligt de buitenstaander niet wakker van.» (diensthoofd sociale kruidenier) .

De mate waarin medewerkers mogen en kunnen falen, de mate waarin het proces voorrang krijgt op product, moet gemandateerd zijn door de raad van bestuur. Het is belangrijk dat zij die visie op participatie volgen en mandateren.

Op institutioneel niveau zijn de belangrijkste hinderpalen bij het uitwerken van participatieve projecten de middelen die de organisaties te beschikking hebben. Onder middelen verstaan we zowel menselijke en financiële middelen als logistieke elementen (lokalen en dergelijke). Participatieve projecten vragen tijd en de inzet van personeel gedurende het volledige proces. Er zijn ook logistieke implicaties die een meerkost kunnen betekenen: toiletten in de buurt, overdekte lokalen voor als het regent,.... Niet alle organisaties beschikken daarover, wat de realisatie van participatieve projecten kan bemoeilijken. Er kan ook druk op de organisaties ontstaan wanneer er subsidies moeten worden verkregen of vernieuwd of wanneer betrouwbare gegevens of cijfers moeten worden verstrekt. Participatie veronderstelt een begeleiding van personen op langere termijn waardoor de resultaten minder voelbaar zijn op korte termijn.

2.2.2 Bij de begunstigden

De moeilijkheden die de begunstigden ervaren, kunnen verschillende vormen aannemen. De tijdsfactor is belangrijk: te weinig continuïteit in de projecten, uitval als gevolg van een dalende motivatie in het verloop van het project, de onmogelijkheid om op langere termijn te plannen of om zich voor een langere termijn te engageren.

«Die mensen leven onder een voortdurende druk die hen in mindere mate toelaat om « deel te nemen aan » Ze zijn bezig met het beheer van hun afspraken, met « hoe sla ik me hier door?» en veel minder met het kunnen deelnemen aan projecten. In ons publiek vinden we meer en meer personen met mentale-gezondheidsproblemen en niet zo zeer mensen die op

straat leven, maar wel met een depressie, manische depressie, psychoses en dat soort dingen. Dat zien we echt meer en meer bij het publiek dat we ontmoeten. Die problemen zorgen er vaak voor dat die mensen moeilijk in groep functioneren of ze zich niet kunnen engageren voor acties op langere termijn” (coördinatrice)

De tijd die verwacht wordt om te investeren in het proces is vaak ook problematisch. Mensen in armoede worstelen dagelijks met administratieve (OCMW, ziekenkas,...), en familiale verplichtingen (crèche, school, kinderen, ouders, enz.) verplichtingen die verband houden met de zoektocht naar een job, naar een woning, gezondheidsverplichtingen, enz. Al die zaken vragen een aanzienlijke tijdsinvestering, tijd die ze niet kunnen besteden aan participatie.

« Hun dagelijkse leven is in ieder geval al vrij ingewikkeld, en ze hebben erg veel concrete dingen te doen die voor hen van groot belang zijn en dat vraagt veel energie van hen. Als een kind ziek wordt en je hebt nauwelijks een netwerk om op terug te vallen, en ook in de familie is er niemand om zich te ontfermen over het kind, dan zorgt dat voor moeilijkheden. En dan zijn er alle zorgen en gezondheidsproblemen. De gezondheid is echt een problematiek die we in veel situaties terugvinden. Dingen die voor ons evident en simpel zijn, zijn dat voor hen niet. (...) veel personen die we begeleiden hebben een probleem qua time management. En het is omdat we de dag voordien eventjes contact opnemen dat ze het zich herinneren » (vrijwilliger ambassadeur artikel 27)

Een ander belangrijk element waarmee men rekening moet houden is mobiliteit. In rurale gebieden is er weinig of geen openbaar vervoer, en dat is een rem voor participatie. In de stad stelt mobiliteit andere uitdagingen. Het onveiligheidsgevoel in bepaalde wijken of 's avonds kan ook de participatie belemmeren.

Een derde element waarmee we rekening dienen te houden is de kost. Soms is die kost een obstakel voor participatie. Soms kan een bijdrage vragen ook net participatie bevorderen en het aantal afzeggingen aan activiteiten verminderen want het moeten betalen geeft – symbolisch – een zeker belang aan de activiteit. Ook niet-ingeloste verwachtingen en persoonlijke karaktertrekken van cliënten kunnen soms participatie afremmen. De begunstigden stellen vaak te hoge verwachtingen die niet kunnen worden ingelost. Dit is mogelijk te wijten aan een gebrekkige kennis over het voorgestelde thema of het aan het feit dat de activiteit te weinig onmiddellijk “nut” heeft. De persoonlijke kenmerken van de begunstigden betreffen de specifieke problemen waarmee sommigen worstelen: analfabetisme, mentale gezondheid, verslavingen, enz.. Werknemers en organisaties halen vaak een gebrek aan motivatie aan bij de begunstigden. Dat moet echter genuanceerd worden want diezelfde werknemers zijn zich terdege bewust van de preciaire situaties waarin mensen in armoede zich bevinden.

2.3. Motieven om participatieve projecten te organiseren

Wie neemt het initiatief? Het organiseren van participatieve projecten kan het gevolg zijn van een vraag van het doelpubliek, een vraag die dan overgenomen werd door de sociaal werkers. Het kan ook zijn dat de organisatie het initiatief neemt vanuit de idee dat participatie een middel is om aan maatschappelijk werk te doen.

De begunstigden zien in de participatie een mogelijkheid om ideeën uit te wisselen, om even uit hun dagelijkse problemen te ontsnappen, om andere personen te ontmoeten, om te praten, te discussiëren en sociale contacten uit te bouwen. Er ontstaan solidariteits-, uitwisselings- en affectieve banden tussen de deelnemers. Ze proberen een sterke band op te bouwen met vertrouwenspersonen. Vaak gebruiken ze de metafoor van de familie om de werking te kenmerken, en te verduidelijken wat de groep voor hen betekent.

Door de participatie kunnen ze aan de hand van keuken-, theater- en naaiateliers of informatiesessies bijkomende kennis, competenties en praktische kennis verwerven. Via participatie krijgen ze waardering: hun specifieke competenties, hun ervaringen, worden belicht. Participatie is aangewezen om competenties, knowhow en ervaringen van mensen, ook de meest kwetsbare, te valoriseren en ze te delen. Een laatste belangrijke motivatie is de toegang tot de activiteiten. Mensen in armoede kunnen het zich maar zelden permitteren om geld uit te geven aan ontspanningsactiviteiten (culturele uitstapjes, excursies, cursussen/ateliers in verband met sport of zang enz.). Steun van een vereniging kan dan helpen toegang te krijgen en een bijdrage leveren aan sociale integratie.

Sociaal werkers hebben een sleutelrol in het overtuigen van personen om te participeren. Sociaal werkers nemen het initiatief, ondersteunen de activiteit, voeren promotie, en bekijken ze de praktische kanten met hun cliënten. Een sociaal werker die participatief werkt, wordt vaak niet gezien als een autoriteit, maar als een facilitator of medewerker. Als hij langere tijd bij eenzelfde organisatie blijft, bouwt hij met cliënten een vertrouwensband op. Cliënten kunnen zich op hun beurt erg hechten aan de medewerker. Dit mag blijken uit het getuigenis over een sociaal werker die al 18 jaar met doelgroepvrijwilligers samenwerkt:

“ V. is eigenlijk het gezicht van het OCMW in onze welzijnsschakel. Vroeger was het OCMW puur administratief. Als je niet bijna van de honger omkwam, dan ging je niet naar het OCMW, maar V., vind ik, heeft het meer menselijke laten zien van het OCMW en veel mensen kennen dan zo het OCMW!” (vrijwilligster Welzijnsschakel).

Het gemeenschapswerk creëert een andere relatie tussen de medewerkers en cliënten. De medewerkers ontmoeten hun publiek in een ander kader dan dat van de individuele opvolging. Door participatie te organiseren ontwikkelen zij ook een ruimte waarin ze creatief kunnen zijn.

In algemene termen zorgt participatie ervoor dat de begunstigden sterker en autonomer worden in hun handelings- en beslissingsmogelijkheden. Participatie draagt op bij tot het luisteren naar de noden en de vragen van de gebruikers.

« Het publiek is er en we vertrekken vanuit wat ze doen en wat ze willen doen. (...) Vanuit wat ze willen doen kunnen we eens iets verder gaan en een extra stapje zetten: competenties ontdekken en misschien zelfs projecten ontwikkelen. Als de persoon zegt: we gaan breien, wel dan breien we. En terwijl we breien, babbelen we ook en discussiëren we en bouwen we vertrouwen op en terwijl we breien kunnen we nog andere dingen doen. En het is door te antwoorden op die wil om te breien dat we achteraf de link kunnen leggen naar andere dingen » (coördinator)

Op een hoger niveau bevordert participatie ook de samenwerking met andere organisaties zodat de netwerken uitgebreid en goede praktijken uitgewisseld worden.

2.4. De actoren van de participatie

Er zijn vier belangrijke actoren bij het opzetten van participatieve projecten: de begunstigden, de vrijwillige doelgroepmedewerkers, externe vrijwilligers en de werknemers. Tussen die verschillende betrokkenen spelen spanningsvelden en zien we verschillende manieren om daarmee om te gaan. We bekijken eerst het vrijwilligerssluik, om achteraf in te gaan op de situatie van de werknemers.

2.4.1 De begunstigden

Dit zijn de personen die naar de organisaties toestappen om er hulp te zoeken.

De doelgroep- en de externe vrijwilligers

De externe vrijwilligers zijn personen die geen gebruik maken van de hulp-of dienstverlening die de organisaties bieden en die een deel van hun vrije tijd investeren om een handje toe te steken.

« De personen die extern vrijwilliger zijn, zijn vaak dames die in een andere gemeente wonen en die willen helpen door zich in te zetten voor het project. Ze houden zich bezig met de link met de voedselbank. Bij de activiteiten doen we een beroep op doelgroepvrijwilligers. Ze komen in de organisatie binnen om te helpen en hebben een gelijkaardig profiel als de rest van het publiek (moeilijke situaties) » (coördinatrice)

De interne vrijwilligers of de *doelgroepvrijwilligers* zijn personen die omwille van sociale en/of economische redenen hulp krijgen van een vereniging en die zich voor de werking inzetten³⁸. In de verschillende organisaties die we ontmoetten wordt een specifieke terminologie gebruikt om die participerende personen te duiden: gewoon gebruiker, deelnemer, helper, vrijwilliger, enz. Die gehanteerde classificatie geeft al een indicatie van de plaats die participatie inneemt in de organisatie, in de interactie tussen de verschillende stakeholders. Die rijkdom aan benamingen en perspectieven duidt er op dat er geen unieke goede praktijk is die moeiteloos overal geïmplementeerd kan worden. Het is de specifieke context (soort organisatie, nagestreefde doelstellingen, doelpubliek, voor handen zijnde middelen,...) die de meest aangewezen vorm van vrijwilligerswerk bepaalt.

« Als we de piramide van noden en de elementaire en alimentaire noden bekijken zijn het de doelgroepvrijwilligers die kunnen genieten van die diensten. De “begeleidende vrijwilligers” zijn personen die niet meteen gebruik maken van de diensten van het huis maar die deelnemen aan het project en personen die van de diensten genieten begeleiden en die er hun schouders onder zetten. Een derde categorie van personen bestaat uit de begunstigden die geen vrijwilligerswerk doen in het huis, en die enkel gebruik maken van de dienstverlening » (begeleidend vrijwilliger)

---

³⁸ Dan Ferrand BECHMANN toont aan dat « er altijd twee soorten vrijwilligerswerk geweest zijn : dat van een groep die zich buigt over een andere groep en dat van een groep die meestal in moeilijkheden zit en die voor zichzelf en voor de gemeenschap werkt » (Ferrand-Bechmann, D. (2000). *Le métier de bénévole*, Anthropos, Paris, 2000, p. 10).

De verschillende benamingen voor doelgroepvrijwilligers

We hebben getracht de verschillende termen die in het kader van vrijwillige participatie door de organisaties gebruikt worden onder te brengen in drie ideaaltypische categorieën.

- Gebruikers: zijn die personen die enkel gebruik maken van de dienstverlening, die hulp ontvangen of aan een activiteit meedoen, zonder zich verder te engageren.
- Helper: Een persoon die een handje toesteeft, als hij daar zin en tijd voor heeft. De organisatie houdt geen rekening met deze niet geplande hulp in zijn beheer en in de verdeling van het dagelijkse werk. Toch moeten we deze vorm van participatie niet onderschatten, want het is vaak de eerste stap in een formelere betrokkenheid als vrijwilliger. Het gaat om een waardevolle stap voor de persoon in kwestie (zich nuttig voelen, identificatie met een groep, enz.) maar ook voor de organisatie zelf (alle beetjes helpen om het team te ondersteunen in zijn werk).
- Interne vrijwilliger of doelgroepvrijwilliger: dit is iemand die een deel van zijn tijd investeert in de organisatie en die deel uitmaakt van de werkplanning. Hij moet dan ook rekening houden met een aantal verplichtingen (uurregelingen, hiërarchie, coördinatie,...) die sterk lijken op die in het “echte” werklevens. Hij krijgt ook expliciet erkenning van de organisatie voor zijn inbreng.

De doelstellingen van het vrijwilligerswerk

Vrijwilligerswerk kent verschillende doelstellingen. Sommige vrijwilligers bouwen een hele “participatieve carrière” uit bij de organisatie. Er zijn drie soorten doelstellingen:

- Vrijwilligerswerk als sociale binding
- Vrijwilligerswerk met het oog op (zelf)waardering, responsabilisering en het verhogen van autonomie
- Vrijwilligerswerk als springplank naar een herinschakeling op de arbeidsmarkt, als opstap naar een (reguliere) tewerkstelling.

Deze doelstellingen zijn vaak met elkaar verstrengd en voor sommigen functioneren bepaalde doelstellingen als tussenstap naar andere doelen. Een aantal organisaties wezen op het risico dat vrijwilligers opgesloten geraken in hun statuut van vrijwilliger, dat zij in een parallel systeem vastgeraken en dat het vrijwilligerswerk een effectieve herinschakeling op de arbeidsmarkt verhindert. Dat is vooral het geval wanneer de vereniging zelf geen mogelijkheden kan bieden tot doorstroming naar andere vormen van tewerkstelling (PTP, artikels 60, enz.). Om die reden weigeren bepaalde verenigingen om vrijwilligerswerk te organiseren. Ze opteren ervoor vrijwilligers te werk te stellen onder voorwaarden die zo sterk mogelijk aanleunen bij de arbeidsvoorwaarden op de reguliere arbeidsmarkt. Ze hopen hen zo niet in een – wat hen betreft – vrijwilligersval te lokken.

Tot slot maken we een onderscheid tussen de doelstellingen van de organisatie en die van de vrijwilligers. Idealiter lopen die twee doelstellingen gelijk. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer een organisatie nood heeft aan helpende handen in het dagelijkse werk, en een aantal gebruikers een zinvolle bezigheid zoeken of iets willen bijleren. Dit vraagt een evenwichtsoefening.

Effecten van vrijwilligerswerk op de personen en de verenigingen

Wanneer een persoon het statuut van vrijwilliger krijgt heeft dat invloed op diens zelfbeeld en zijn relatie met de organisatie. Een aantal vrijwilligers voelt zich niet langer een hulpbehoevende die een handje toesteeft, maar beschouwt zich als een volwaardig medewerker van de organisatie. Die verschuiving dwingt organisaties na te denken over de verdeling van de rollen aan de betrokken actoren, en hoe dit door vrijwilligers en maatschappelijk werkers beleefd wordt.

De mate waarin de vrijwilligers autonoom kunnen handelen hangt af van hun competenties, hun persoonlijke situatie (de stabiliteit of onzekerheid) en van het vertrouwen dat ze krijgen. Soms wordt een organisatie gedwongen een zekere autonomie toe te staan omwille van gebrek aan structurele middelen. Volgens de respondenten kan dat werken, maar ook zorgen voor spanningen. Vrijwilligers te snel te veel middelen of verantwoordelijkheden geven (sleutels overhandigen, verspreiden van voedselhulppakketten eerst onder begeleiding, later alleen, enz.) kan zorgen voor problemen en nefaste invloed hebben op de individuele medewerkers en de organisatie in zijn geheel.

De mate waarin macht gedeeld wordt, en beslissingen gezamenlijk genomen worden, kan worden afgemeten aan de wijze waarop beslissingen worden genomen en aan de inhoud ervan. Een van de deelnemers aan de MAG vertelt: “iets te zeggen hebben over de kleur van de servetten is niet hetzelfde als zeggenschap over de rekeningen van de vzw”. We komen terug op de participatieladder die we eerder reeds aanhaalden: welke competenties worden van de vrijwilligers verwacht? Is er omkadering en begeleiding of zijn er opleidingen voorzien?

Het vraagstuk van de graad van formalisering

De formalisering van de relaties tussen de vrijwilligers en de structuren zorgt er meestal voor dat de betrokkenheid van personen erkend wordt. Het is ook een manier om de vrijwilligers verantwoordelijkheden te geven en de taken te verdelen. In sommige organisaties worden systematisch gezamenlijke werk- en coördinatievergaderingen belegd.

De manier van rekruteren

De manier van rekruteren van vrijwilligers verschilt van organisatie tot organisatie. Sommige verenigingen doen dat heel informeel, terwijl er andere zijn die het rekruteringsproces volledig geformaliseerd hebben (observeren van de persoon, gesprek, testperiode, evaluatie). Zij die gebruik maken van een gesprek halen daar de voordelen van aan. Zo komt de organisatie te weten welke functie de persoon in kwestie wil invullen, kan de verenging op haar beurt de werking verduidelijken, en kan in overleg de taak worden vastgelegd.

Het contract

Sommige verenigingen bieden systematisch vrijwilligerscontracten aan, volgens de vigerende wetgeving en voorzien in onkostenvergoedingen (wet op de rechten van de vrijwilliger³⁹), bovenop bepaalde voordelen in natura (gratis maaltijd, terugbetaling van de trajecten,...). Ze gaan ervan uit dat dit contract gekoppeld aan een geldelijke waardering niet alleen de vrijwilligers naar waarde schat, maar het hen tegelijkertijd ook responsabiliseert, aanspreekbaar maakt. Andere organisaties oordelen dan weer dat een ‘contract’ het oorspronkelijk, vrijblijvend engagement bezwaart, de

³⁹ <http://www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/05%29 Pictures, documents and external sites/09%29 Publications/PUB 1564 LaLoi.pdf>

spontaniteit drukt en de formele relaties die ze elders 'ondergaan' teveel kopieert (waarbij dan vooral gedacht wordt aan de RVA). Dat kan volgens hen resulteren in een ongunstig klimaat van wantrouwen, dat net maakt dat mensen zich niet ten volle engageren. Deze organisaties voorzien dan meestal wel in voordelen in natura (gratis maaltijd, enz.) waardoor de vrijwilliger ook hier een materiële waardering krijgt voor het gepresteerde werk.

2.4.2 De medewerkers

De medewerkers (werknemers) bekleden een sleutelpositie in het participatieve proces. Ze beïnvloeden de manier waarop de participatie wordt georganiseerd en de wijze waarop dit beleefd wordt door de betrokken personen. Op hun beurt zijn zij, de medewerkers, gevormd door hun eigen levenservaringen die ze in de hulpverleningsrelatie meenemen, en beïnvloed door de omstandigheden waarin ze hun werk moeten uitvoeren.

De competenties

Los van de genoten basisopleiding zijn de elders verworven competenties van de projectmedewerkers belangrijk voor de vormgeving van het project. Voor sommige collectieve of gemeenschapsprojecten is een zekere bekwaamheid in het beheer en in de omkadering van een groep een troef. Bepaalde participatieve projecten ontstaan net door het aanspreken van bijzondere competenties aanwezig bij medewerkers. Dit werkt motiverend voor de betrokkenen, maar er bestaat ook het gevaar dat de medewerker, in al zijn enthousiasme, het project te veel overheerst. Participatieve projecten hebben net tot doel zoveel mogelijk ruimte en initiatief aan de begunstigden te laten.

De opleiding

De professionals die de begunstigden omkaderen, hebben verschillende achtergronden. Sommigen werden opgeleid als animatoren of opvoeders, anderen volgden een horeca-opleiding of een opleiding in public relations of communicatie. Sommigen behaalden een diploma van maatschappelijk werker, maar dat is niet altijd het geval. De medewerkers nemen hun variatie aan ervaringen mee en ontwikkelen op basis daarvan een eigen aanpak. Dit heeft het gevolg dat men in de relatie met gebruikers verder kan gaan dan in de traditionele verhouding tussen maatschappelijk werker en begunstigde.

De stap naar het participatieve blijkt niet altijd eenvoudig, vooral niet voor diegenen die een klassieke individueel maatschappelijke werk-opleiding genoten. Participatieprocessen werken in op de hiërarchische en machtsverhoudingen in de relatie tussen maatschappelijk werker en cliënt. Er zijn medewerkers die deze verandering zien als innoverend en kansrijk. Voor anderen is dit vreemd en moeilijk hanteerbaar in hun manier van denken en handelen over maatschappelijk werk. Gemeenschappelijke actie en groepswork begeleden lijkt niet voor iedereen weggelegd. Een aantal medewerkers klagen aan dat ze niet genoeg instrumenten en technieken aangereikt kregen in hun basisopleiding om op die manier met cliënten aan de slag te gaan.

De persoonlijkheid

Tot nog toe hadden we het over objectief vast te stellen elementen zoals competenties en opleidingen. Maar participatieprocessen worden ook beïnvloed door een menselijke en relationele factor: de persoonlijkheid van de medewerker. Die blijkt van groot belang. Charismatische

medewerkers met uitgesproken menselijke kwaliteiten (openheid, empathie,...) maken een positieve dynamiek los en genereren betrokkenheid.

Collectief of individueel werk

De begeleiding van participatieve processen en de aandacht voor sociale actie is slechts een deel van het sociaal werk.. De individuele begeleiding, blijft veruit de meest beoefende en is makkelijker te valoriseren aan de hand van kwantificeerbare resultaten en onmiddellijke en concrete effecten. De meerwaarde van groepswork wordt niet altijd correct ingeschat door collega's, directie, en partnerorganisaties. Het feit dat deze manier van werken tijd nodig heeft om zich te ontwikkelen, kan maken dat men er zelfs niet mee start. Het gebeurt ook dat werknemers individueel maatschappelijk werk combineren met collectieve en gemeenschapsactiviteiten, en werken met eenzelfde publiek. Dat is soms erg delicaat. Mogelijk voelen cliënten zich verplicht om te participeren. Ze willen hun maatschappelijk werker behagen, of hebben schrik voor mogelijke sancties. Mensen mogen er voor kiezen, vanuit hun persoonlijkheid of persoonlijke voorkeuren, om selectief te zijn in het engagement dat ze opnemen. Die keuzevrijheid moet gewaarborgd blijven.

Verhouding tot de hiërarchie

De organisaties waarin de participatie dynamisch is en die ruimte voor initiatief laten voor de gebruikers, zijn vaak ook de organisaties waarin de medewerkers een zekere graad van vrijheid en autonomie hebben ten opzichte van hun hiërarchie (directie,...). Een soepele, eerder horizontale structuur lijkt creativiteit van de werknemers aan te moedigen, die zichzelf dan ook ten dienste kunnen stellen van de wensen en de noden van de gebruikers.

De militante betrokkenheid

Een aantal organisaties maakt werk van participatieve projecten die veel verantwoordelijkheid overlaten aan gebruikers. Dit soort projecten wordt vaak gedragen door "militante" medewerkers. De activiteiten die ze voorzien, hebben vaak een politieke dimensie (bij voorbeeld eisen in verband met onderdak). Deze medewerkers strijden om de levensvoorwaarden van hun publiek te verbeteren en om ze de nodige middelen in handen te geven om de oorzaken van hun levensomstandigheden aan te pakken. Dit engagement leidt tot een grote flexibiliteit van de medewerkers en een tijdsinvestering, die verder gaat dan de normale werkuren.

Turn-over van de medewerkers

Participatieve projecten vragen veel energie. Veel medewerkers worden geconfronteerd met een soort werkmoeheid wat kan zorgen voor een turnover van de medewerkers in de organisatie. Als die turnover te groot wordt, kan dat een handicap worden vooral als er een speciale band gecreëerd werd in de loop van de tijd tussen de medewerker en de begunstigden. Het vertrek van een medewerker kan de deelnemers demotiveren en de continuïteit van het lopende project in gevaar brengen. Er zal dan opnieuw tijd nodig zijn voor de opbouw van een vertrouwensband met de gebruikers.

2.5. Voorwaarden om participatief te werken

In de MAG's 'Analyse en Groupe' die we in de verschillende regio's hielden, werden heel wat voorwaarden geformuleerd en uitgewisseld die participatief werken mogelijk maken en die in de

verschillende organisaties van voedselhulp gehanteerd werden. Wij hebben ze opgelijst als inspiratiebron voor andere initiatieven.

2.5.1. Flexibel werken verruimt participatiekansen

“Het OCMW gaf mensen die problemen hadden om aan voedsel te geraken toen voedselpakketten uit de keuken van het rustoord mee. Een aantal problemen daarbij waren: dat mensen elke dag hun pakket moesten komen halen (omwille van de veiligheidsnormen voor het verse voedsel), geen evenwichtig samengesteld standaardpakket omwille van de afhankelijkheid van het dagaanbod van het rusthuis. Het OCMW ging onderzoeken hoe ze hier op een andere manier mee zouden kunnen omgaan. Momenteel werkt het OCMW met cheques” (Diensthoofd sociaal huis).

Strakke regelgeving en procedures kunnen leiden tot als mensonwaardig ervaren werkwijzen. Zijn eigen werking durven en kunnen in vraag stellen (door inschakeling van opgeleide ervaringsdeskundigen) leidde binnen één van de door ons onderzochte OCMW's tot meer flexibiliteit in werkwijze en tot alternatieve werkvormen. Het verwittigen van het eigen cliënteel via een SMS-systeem is hier een voorbeeld van. Het aanbod van voedsel voor verdeelpunten is niet constant. Er is soms plots een aanbod aan seizoensgroenten en –fruit. Dit aanbod kenbaar maken via een SMS is een systeem dat een flexibele en tijdige verdeling van een onverwacht aanbod mogelijk maakt. Het idee kwam van een doelgroepmedewerker. Een organisatie kan het opnemen en faciliteren.

In de voedselbedeling zelf wordt vaak soepel omgesprongen met regels en het opleggen van voorwaarden. Bij een aantal organisaties is en blijft iedereen in nood welkom. Dit verlaagt de drempel, geeft het gevoel aanvaard en vertrouwd te worden. Voor mensen in nood wordt steeds een oplossing op maat gezorgd. Vaak wordt er een onderscheid gemaakt tussen noodpakketten en voedselbedeling. De organisatie van de voedselbedeling op vaste tijdstippen, staat niet in de weg dat mensen in nood zich buiten alle afspraken en openingsuren om, kunnen aanbieden voor een noodpakket. Medewerkers in de voedselbedeling krijgen handelingsruimte, de beslissingsmacht om extra's toe te kennen.

Op het ogenblik dat de voedselbedeling plaats heeft, worden vaak 'vrijblijvend' andere activiteiten aangeboden. Deelname hieraan wordt niet als voorwaarde voor het verkrijgen van een pakket gesteld: het staat mensen vrij om wel of niet deel te nemen.

Al deze initiatieven werken drempelverlagend, zorgen ervoor dat de zwakste burgers kunnen genieten van het aanbod en kunnen groeien naar meer participatie.

Participatie bevorderen betekent vaak ook dat men participatiekansen op maat van de betrokkenen zoekt. Dit vraagt ook de ontwikkeling van flexibele systemen van inzet van medewerkers/vrijwilligers zodat elkeen op basis van zijn eigen mogelijkheden de kans krijgt om zich in te zetten in de werking. Zo werkt men met wisselende uurroosters, voorziet men in het geleidelijk opbouwen van toevertrouwde verantwoordelijkheden en taken, en houdt men rekening met de beperkte draagkracht of mogelijkheden van doelgroepmedewerkers. Een job is geen in te vullen 'profiel', er wordt gezocht naar een gepaste inzet van de talenten van de medewerker.

“Iedere keer als wij feestelijkheden opzetten, rommelmarkten enzovoort, dan zien we de beperktheid van tijd en van inzet. Mensen zetten zich in, maar ja, kunnen dat niet altijd een ganse dag aan bijvoorbeeld.” (voorzitter)

Om afwezigheden op te vangen en soepelheid in werkroosters mogelijk te maken wordt een onderscheid gemaakt tussen “vaste” en eerder “losse” vrijwilligers. Medewerkers krijgen de vrije keuze wanneer ze willen en kunnen ingeschakeld worden, ... maar eens een afspraak vastgelegd worden ze wel verwacht. Als doelgroepmedewerkers niet opdagen, kunnen “vaste” vrijwilligers dit opvangen.

Van organisaties wordt in grote mate flexibiliteit verwacht. Ook van vrijwillige medewerkers zonder armoede-ervaring, wordt heel wat begrip en aanpassingsvermogen verwacht. Flexibiliteit wordt, tenslotte, ook bepleit bij andere, externe organisaties, zoals bij het OCMW inzake de door haar gestelde eisen naar activering van de doelgroep. VZW Toontje doet dit in nauwe samenspraak in een gestructureerd overleg met het OCMW van Gent.

2.5.2. Samenwerking met leden van de doelgroep vereist coaching

“Ik denk qua inzicht dat er een zekere groei in is, maar er is ....het zit nog op een ander niveau. Met inzicht bots je nog altijd op het feit dat je bepaalde andere keuzes gaat maken dan dat je mensen in armoede soms ziet maken. En dat blijft ook botsen. Hein zo van ‘hoe is dat nu mogelijk’. En met vriendschap opbouwen, en met begrip, kun je meer de kloof overbruggen. Het blijft dat je soms zegt, hoe is dat nu mogelijk? Allez en ge hebt uwen baas nu laten staan omdat, weet ik veel wat dat er niet gelukt is, en dan, er moet niet veel gebeuren opdat een engagement niet meer nageleefd wordt. We zien dat in de projectwerking ook, wij hebben een kind die ziek is, ne man die ziek is, ons moeder dit of wat, maar we staan hier, bij doelgroepmensen zien we dikwijls die staan hier niet dan. Dat primeert dan, dan komt ge niet altijd met inzicht, dus, maar ge komt er wel met begrip en met verstaan en met kansen geven, en toch, toch praten over gelijkwaardigheid, en gelijkwaardigheid is dat je alle twee probeert afspraken na te komen of te verwittigen “(voorzitter).

Voedselbedelingscentra slagen er in om ontmoeting en samenwerking te organiseren tussen mensen met armoede-ervaring en vrijwilligers die die ervaring niet hebben. Hierbij ontstaan echter vaak spanningen en leefwereldbotsingen. Wat zijn achterliggende motieven bij vrijwilligers om dit werk te doen? Zelfbelang? Wie coördineert en wie voert uit? Hoe sterk is het engagement? Voedselbedeling organiseren op regelmatige tijdstippen vereist dat er voldoende personeel aanwezig is, wat een serieuze tijdsinvestering van vrijwilligers vraagt. Er is een kloof tussen middenklasse-vrijwilligers en doelgroep-vrijwilligers ... en organisaties hebben vaak niet de luxe om te kunnen ‘selecteren’ op de mate waarin de enen begrip hebben voor de anderen.

Mogelijke oplossingen voor het omgaan met deze spanningen worden gevonden in het opzetten van aparte deelwerkingen of het voorzien in vorming en coaching voor de vrijwilligers.

Soms worden aparte deelwerkingen opgezet die elk hun eigen beslissingsmacht en een takenpakket hebben. Een voorbeeld is een werking, waarin een vrijwilligersploeg en een arbeidszorgproject actief zijn. Elk heeft zijn eigen werkmomenten en takenpakket. Samen zorgen ze voor de organisatie van de voedselbedeling, zonder dat ze ook feitelijk moeten samenwerken. Die onderverdeling in aparte werkingen staat uiteraard niet in de weg dat men af en toe een helpend handje toesteekt.

De meeste werkingen erkennen ook de nood aan vorming en coaching voor de vrijwilligers. Van de vrijwillige medewerkers wordt niet enkel verwacht dat ze uitvoerders zijn van specifieke taken. Er wordt ook een respectvolle en dienstvaardige houding verwacht ten aanzien van de gebruikers. Vaak worden achtergronden en de oorzaken van armoede geduid en uitsluitingsmechanismen verklaard. Er wordt tussendoor inzicht meegegeven in de leefwereld van het publiek waarvoor ze werken. Hierin lijkt een bijzondere rol weggelegd voor (opgeleide) ervaringsdeskundigen. Organisaties investeren in de effectieve samenwerking door het loskomen van een paternalistische visie. Doelgroepmedewerkers van hun kant leren 'kwaliteiten' zien van vrijwilligers.

"Soms denken wij ook we hebben het gezegd, het zit erin. Alsof dat we een tas koffie vult. Zo werkt het absoluut niet. Ik zie dat dan meer als, bij die communicatie ook, dat we, iets dat informeel als boodschap de ronde gaat, eens op een formele manier naar voor brengen en eens met aandacht bekijken." (coördinator sociale kruidenier).

Uit de verschillende 'analyses en groupe' bleek ook dat coaching, zich ondersteund weten door de organisatie, door vrijwilligers als enorm belangrijk wordt ervaren. Doelgroepmedewerkers halen ook het belang aan van medewerkers die hen begeleiden en ondersteunen. Coaching is een voortdurende nood en aandachtspunt. Het vraagt meer dan louter technische begeleiding of het praktisch wegwijs maken. Het bestaat uit een stapsgewijs ontdekken waar iemands talenten liggen. Dit vraagt een brede, integrale kijk op medewerkers en een procesgerichte aanpak. Coaching sluit best aan bij de doe-cultuur: veel vrijwilligers zijn doeners. Maar coaching kan ook gericht zijn op het faciliteren van inspraak op een hoger niveau dan mee-doen. Het kan er tevens uit bestaan vorming te voorzien rond deontologie, methodisch werken, de wijze waarop men voedselhulp verstrekt. Een vorming die dan binnen de eigen organisatie of een koepel georganiseerd kan worden.

2.5.3. Belang van financiële ondersteuning als participatie-stimulator

In de verschillende landsdelen werd melding gemaakt van subsidiekanalen, die de organisatie van participatiebevorderende activiteiten aantrekkelijk maken. In Wallonië viel de stimulerende werking van SIS op, in Vlaanderen zagen we initiatieven die gebruik konden maken van financiering via het armoede-decreet. In gans België bestaat de mogelijkheid tot betoelaging van sociale en culturele participatie via het OCMW.

De Sociale inschakelingsdiensten (Services d'Insertion Sociale, SIS)

Het Waalse decreet van 17 juli 2003 betreffende de sociale inschakeling maakt sociale inschakelingsinitiatieven (SIS) mogelijk. Volgens het « Observatoire des innovations sociales (Observatorium voor maatschappelijke innovaties) »⁴⁰, waren er in 2008 voor alle soorten organisaties samen meer dan een zestigtal SIS erkend. De SIS hebben als doelstelling⁴¹ om groeps- of gemeenschapsacties op te zetten waardoor mensen die aan de rand van de samenleving leven⁴²

⁴⁰ D'Haeyer, A., Massart, B., Morenville, C., (2008). L'insertion sociale, enjeu de société : une journée des SIS associatifs, 29 januari, Laboratoire des innovations sociales, Cahier n°86-87, pp. 1-41

⁴¹ Artikel 4 bepaalt volgende doelstellingen: 1) sociaal isolement doorbreken; 2) een deelname aan het sociale, economische politieke en culturele leven toelaten 3) sociale erkenning promoten; 4) het welzijn en de levenskwaliteit verbeteren; 5) autonomie bevorderen.

⁴² Wat betreft het doelpubliek van deze maatregel: de SIS richten zich tot « alle personen die in een uitsluitingssituatie leven, dat wil zeggen alle meerderjarige personen die te maken hebben of die te maken kunnen krijgen met moeilijkheden om een leven te leiden dat in overeenstemming is met de menselijke waardigheid en om hun door artikel 23 van de Grondwet verworven rechten te laten gelden. De persoon mag daarenboven, voor wat de sociale inschakelingsdiensten betreft, niet in aanmerking komen voor een socioprofessioneel inschakelingsinitiatief (art.3 van het decreet).» De Algemene

opnieuw maatschappelijke banden kunnen smeden. De groeps- of gemeenschapsacties in het kader van een SIS richten zich meer bepaald op: groepswerk waarbij collectieve en individuele resources worden gebruikt, het uitwerken van middelen om te strijden tegen de problemen die voortspruiten uit armoede, het uitwerken van tools, hulp bij collectieve projecten die uitgaan van personen in een uitsluitingssituatie, een bijkomende sociale en individuele begeleiding bovenop het collectieve sociale werk en de creatie van diverse sociale banden (tussen generaties, en tussen culturen). Daartoe zetten de SIS praatgroepen op, maar ook ontspanningsactiviteiten of creatieve ateliers: allemaal activiteiten die zich situeren op het grensgebied tussen maatschappelijk werk en permanente opvoeding.

Met een SIS-erkenning kunnen de organisaties subsidies krijgen waarmee ze het loon kunnen betalen van een maatschappelijk werker die zo 19 uur participatieve projecten per week kan organiseren. De erkenning wordt toegekend voor een maximum van drie jaar, verlengbaar op vraag van de maatschappelijke integratiedienst. Elke verlenging van een erkenning wordt toegekend voor minimum 3 en maximum 5 jaar.

Verenigingen waar armen het woord nemen

In Vlaanderen wordt participatie van mensen in armoede bevorderd door het decreet betreffende de armoedebestrijding van 21/3/2003. Participatie staat centraal in dat decreet. Om die participatie te bereiken, voorziet het in de erkenning en subsidiëring van verenigingen waar armen het woord nemen. Dit zijn vzw's die werken aan het samenbrengen van mensen in armoede in groep, hen het woord geven, werken aan hun maatschappelijke emancipatie en maatschappelijke structuren, organiseren van vormingsactiviteiten en dialoog en armen blijven zoeken. Op 1 januari 2012 zijn 49 erkende verenigingen waar armen het woord nemen actief. Filet Divers en de Welzijnsschakel maken daar deel van uit. Net zoals 't Hope, die met een afvaardiging zetelt in de raad van beheer van De Graancirkel en Bij Ons/Chez Nous⁴³.

Sociale en culturele participatie

De OCMW's krijgen middelen ter beschikking waarmee ze de deelname door de doelgroep aan culturele en sociale activiteiten of manifestaties kunnen stimuleren. Het gaat dan om personen die gebruik maken van een vorm van hulpverlening van het OCMW. Het OCMW kan een individueel voordeel toekennen, zoals de tussenkomst in de kosten voor een toegangsticket, maar kan ook een collectief voordeel verstrekken door een manifestatie te ondersteunen die zich (dan niet exclusief) tot de doelgroep richt⁴⁴. Een aantal van de bezochte organisaties konden via deze weg goedkope tickets aanbieden voor culturele uitstappen, sportmanifestaties en dergelijke meer.

Directie van de Sociale Actie en van de Gezondheid (Direction générale de l'Action sociale et de la Santé, DGASS) verduidelijkt dat het initiatief zich richt op personen tussen de 18 en de 64 jaar die in een voorlopige maatschappelijke uitsluitingssituatie zitten, die moeilijkheden hebben om hun menselijke waardigheid te bewaren en die momenteel niet in staat zijn om hun sociale of psychologische *ressources* aan te spreken waardoor ze zich zouden kunnen inschrijven in een socioprofessioneel inschakelingsinitiatief. Ze moeten ook werkloos zijn en mogen niet ingeschreven zijn voor een beroepsopleiding maar wel wettelijk toegang hebben tot de arbeidsmarkt (legaal in het land zijn) Er is echter een marge van 20% voorzien voor personen die niet voldoen aan de toegangsvoorwaarden van het decreet. Zo kunnen diversere banden gecreëerd worden, bijvoorbeeld met oudere personen of jongeren.

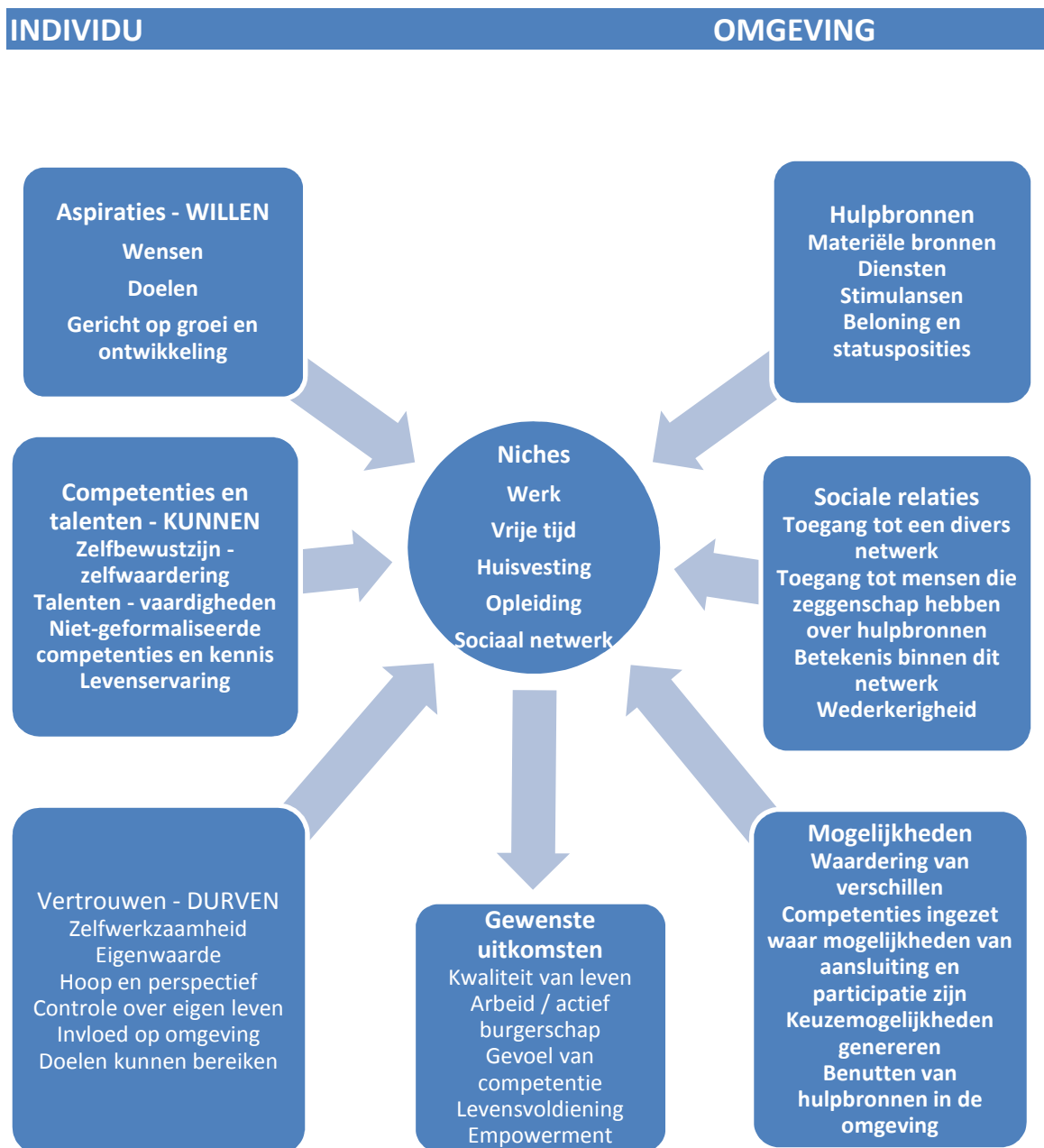
⁴³ 21/03/2003 - Decreet betreffende de armoedebestrijding (B.S.11/06/2003)

⁴⁴ Clé, A. (2005). *Culturele, sportieve en sociale participatie. Het OCMW aan zet! Een praktijkgids*. Brussel: Epo.

2.6. Voedselbedeling als een 'enabling niche'

De studie van innoverende praktijken in voedselbedeling vanuit een focus op kansen tot participatie en activering heeft ons doen vaststellen dat verschillende voedselbedelingcentra erin slagen om 'kansenbiedende niches' te creëren voor zeer kwetsbare groepen in de samenleving.

Ze brengen de krachtenbenadering van Rapp en Goscha in de praktijk. Als doelstelling hebben ze om de levenskwaliteit van mensen in (financiële) nood te verbeteren. Daarvoor creëren ze een kansenbiedende of 'enabling niche', waarin ze tal van krachten samenbrengen. Krachten van de individuen die ze willen verder helpen, krachten van de vrijwilligers die de organisatie van de voedselhulp mogelijk maken en krachten vanuit de omgeving. Schematisch kunnen we dit als volgt voorstellen:

Figuur 1: Het krachtenmodel van Rapp en Goscha

Dit model toont dat de kwaliteit van leven of wat men bereikt in zijn leven, sterk wordt bepaald door de kwaliteit van de niches waarin men vertoeft. Een niche wordt gedefinieerd als 'een habitat van een persoon of een groep'. De variëteit van habitats stemt overeen met de levensdomeinen: woning, werk, opvoeding, vrije tijd, sociaal netwerk. Samen vormen ze de levensomstandigheden. In extreme vormen onderscheidt men 2 types van niches: de vastzettende niches en de groeikansen-biedende niches. Daarnaast onderscheidt men natuurlijke en gecreëerde niches. Een voorstelling

Tabel 7 Typologie van niches

	Natuurlijk	Gecreëerd
Vastzettende niche (entrapping niche)	Armoede Werkloosheid Thuisloosheid Stigmatisering/etikettering Uitsluiting	Totale instituties Gespecialiseerde, categoriale voorzieningen Institutionalisering Hospitalisering Buitengewoon onderwijs Bescherpte werkplaatsen
Kansenbiedende niche (enabling niche)	Integratie/inclusieprocessen Kansen tot werk, vrije tijdsbesteding Betrokkenheid in de familie Actief burgerschap in de gemeenschap	Vermaatschappelijking van de zorg Inclusief onderwijs Supported employment Woonbegeleiding Zelfhulpgroepen/Eigenkrachtconferenties

Een aantal voedselbedelingscentra slaagt erin om via de uitbouw van participerende en activerende initiatieven zo een kansenbiedende niche te creëren. Kenmerken van een 'kansenbiedende' of 'enabling niche' zijn:

- dat ze deelnemers niet stigmatiseert of behandelt als marginalen
- dat mensen een beroep kunnen doen op lotgenoten/hun eigen netwerk voor ontmoeting, steun en zelfwaardering maar dat de niche hen ook toegang biedt tot anderen, die een ander perspectief binnenbrengen, zodat hun sociale wereld minder beperkt is. Voorbeeld hiervan is de welzijnsschakel in Beerse, die zich als doel stelt ontmoeting te organiseren tussen mensen met armoede-ervaring, en mensen zonder die ervaring, maar tegelijk ook een aparte praatgroep organiseert voor MIA's (mensen in armoede).
- dat mensen niet verengd worden tot 'de sociale categorie' waarbij ze ingedeeld worden (de arme, de drugsverslaafde, de tienermoeder, de migrant). Men ziet de totale en unieke persoon, met zijn eigen aspiraties en kenmerken. De voorzitter van VZW Toontje wil niet horen van een onderscheid tussen doelgroepvrijwilligers en vrijwilligers. In haar ogen zijn het allemaal vrijwilligers, zij kijkt enkel naar aanwezige talenten.
- dat er vele stimulansen zijn om realistische, lange termijn doelen voor zichzelf te stellen en om naar die doelen toe te werken.
- dat er goede realistische feedback gegeven wordt, zodat mensen onrealistische percepties en interpretaties kunnen erkennen en corrigeren
- dat er voldoende kansen op maat geboden worden om vaardigheden en houdingen aan te leren, die een beweging naar andere niches mogelijk maken. Het arbeidszorgproject

Koekegoed, verbonden aan vzw de Graancirkel, biedt zo de mogelijkheid actieve testing te doen van bij hen geactiveerde leefloontrekkers.

- dat er voldoende economische middelen beschikbaar zijn en dat competenties en kwaliteit beloond worden door vrijwilligersbijdragen bijvoorbeeld, of de aanmoedigingspremie in arbeidszorgprojecten.

2.7 Praktische gids voor de organisaties

Zoals we eerder al aanhaalden, bestaat er geen kant-en-klaar recept om participatieve projecten te organiseren. Deze studie maakte duidelijk dat er een aantal thema's bekeken moeten worden om participatieve projecten te organiseren: de doelstellingen van het project, het publiek waarvoor het project bedoeld is, de beschikbare middelen, de evaluatiecriteria, en de context waarin het proces zich inschrijft. In algemene termen kunnen we stellen: hoe meer meetbaaren concreter de doelstellingen en criteria zijn alvorens het project wordt georganiseerd, hoe meer doordacht het project is, hoe meer kans op slagen het heeft. Het duidelijk formuleren van de doelstellingen laat toe om het project te kaderen en zorgt ervoor consequent ontwikkeld wordt. Zo kunnen fouten, misverstanden, overspannen verwachtingen, stress en verwarring vermeden worden.

Een aantal van de thema's kunnen in vraagvorm gesteld worden. Het is niet de bedoeling om dan telkens een pasklaar antwoord te vinden maar wel om een checklist te hebben. Die kan geraadpleegd worden bij de opstart van een nieuw participatief project en tijdens het verdere verloop ervan. Zo kan regelmatig teruggekoppeld worden naar verschillende thema's en vragen, kan het project kritisch in vraag gesteld en bijgestuurd worden. Dit reflexief werken is misschien wel de belangrijke sleutel tot welslagen van het project. Het biedt evenwel geen garantie voor succes maar wel voor een coherente en professionele aanpak.

Hieronder geven we de verschillende vragen en thema's chronologisch weer. We beschrijven wat er nodig is bij het uitdenken van het project, op het moment dat het project wordt geconcretiseerd en op het moment dat het project wordt geëvalueerd.

HET PROJECT UITTEKENEN

HET PROJECT

De doelstellingen klaar en duidelijk definiëren in verband met:

Leren en verwerven van competenties

Deelnemers versterken

Inschakelen van de personen in een projectdynamiek

Type activiteit en de vorm ervan definiëren

De tijdsduur van de activiteiten bepalen

Partners en eventuele samenwerkingsverbanden vastleggen

HET PUBLIEK

Doelpubliek afbakenen

Wie heeft toegang tot het project? (gebruikers, buurtbewoners, leefloongenieters,...)

Wat zijn de implicaties voor de deelnemers (welk niveau van engagement wordt gevraagd, welk niveau van beslissingen nemen?,...)

DE CONTEXT

Beschikbare financiële middelen definiëren

Beschikbare menselijke middelen definiëren

Competenties van het omkaderend personeel / de animator identificeren

Duidelijk stellen wie aan de basis ligt van het initiatief (overheid, directie, gebruikers,...)

CONCRETISEREN VAN HET PROJECT

Welke begeleiding van de deelnemers in het begrijpen van de doelstellingen? Hoe?

Uurregelingen laten samenvallen met de beschikbaarheden van het publiek

Plaats van de activiteiten bepalen

Hoe het project promoten (mondeling, geschreven...)

Het statuut van de deelnemers bepalen (gebruikers, deelnemers, vrijwilligers...)

DE EVALUATIE VAN HET PROJECT

De evaluatiemomenten vastleggen

Deelnemers aan de evaluaties identificeren

Het type evaluatie en de indicatoren (kwalitatief en kwantitatief) bepalen

3. Versterkende samenwerking

Voedselhulp sluit aan bij de realiteit van een bestaande en steeds toenemende nood, van een lange traditie en van het bestaan van veel verschillende verdeelpunten. Op het terrein wordt de verdeling van voedselhulp, onder welke vorm ook, veelal opgenomen door niet-publieke organisaties wiens werking voornamelijk steunt op de inzet van vrijwilligers.

Samenwerking met andere organisaties en dan meer in het bijzonder het OCMW, kan bijdragen tot een meer kwaliteitsvolle voedselhulp. Daar zagen we in het onderzoek heel wat voorbeelden van.

Welke mogelijkheden tot verrijkende samenwerking hebben we kunnen onderscheiden? Wat heeft een OCMW te bieden aan voedselbedelingscentra?

Een belangrijke hulp voor voedselbedelingsorganisaties is het gericht doorverwijzen van 'behoefte'. Vaak gebeurt het sociaal onderzoek door een maatschappelijk werker verbonden aan een OCMW. De maatschappelijk werker geeft dan een verwijsbriefje mee, waardoor de betrokkene toegang krijgt tot de sociale kruidenier of de voedselbedeling. Maatschappelijk werkers kunnen via hun samenwerking een sociaal werk-visie en methodisch handelen binnenbrengen in de vrijwilligerswerking. Een sociaal werk-visie met als cruciale elementen: de keuzemogelijkheden van gebruikers verbreden, aangepaste en gezonde voeding bieden, een menswaardige hulpverlening verstrekken. Het lokale OCMW kan voorzien in de ondersteuning van de vrijwilligerswerking en nieuwe initiatieven faciliteren door de inzet van personeel, middelen en infrastructuur, door een coaching van vrijwilligers, door arbeidszorg en sociale tewerkstelling in te zetten en begeleiden.

Het OCMW en haar partners kunnen organisaties die zich lokaal bezig houden met het verstrekken van voedselhulp erkennen als volwaardige partner en deze inbedden in het Lokaal Sociaal Beleid. Die organisaties die nauw samenwerken met het lokale OCMW, zo blijkt uit de praktijkvoorbeelden, ervaren dat ze gehoor vinden bij dat OCMW rond onderwerpen die de doelgroep rechtstreeks aanbelangen. Ze nemen hun signaalfunctie op want weten dat hun opmerkingen bij de juiste beleidsverantwoordelijken terecht komen. Als deze organisaties zich inbedden in een platform van organisaties, vergroot dit de impact op het beleid en zetten ze zich als gesprekspartner met OCMW en Stad op de kaart. Dit creëert een forum waar diverse thema's gelieerd aan voedselhulp en armoede aangekaart kunnen worden vanuit verschillende perspectieven en achtergronden.

"Kraskepel heeft structureel bereikt dat het OCMW één tot twee keer per jaar een overleg doet met de Krasdiensten rond problematieken met de mensen die naar het OCMW gaan, en signalen en dingen, verduidelijkingen, (onverstaanbaar) dat is één van de verwezenlijkingen van aanvankelijk een keer bellen naar het OCMW van hoe zit dat en ik ben niet akkoord. Nu is dat meer gestructureerd. We hebben een forum gekregen om dat te doen."(voorzitter)

Het belang van trekkers binnen een organisatie als het OCMW is niet te onderschatten. Positieve ervaringen met die trekker(s) stralen af op gans de organisatie. Enthousiaste medewerkers, die het mandaat krijgen om tijd en energie te investeren in het ondersteunen van doelgroepmedewerkers blijken onmisbare pionnen voor het welslagen van participatieve projecten.

"V. is eigenlijk het gezicht van het OCMW in onze welzijnsschakel. Vroeger was het OCMW puur administratief. Als ge niet bijna van de honger omging, dan ging je niet naar het OCMW, maar Vivianne, vind ik, heeft het meer menselijke laten zien van het OCMW en veel mensen kennen dan zo het OCMW. Ja hela!" (vrijwilligster Welzijnsschakel)

In één van de organisaties die we bezochten, werd in samenwerking met het OCMW een projectweek opgezet. Tijdens die week werd gewerkt aan sensibilisering van (gemeentelijke en OCMW-)ambtenaren en politici (uit de OCMW- en gemeenteraad). Op een speelse, ludieke wijze werd een dialoog op gang gebracht tussen mensen in armoede, vrijwilligers, hulpverleners en mandatarissen. Dit maakt dat men wederzijds wantrouwen kan afbouwen, men vertrouwd raakt met elkaar en veiligheid kan creëren... maar dat is een werk van lange adem.

“We hebben dit jaar daar een spel gespeeld rond inleven waar dat we echt alles bij elkaar brengen, iedereen bij elkaar brengen, mensen van de doelgroep, mensen niet van de doelgroep, hulpverleners, mandatarissen en zo om te proberen die dialoog op gang te brengen maar ook aan elkaar vertrouwd te geraken, dat dat klimaat er komt want alle ik denk ook dat het de terechte opmerking is van de mensen zelf van kijk ik voel me niet echt heel veilig aan die tafel omdat ook aan de andere kant ook niet helemaal klaar is om dat te accepteren denk ik, alle ik denk dat dat langs twee kanten werkt.”(diensthoofd sociaal huis).

Dit vraagt een bijzondere deskundigheid die binnen een OCMW, waar een traditie bestaat van individueel maatschappelijk werk, en het groepswork veel minder is uitgebouwd, niet altijd in voldoende mate aanwezig is. Het OCMW kan die deskundigheid in huis halen of ondersteunen.

Het OCMW heeft dus heel wat te bieden aan organisaties die voedselhulp verstrekken. Organisaties van voedselhulp hebben op hun beurt ook heel wat te bieden aan de lokale OCMW-werking.

“Ik zeg, ge zijt hier bij de mensen, ge moet gij niet zwaar werk doen een beetje de afwas doen, koffie maken en een beetje helpen met ons, ge kunt altijd iets krijgen. Ik zeg ge moogt dan iets meenemen, omdat ze niks meer heeft. Maar zij wil niet naar het OCMW, zij wil niet naar het OCMW gaan”. (voorzitter voedselbedeling).

Ze bereiken cliënten die het OCMW niet of slechts moeilijk bereikt: de meest kwetsbaren (daklozen, mensen zonder papieren,...), mensen voor wie de drempel naar het OCMW (voorlopig) nog te hoog is. OCMW's kunnen daarvan gebruik maken om hun dienstverlening ruimer kenbaar te maken: door infobrochures daar te verspreiden, door zelf zitdagen te houden in de centra, door vrijwilligers te informeren zodat ze in de ontmoetingsruimte mensen kunnen informeren over het aanbod van het OCMW. De organisaties bereiken ook talrijke vrijwilligers die zich voor anderen willen inzetten. Die laatsten kunnen belangrijke trekkers worden voor het opstarten of continueren van talrijke initiatieven. Dit blijkt uit verschillende voorbeelden uit de praktijk. In Marchin slaagt het OCMW erin enkele initiatiefrijke weduwen te ondersteunen, die tal van nieuwe projecten opzetten: van een kookploeg tot een theatergroep. Het enige wat ze daarvoor nodig hadden was, deskundige coaching vanuit het lokale OCMW.

Deze organisaties verlagen ook de drempel naar socio-culturele activiteiten door uitstappen in groep te organiseren of ze kunnen mensen toeleiden naar andere activiteiten of organisaties.

Voedselbedelingscentra kunnen ook taken opnemen die het OCMW niet opneemt, al dan niet ondersteund door een sociaal werker. Deze kan een aantal taken opnemen die rechtstreeks verbonden zijn aan het kwaliteitsvol organiseren van de werking (administratie, financieringsbronnen zoeken, ...) of controle (op behoeftigheid, op menswaardigheid van de hulpverlening).

Het inschakelen van mensen met armoede-ervaring, als doelgroepmedewerkers en met hen rond de tafel zitten, geeft inzicht in hun perspectief en overlevingsmechanismen. De samenwerking van een OCMW met een Welzijnsschakel heeft zo in Beerse concreet geleid tot het inschakelen van een opgeleide ervaringsdeskundige in de Lokale Adviescommissie waardoor het aantal afsluitingen van gas en elektriciteit aanzienlijk daalden. Het illustreert hoe de inbreng van een 'insiders'perspectief kan bijdragen tot een betere, effectievere en efficiëntere hulpverlening die ook preventief werkt.

“Ik werk nu eigenlijk al een aantal jaren met hen samen en ik vind dat dat toch eens mag gezegd worden, dat wij eigenlijk veel leren hier ik ben vanaf ‘83 in het project en euh er zijn toch heel wat dingen die ik hier opgestoken heb, waarvan ik denk ja OK mijn horizon was toch wel veel te eng, allez ja, ik bedoel ik denk dat dat inderdaad ook wel de meerwaarde is.”(diensthoofd sociaal huis)

Verenigingen die voedselhulp verlenen, kunnen het OCMW een plaats bieden waar een deel van haar cliënteel zinvolle activiteiten kan ontplooien. Dit sluit aan bij de visie op activering die de POD MI hanteert. “In een enge benadering van activering moet iedereen zo snel mogelijk aan het werk. Een bredere visie op activering richt zich op een veel duurzamere inschakeling in de samenleving, onder meer via tewerkstelling”. En verder: “Het duurzame verhaal is een noodzakelijke aanvulling op het geldende ‘activeringsdiscours’: een verhaal dat rekening houdt met de reële noden van mensen in armoede. Het is de kronkelweg naar werk. Voor sommigen zal de weg naar de harde economie nooit weggelegd zijn, anderen zullen kiezen voor de sociale economie.”⁴⁵

De meest kwetsbare groep – leefloongenieters met psychische en fysische problemen- kunnen actief betrokken worden in voedselbedeling. Voorbeeld bij uitstek zijn arbeidszorgprojecten. Zij voorzien voor leden van de doelgroep in een zinvolle dagbesteding waarvoor ze een kleine vergoeding ontvangen. Ze ontplooien daar dan betekenisvolle activiteiten die er echt toe doen, die voor mensen in armoede het verschil kunnen maken. Deelnemers aan de activiteiten krijgen daar de mogelijkheid om hun basisvaardigheden aan te scherpen of te leren (zoals op tijd opstaan, afspraken nakomen, zich inzetten voor anderen,...). Dit kan in combinatie met andere activiteiten. Voorwaarde voor het welslagen van arbeidszorg is dat dit door de organisatie omkaderd en ondersteund wordt, bijvoorbeeld via een peter- en meterschap. Dat geeft de mogelijkheid aanwezige talenten te ontdekken en te zoeken naar (sociale) activering op maat.

---

⁴⁵ Van Geertsom, J. (2009). De kronkelweg naar werk. OCMW's en sociaal-culturele participatie, in Bultynck, M. (ed.) *360° participatie*, Brussel: Epo, p. 221-228.

VI. Aanbevelingen

Uit de bevindingen van dit onderzoek distilleerden we 10 aanbevelingen. We hebben ze onderverdeeld in aanbevelingen voor het beleid en aanbevelingen voor de sector.

1. Aanbevelingen voor het beleid

(1) De voedselbevoorrading verzekeren maakt tijd en energie vrij voor het uitwerken van participatiebevorderende initiatieven.

Voedselhulp organisaties vraagt van organisaties veel tijd. Tijd die besteed wordt aan de organisatie van voedselhulp op zich (de voorbereiding, het vervoer, kwaliteitsvolle bewaring, opslag en distributie van de goederen) maar ook aan het realiseren en verzekeren van de randvoorwaarden (hygiëne vrijwaren, de zoektocht naar vrijwilligers, levensmiddelen, infrastructuur, financiële ondersteuning,...). De meeste organisaties slagen er maar net in om aan voedselbedeling te doen. De voedselbevoorrading verzekeren zou de organisaties sterk ontlasten en zou tijd vrij maken voor het opzetten van participatieve projecten. Sommige organisaties beschikken niet over de middelen of competenties om participatieve projecten te ontwikkelen. Het lijkt aangewezen dat zij samenwerkingsverbanden aangaan met andere organisatie die sterker professioneel uitgebouwd zijn.

De bevoorrading van de sector van de voedselhulp via het Europees programma lijkt op langere termijn niet meer vanzelfsprekend gewaarborgd (cfr. voorstel tot afschaffing van het EPVM). Dit noodzaakt op korte termijn, naast het blijvend druk uitoefenen op Europees niveau, het bedenken en ontwikkelen van concrete acties op nationaal niveau. De sector van de voedselhulp, is weliswaar creatief en positief op zoek naar alternatieven, maar zonder de hulp van de overheid lijkt het onmogelijk het wegvallen van een belangrijke bevoorradingsbron zelf volledig op te vangen. De mogelijkheden die de organisaties op dit ogenblik aftasten en uitproberen (met name de aanvulling van het aanbod met verse producten en de verwerking van die verse producten) zijn geenszins een leefbaar en duurzaam alternatief voor de bevoorrading via BIRB. In het beste geval vormen ze een belangrijke aanvulling door meer variatie in de voedingsmiddelen te brengen en meer gezonde producten aan te bieden. De overheid kan steun bieden bij de creatie van aankoopcentrales (vb. BVBA SO Levanto), bij de oprichting van lokale coöperatieven, bij het opmaken van samenwerkingsovereenkomsten met de groothandel en de voedingsindustrie, bij het stimuleren van recyclagecentra en het verwerken van onverkochte producten (fruit en groenten).

We vragen de Belgische regering te ijveren voor een blijvende Europese ondersteuning van de sector en voor de overheveling van het huidige budget van het Europees beleid van landbouw naar het Europees sociaal beleid. Dit maakt het mogelijk bijzondere kwaliteitseisen aan de voedselhulp te koppelen, met name kwaliteitseisen naar de manier waarop de hulp verstrekt wordt (een menswaardige verstrekking van kwaliteitsvolle producten), de effectuering van sociale grondrechten en de combinatie met activeringsmogelijkheden, bij voorbeeld vanuit de sociale economie.

(2) Versterken van de banden tussen de OCMW's en de voedselhulp.

Er is kruisbestuiving mogelijk tussen de projecten die uitgewerkt werden door de social profit en de projecten uit de openbare sector. Bestaande samenwerkingsverbanden leiden tot bevredigende resultaten. De context van waaruit beide werken mag dan wel verschillen, ze kunnen aanvullend op

elkaar werken. Die complementariteit, en dan meer bepaald de meerwaarde ervan, kan beter in de verf gezet worden. Een gecoördineerde aanpak kan resulteren in nieuwe samenwerkingsverbanden. De openbare sector heeft de mogelijkheid en de middelen om de regierol op te nemen (zie Regeerverklaring: Maatschappelijke integratie, strijd tegen de armoede en sociale economie, 12 januari 2012).

In dit onderzoek belichten we een aantal goede praktijken waaruit de meerwaarde van samenwerking door het versterken van elkaars werking, naar voor kwam. Dit leidt ons tot de volgende aanbevelingen:

- Maatschappelijk werkers van het OCMW kunnen vindplaatsgericht werken in de centra van voedselhulp. Via systematisch geprogrammeerde zitdagen, kunnen ze mensen bereiken voor wie de drempel naar het OCMW nog te hoog is, zich als OCMW via een menselijk gelaat zichtbaar maken, en mondeling mensen informeren over hun rechten op maat van wat mensen nodig hebben.
- Maatschappelijk werkers kunnen mensen toeleiden naar centra voor voedselhulp of sociale kruideniers op een voor deze werkingen ondersteunende manier: met een financiële tussenkomst of door deeltaken op te nemen (zoals een voorafgaand sociaal onderzoek of de langdurige begeleiding van cliënten).
- Het OCMW krijgt ruimte voor sociale activering voor haar cliënteel, in de werking van organisaties die voedselhulp verstrekken. De aansluiting op socio-culturele activiteiten, de mogelijkheid van vrijwilligerswerk en sociale tewerkstelling (art. 60, arbeidszorg) dienen zich daar aan.
- Het OCMW kan het groepswork van deze organisaties, vragen om mee na te denken over de kwaliteitsverbetering van de dienstverlening van het OCMW. De dialoog met groepen van gebruikers en doelgroepvrijwilligers, kan de kijk op de eigen organisatie verruimen en aanleiding geven tot een klantvriendelijkere OCMW-werking.
- Maatschappelijk werkers kunnen vrijwilligerswerk in de voedselhulp ondersteunen via de coaching van vrijwilligers en het faciliteren van initiatieven van doelgroepmedewerkers. Dit geeft de sociaal werkers de mogelijkheid ook het eigen aanbod te verbreden, het imago van het OCMW te verbeteren en de werking te richten op een ruimer publiek. Deze professionele ondersteuning waarborgt een visie-ontwikkeling op armoedebestrijding, de uitbouw van een ethische verantwoorde en krachtgerichte werking (empowerment).

(3) Bestaande subsidiekanalen die participatie stimuleren (verder) promoten

Beleidsverantwoordelijken – federaal of regionaal – kunnen participatieve projecten ondersteunen door personeel of projecten te financieren. Bestaande initiatieven kunnen verder gepromoot en ondersteund worden. Ze kunnen als voorbeeld dienen zodat ze op grotere schaal en met meer continuïteit organisaties kunnen stimuleren tot het uitbouwen van participatiebevorderende initiatieven met maatschappelijk kwetsbare groepen.

- Om verbindend te werken en de deelname van jongeren en gezinnen in armoede aan culturele en sportieve activiteiten te bevorderen, kan een OCMW, samen met haar partners, beroep doen op de subsidiering in het kader van socio-culturele participatie. Uit dit onderzoek blijkt dat vele organisaties hiervan reeds gebruik maken en zo effectief de drempel voor deelname aan

culturele activiteiten weten te verlagen. Om het bestaan van de subsidie en de mogelijkheden verder te promoten, is er communicatie nodig op meerdere niveaus.

- In Wallonië worden participatieve initiatieven gesubsidieerd via het decreet betreffende de Sociale inschakeling van 17 juli 2003 van het Waalse gewest. Aan de hand van een SIS-erkenning krijgen organisaties een subsidie waarmee het loon van een halftijds sociaal werker en/of werkingsmiddelen voor het uitwerken van participatieve projecten kan worden bekostigd. De erkenning voor een periode van drie jaar, en is hernieuwbaar op aanvraag van de sociale inschakelingsdienst. Deze subsidie zou aan meer organisaties kunnen worden toegekend. Medewerkers op het terrein pleiten voor meer middelen en een vereenvoudiging van de erkenningsprocedure.
- In Vlaanderen wordt participatie van mensen in armoede bevorderd door het decreet betreffende de armoedebestrijding van 21/3/2003. Het voorziet in de erkenning en subsidiëring van verenigingen waar armen het woord nemen. Dit zijn vzw's die werken aan het samenbrengen van mensen in armoede in groep, hen het woord geven, werken aan hun maatschappelijke emancipatie en maatschappelijke structuren, vormingsactiviteiten en dialoog organiseren en armen blijven zoeken. Maar de financiering van deze organisaties blijft zeer beperkt en slechts uitzonderlijk kon een sociale kruidenier ook deze erkenning verkrijgen. De mogelijkheid om als innoverende, participatiebevorderende organisatie van voedselhulp aan te sluiten bij deze sector zou moeten voorzien blijven.

(4) Samenwerkingsverbanden met de inschakelingssector en de sector van de sociale economie.

Duurzame tewerkstelling is een belangrijk middel voor de maatschappelijke integratie en een krachtig wapen tegen armoede.

Participatie en professionele inschakeling blijken elkaar echter niet altijd te versterken. Wel integendeel. Respondenten vinden het jammer dat hun vrijwilligerswerk niet of onvoldoende gehonoreerd wordt in het kader van de zoektocht naar werk. Bepaalde gebruikers, die erg actief zijn in organisaties zien zich soms genooddakt hun engagement op een lager pitje te zetten om hun beschikbaarheid op de arbeidsmarkt te vrijwaren en actief naar een job te zoeken.

Soms blijkt de deelname aan participatieve projecten de toegang te vergemakkelijken naar reguliere tewerkstelling of professionele inschakeling in de sociale economie. Er zijn beroepsopleidingen in de groententeelt, in de keuken, in de logistiek en andere nauw verwante sectoren. Helaas bieden die op dit moment maar weinig toekomstperspectief. Een rol is hier weggelegd voor de overheid in de ondersteuning van de creatie van kwaliteitsvolle en duurzame jobs in de sector. Organisaties die voedselhulp verstrekken blijken namelijk door hun grote inzet aan menselijk kapitaal (in een diverse sociale mix van vrijwilligers en doelgroepvrijwilligers) een bron van arbeidsmogelijkheden voor kansengroepen. Heel wat concrete haalbare en als uitermate zinvol ervaren taken, dichtbij huis, zijn in deze organisaties beschikbaar. Belangrijk is dat er voldoende aandacht gaat naar de coaching van deze medewerkers en naar het bieden van een perspectief op langere termijn. Als verstrekker van goederen en diensten aan de (lokale) gemeenschap hebben deze diensten vaak aandacht voor de principes van het maatschappelijk verantwoord ondernemen. Materialen worden hergebruikt, en de inefficiëntie van voedingsindustrie opgevangen. Er zijn een aantal interessante pistes: bijvoorbeeld het recupereren van groenten en fruit van de markt. Methodieontwikkeling op basis van ESF-financiering biedt de mogelijkheid om dit verder uit te bouwen.

Het beleid kan de partnerschappen tussen OCMW's, regionale diensten voor arbeidsbemiddeling en voedselbedelingscentra aanmoedigen via een versoepeling van de regelgeving zodat een integrale begeleiding (zie bij voorbeeld de W²-trajecten van de VDAB) kan geboden worden naar werk.

(5) De inzet van opgeleide ervaringsdeskundigen faciliteren

Uit dit onderzoek blijkt dat ook opgeleide ervaringsdeskundigen een belangrijke inbreng kunnen hebben in de kwaliteitsverbetering van dienstverlening. Vanuit hun doorleefde visie op armoede en uitsluiting, kunnen ze waardevolle suggesties doen om hulpverlening menswaardiger te organiseren, vanuit een fundamenteel respect voor de specifieke noden van de gebruikers. Zij brengen een 'insiders-perspectief' binnen, kunnen suggesties doen naar drempelverlaging van de voorziening, het respectvol bedienen van gebruikers, de organisatie van cliëntparticipatie en samenwerking met doelgroepmedewerkers. Het beleid kan deze inzet van opgeleide ervaringsdeskundigen in de sociale sector mee ondersteunen.

2. Aanbevelingen voor de sector

(6) De participatie moet vrijwillig blijven en mag geen voorwaarde worden

Gebruikers van voedselhulp zijn vaak afkomstig uit de groep van de meest kwetsbare cliënten. Ze hebben vaak een bochtig levensparcours achter de rug waarin ze geconfronteerd werden met problemen en zorgen die voortdurend aanwezige belemmeringen vormen. Veel energie gaat naar het dagdagelijkse overleven. Dit laat weinig ruimte voor andere dingen. Die groep verplichten tot participatie kan contraproductief werken, voor de persoon in kwestie en voor het participatieve project. Andere gebruikers hebben dan weer een groot familiaal en sociaal netwerk en een druk sociaal leven. Hun financiële nood gaat niet gepaard met een sociale nood en isolement. Zij 'participeren' buiten de organisatie. Dit betekent niet dat geen van beide 'categorieën' niet aangemoedigd kan worden om deel te nemen. Voor sommige is een duwtje in de rug nuttig en nodig. Participatie kan erg positief zijn en leiden tot emancipatie, omdat men in contact treedt met mensen in gelijkaardige situaties. Om een positieve sfeer te bewaren is het echter soms aangewezen om het ritme van de betrokkenen te respecteren.

(7) Ondersteun de diversiteit in methodes, processen en projecten in functie van de heterogeniteit van het publiek en hun noden.

— Uitsluiting vermijden

De keuze van gebruikers om niet deel te nemen aan projecten moet gerespecteerd worden. Dat 'jan modaal' niet deelneemt aan een activiteit omdat het hem niet interesseert, lijkt in het dagelijks leven evident. Eenzelfde mate van aanvaarding lijkt echter minder evident wanneer het om mensen in armoede gaat. In België betoont amper 8 à 10% van de totale bevolking interesse voor culturele evenementen. Het mag dan ook niet verbazen dat slechts een minderheid van de gebruikers van voedselhulp deelneemt aan culturele activiteiten. Desalnietemin slagen organisaties er in de drempel naar socio-culturele activiteiten te verlagen via de eerder vernoemde subsidiëring in het kader van socio-culturele participatie. We zien dat ze, door een systeem van verlaagde prijzen voor doelgroepen, met succes gezamenlijke activiteiten in een sociale mix realiseren.

Een ander aspect is de graad van engagement die het project in kwestie vraagt. Niet iedereen kan of wil zich in dezelfde mate engageren. Het is dan belangrijk een brede waaier aan projecten aan te

bieden die variëren in de mate van verbintennis die men moet aangaan. Maar ook binnen eenzelfde project zien we dat deelnemers in verschillende mate mee-doen. In de loop van een project kan iemands betrokkenheid ook nog evolueren. Hiermee rekening houden, ieders individuele mogelijkheid om deel te nemen respecteren waarborgt de cohesie en duurzaamheid van het opgezette project. In verschillende functies in de organisatie kunnen meewerken, eigen talenten en passies ontdekken, is iets waar voedselhulp met haar verschillende deelwerkingen en takenpakketten zich bij uitstek toe leent.

– **De creativiteit op het terrein aanmoedigen**

De werkers die zich het best voelen in participatieve projecten zijn diegene die het nuttige aan het aangename weten te koppelen. De motivatie van de werknemers die participatieve projecten uitbouwen, werkt vaak aanstekelijk op de deelnemers. Toch vraagt het extra vaardigheden van sociaal werkers: geloven in de capaciteiten van deelnemers, mensen kansen geven om hun ideeën te ontwikkelen, projecten faciliteren, mensen durven verantwoordelijkheid geven en als professional een stapje achteruit zetten, is voor goedbedoelende, bezorgde sociaal werkers vaak niet evident. Mensen stimuleren tot zelfontplooiing, autonomieverwerving en integratie is een bijzondere, maar meer hedendaagse taakin-vulling voor sociaal werkers.

(8) Tijd en middelen beïnvloeden het succes recht evenredig

Een participatief project is een werk van lange adem. Er is een inwerkingsperiode nodig vooraf voor de werkers of animatoren en voor de deelnemers. Zelfs een project met minimale participatie – een culturele uitstap – vraagt behoorlijk wat voorbereidingstijd. Gebruikers daadwerkelijk betrekken, is arbeids- en tijdsintensief. Een grondige voorbereiding verhoogt de kans op welslagen en de hoeveelheid geïnvesteerde tijd beïnvloedt het verloop van de activiteit.

(9) De ondersteuning en de coördinatie van de sector versterken

– **Om elkaars werking te versterken**

Voedselbedeling bereikt een - voor andere organisaties – moeilijk tot niet bereikbaar publiek. Gezamenlijke acties opzetten geeft die andere organisaties dan de mogelijkheid ook die specifieke doelgroep te bereiken. Voorbeelden hiervan zijn het verdelen van groentepakketten in samenwerking met het lokale wijkgezondheidscentrum, in nauwe samenwerking met Kind en Gezin strijden tegen kinderarmoede, of lokalen ter beschikking stellen waar PC's ter beschikking staan en computerlessen gegeven worden.

Via diverse informatiekanalen, aangepast aan de doelgroep (mondellinge communicatie, verdelen van brochures in de ontmoetingsruimte,...) maken deze organisaties een belangrijk deel van het aanbod van de OCMW-werking bekend. Een aanbod waarop een bredere groep mensen beroep kan doen dan enkel de leefloongenieters. We denken hierbij aan het gas-en elektriciteitsfonds, het sociaal stookoliefonds, het verstrekken van een huurwaarborg via het OCMW en het bevorderen van socio-culturele participatie. Deze organisaties kunnen zo bijdragen tot het preventief en actief opsporen van verborgen armoede in nauwe samenwerking met het lokale OCMW

– **Om goede praktijken uit te wisselen**

De werkers die deelnamen aan de reflectiedagen (MAG) ervoeren de onderlinge discussies als verrijkend en erg waardevol. De uitwisseling van goede praktijken en ervaringen, zowel uit de

openbare sector als uit het verenigingsleven bleken een echte meerwaarde voor de deelnemers van diverse pluimage (gebruikers, sociaal werkers, vrijwilligers, diensthoofden, voorzitter vzw, enz...). Naar analogie hiermee kan een overheid ontmoetingsplaatsen helpen opzetten waar ervaringen over participatie gedeeld worden. Die platforms bestaan hier en daar reeds, maar ze hebben een tekort aan middelen. Medewerkers uit de voedselhulpsector hebben nood aan meer informatie, opleidingen en adviezen en zijn vragende partij om ervaringen en vragen met anderen te kunnen delen. Zo krijgen ze een duidelijker beeld op hun dagelijkse werk en de mogelijkheden, kansen en alternatieven ervan.

– Om de zichtbaarheid van de sector te vergroten

De zichtbaarheid van de sector vergroten heeft mogelijk tot gevolg dat de overheid makkelijker aangesproken wordt en de publieke opinie gesensibiliseerd kan worden, zodat draagvlak gecreëerd kan worden om het hoofd te bieden aan de uitdagingen voor de voedselhulp:

- De omvang van de voedselhulp duidt op een grote en groeiende behoefte;
- De ontoereikendheid van de vervangingsuitkeringen en de laagste lonen;
- De zwakke arbeidsomstandigheden en de moeilijke bevoorrading in de sector van de voedselhulp;

De POD Maatschappelijke Integratie kan bijdragen aan de zichtbaarheid van de sector van de voedselhulp door goede praktijken op te lijsten en aanvullingen hierop te stimuleren door het interactief uitbouwen van haar website.

(10) Intercultureel werken kansen geven en ondersteunen

Verenigingen die zich bezig houden met voedselbedeling bereiken in grote mate gekleurde armen: zowel consumenten als vrijwilligers. Verenigingen ervaren de kracht van diversiteit en gaan daar, binnen het thema waarrond ze werken, actief mee aan de slag. Ze organiseren ontmoeting in het kader van kookactiviteiten. Er worden taallessen aangeboden en kansen om de taal te oefenen in dialooggroepen. Ook de samenwerking tussen vrijwilligers zonder armoede-ervaring en doelgroepmedewerkers (in vrijwilligersstatuut of als sociaal tewerkgestelde) zorgt voor de nodige uitwisseling en wederzijds verrijkende ontmoetingen. Maar die samenwerking vraagt ondersteuning, coaching en bemiddeling door de aanwezigheid van professionals op de werkvloer. Er blijven nog vele opportuniteiten in die rijke sociale mix en samenwerking onderbenut. De EFI-subsidiëring geeft de mogelijkheid aan OCMW's om vormingssessies voor nieuwkomers te organiseren. OCMW's kunnen die infomomenten organiseren met en voor organisaties die zich met voedselhulp bezig houden met het oog op het bereiken van andere doelgroepen.

Bibliografie

- Baert, H. & Droogmans, A. (2010). *Bind-Kracht door basisschakelmethodiek. Een opstap in armoedebestrijding*, Leuven: Lannoo Campus.
- Clé, A. (2005). *Culturele, sportieve en sociale participatie. Het OCMW aan zet! Een praktijkgids*. Brussel: Epo.
- Décret du 17 juillet 2003 relatif à l'insertion sociale (M.B. du 28/07/2003, p. 39563. Err. :M.B. du 05/09/2003, p. 45055).
- Dierckx, D.; Van Herck, N. & Vranken, J. (2010). *Armoede in België*. Leuven: Acco.
- D'haeyer, A.; Massart, B. & Morenville, C.; (2008). *L'insertion sociale, enjeu de société: une journée des SIS associatifs*, 29 janvier 2008, Laboratoire des innovations sociales, Cahier n°86-87, pp. 1-41.
- Driessens, K. (2003), *Armoede en hulpverlening. Omgaan met isolement en afhankelijkheid*, Gent: Academia Press.
- Driessens, K. & Van Regenmortel, T. (2006). *Bind-Kracht in armoede. Leefwereld en hulpverlening*. Heverlee: Lannoo Campus.
- Driessens, K. & Van Regenmortel, T. (2006). *Force du lien contre la pauvreté*. Heverlee: Lannoo Campus.
- EUROPESE UNIE. (2011a). *Europa geeft 500 miljoen euro uit aan voedselhulp voor behoeftigen in 2011*, van <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/1284&format=HTML&aged=0&language=NL&guiLanguage=fr>
- EUROPESE UNIE. (2011b). *Free food for Europe's poor* Retrieved 27/3/2012, van <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/756&type=HTML>
- Ferrand-Bechmann, D. (2000). *Le métier de bénévole*. Anthropos: Paris.
- FOD Economie. (2008). *Quality Report Belgian SILC2008*, from http://statbel.fgov.be/nl/binaries/BE-QualityReport%20SILC2008_tcm325-126216.pdf
- Franck, I. (2001), *De la lasagne industrielle à la soupe du jardin: Colis alimentaires ou jardin coopératif?*, septembre 2001, Vivre Ensemble Education, Analyse, p.2
- Hubert, H.-O. en Nieuwenhuys C. (2010). *L'aide alimentaire au coeur des inégalités*. Paris: L'Harmattan.
- Inbas & Engender. (2010). *Discussion Paper for the working seminar – 12th February 2010- on stakeholder involvement in the implementation of the social inclusion strand of the open method of coordination*. http://www.stakeholders-socialinclusion.eu/site/en/wos/copy_of_dis/view
- International Association for Public participation AUSTRALASIA. (2011). *IAP2 spectrum*, from <http://www.iap2.org.au/sitebuilder/resources/knowledge/asset/files/36/iap2spectrum.pdf>
- Mauss, M., *Essai sur le don: forme et raison de l'échange dans les sociétés archaïques*, in L'Année Sociologique, 1923/1924
- Nonjon, M., *Professionnels de la participation: savoir gérer son image militante*, in Politix, n°70, 2005, p.90.
- Rapp, C.A. en GoScha, R.J. (2006). *The Strengths model. Casemanagement with people with psychiatric disabilities*. Oxford: University Press.
- Sen, AM. (1992). *Inequality Reexamined*. Oxford: Clarendon Press.

Thys, R., De Raedemaeker, W., & Vranken, J. (2004). *Bruggen over woelig water. Is het mogelijk om uit de generatie-armoede te geraken?* Leuven: Acco.

Van Campenhoudt, L., Chaumont, J.-M. & Franssen, A. (2008/5). *La méthode d'analyse en groupe. Applications aux phénomènes sociaux*. Paris: Dunod.

Van Geertsom, J. (2009). De kronkelweg naar werk. OCMW's en sociaal-culturele participatie, in Bultynck, M. (ed.) *360° participatie*, Brussel: Epo, p. 221-228.

Van Robaeys, B., Dierckx, D., & Vranken, J. (2005). *(G)een blad voor de mond. Spanningsvelden bij de participatie van armoedeverenigingen aan het armoedebeleid*. Gent: Academia Press.

Warshawsky, D. N. (2010). New power relations served here: the growth of food banking in Chicago. *Geoforum*, 41(6), 763-775.